

Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina

Vuoden 2007 seminaariraportti

Elli Heikkilä (toim.)

**Web Reports 32
Siirtolaisuusinstituutti
2008**

Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina

Vuoden 2007 seminaariraportti

Elli Heikkilä (toim.)

Web Reports No. 32

Siirtolaisuusinstituutti
2008

Julkaistu yhteistyössä
Ulkosuomalaisparlamentin, Monikulttuuriyhdistys Familia Club ry:n ja
Monikulttuuristen perheiden liiton – Union of Multicultural Families kanssa. Yhteistyökumppanina Suomi90Finland –juhlavuosihanke.

Sisältö

Esipuhe	4
– <i>Elli Heikkilä</i>	
Valtiovallan tervehdys	5
– <i>Stefan Johansson</i>	
Kestävän avioliiton voimavarat	7
– <i>Kaarina Määttä</i>	
Suomalais-thaimaalaisten parisuhteiden muodostumisen syyt ja taustat	15
– <i>Hannu Sirkkilä</i>	
Workshop 1 –raportti: Suomalaisena puolisona maailmalla	22
Ryhmä 1: Arjen iloja ja suruja. Kriisien hallintaa	22
– <i>Kristina Sandberg-Peppas</i>	
Ryhmä 2: Lapsella on oikeus molempiin vanhempiinsa eron jälkeenkin ... ja myös molempien kulttuuriin	25
– <i>Ritva Viertola-Cavallari</i>	
Kun kieli kangertaa – Näkökulmia kieleen, sen oppimiseen ja kielen riistoon	30
– <i>Ann-Christine Marttinen</i>	
Workshop 2 –raportti: Matkalaukkulapset – Globaalit paimentolaiset	34
– <i>Ann-Christine Marttinen</i>	
Workshop 3 –raportti: Tosiasiallinen perhe-elämä vai lumeavioliitto – Avataan yhdessä ulkomaalaislain säännöksiä	43
– <i>Berit Kiuru</i>	
Workshop 4 –raportti: Monikulttuuriset perheet Suomessa – Minkälaisia tukitoimia tarvitaan?	47
– <i>Jonna Roos</i>	
Kulttuurishokki monikulttuurisessa perheessä	53
– <i>Päivi Oksi-Walter</i>	
Workshop 5 –raportti: Kulttuurishokki monikulttuurisessa perheessä	60
– <i>Helka Silventoinen</i>	
Seminaarin päätössanat	62
– <i>Elli Heikkilä</i>	
Seminaariin ilmoittautuneiden luettelo	63
Seminaarin ohjelma	66

Esipuhe

Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina -teemasta on järjestetty kolme erillistä seminaaria tällä vuosituohannella. Seminaarit on pidetty Helsingissä ja tapahtumavuodet ovat olleet 2003, 2005 ja 2007. Seminaarisarjan järjestäminen on perustunut Ulkosuomalaisparlamentin (USP) vuoden 2002 istunnon päätöslauselmaan monikulttuurisista ja uusmuuttajaperheistä (Ulkosuomalaisparlamentti 2002: 18–19). Päätöslauselmassa todeaan seuraavaa:

Ulkosuomalaisparlamentti ehdottaa, että muodostettaisiin työryhmä, johon osallistuisivat perheneuvonnan, perheterapian ja mielenterveyden parissa työskentelevät alan asiantuntijat ja tutkijat pohtimaan, miten voitaisiin kehittää tukimuotoja monikulttuurisille ja uusmuuttajaperheille. Ulkosuomalaisparlamentti esittää, että ulkomaille lähetettävät papit ja muut kirkon työntekijät perehdytetään perheneuvontaan ja monikulttuuristen perheiden ongelmiin.

Ensimmäinen seminaari kohdistettiin ensisijaisesti henkilöille, jotka työssään tai tutkimuksessaan tai vapaaehtoistyössä ovat tekemisissä monikulttuuristen pariskuntien tai perheiden kanssa. Tarkoituksena oli vaihtaa kokemuksia ja olemassa olevaa tutkimustietoa monikulttuurisista avioliitoista, koota yhteen suomalaisten monikulttuurisia avioliittoja koskevaa materiaalia, ja ennen kaikkea selvittää, millaista työtä ja tutkimusta monikulttuuristen perheiden parissa on jo tehty, ja minkälaisia muita mahdollisuuksia olisi monikulttuuristen perheiden tukemiseen. Tiedonvälitys on siten tärkeää kehitettäessä tuki- ja palvelumuotoja monikulttuurisille pariskunnille ja perheille. Seminaarin raportti on julkaistu Siirtolaisuusinstituutin Web Reports -sarjassa ja linkki julkaisuun on: <http://www.migrationinstitute.fi/db/articles/pdf/webreports2.pdf>

Toinen seminaari oli suunnattu monikulttuurisissa avioliitossa oleville tai aiheesta muuten kiinnostuneille ulkosuomalaisille. Seminaari järjestettiin Ulkosuomalaisparlamentin täysistuntoa edeltävänä tapahtumana. Seminaarista on valmistunut raportti ja se on julkaistu Siirtolaisuusinstituutin Web Reports -sarjassa:

<http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports11.pdf>

Viimeisin eli kolmas seminaari suunnattiin kaikille monikulttuurisista avioliitosta kiinnostuneille. Tapahtuma olikin yleisömäärältään huomattavin ja paikkana oli Finlandia-talo. Seminaarin järjestämiseen saatiin Alli Paasikiven Säätiön apuraha ja Suomi-Seuran apuraha, joista esitän parhaimmat kiitokset.

Seminaarisarjan järjestäjänä on toiminut Siirtolaisuusinstituutti yhteistyössä Ulkosuomalaisparlamentin kanssa. Vuoden 2007 seminaarin toteuttajina ovat olleet myös Monikulttuuriyhdistys Familia Club ry. ja Monikulttuuristen perheiden liitto – Union of Multicultural Families. Seminaarin yhteistyökumppanina oli Suomi90Finland -juhlavuosisihanke.

Lämpimät kiitokset kaikille seminaarivalmisteluihin ja sen ohjelmaan osallistuneille arvokkaasta panoksestanne.

Turussa 30.4.2008

Elli Heikkilä

Valtiovallan tervehdys

Arvoisat sillanrakentajat, seminaariväki, Mina damer och herrar

Saattaa olla, että ”sillanrakentaja” metaforana on vähän kulunut. Tällä poliittisella puolella, jota nyt edustan, sitä käytetään joskus myös jossakin määrin pilkallisesti.

Tämän seminaarin otsikon kielikuvana se on mielestäni kuitenkin todella oikeutettu ja tuo mieleen Aale Tynnin runon Kaarisilta: ”...Toisille annan toiset askareet, vaan sinulta, lapseni, tahdon että kaarisillan teet. ...Sinun sydämesi on lujempi kuin vuorimalmit maan, pane kappale silta-arkkuun, niin saat sillan kantamaan. ...”

Perheiden ja työvoiman liikkuvuus on yksi keskeinen kappale silta-arkussa; liikkuvuus lisääntyy huimaa vauhtia. Tämän päivän siirtolaisuus elää voimakasta murrosvaihetta. On syntynyt uudenlaista liikkuvuutta – maasta ja maahan. Jopa Suomessa!

Kotimaamme historiaan liittyvien tapahtumien seurauksena ulkomailla asuu noin 1,3 miljoonaa suomalaista. Lähdön syyt ovat olleet moninaisia ja yksilöllisiä, samoin kohdemaat. Usein on ollut tarkoitus viipyä vain muutama vuosi, mutta monet ovat jääneet pysyvästi ulkomaille, osa juuri perhesyiden takia.

Kotimaassa monikulttuuristen avioliittojen määrä kasvaa koko ajan. Perheeseen liittyvät syyt korostuvat maahanmuutossa: näiden syiden osuus on 60–65 % työperäiseen maahanmuuttoon verrattuna.

Toukokuussa käytiin kaikille avointa kansalaiskeskustelua oikeusministeriön otakan-taa.fi -verkkosivustolla aiheesta ”Suomi-kuva läheltä ja kaukaa”. Suurin osa keskustelijoista piti monikulttuurisia avioliittoja geneettisesti ja kulttuurisesti positiivisina ilmiöinä. Yksi kansalaisista nosti esiin aiheellisen kysymyksen: ”...eikö aito ja puhdas monikulttuurisuus johda lopulta vääjäämättä yksikulttuurisuuteen, jossa kaikki erilliset kulttuurit ovat sulautuneet yhdeksi kulttuuriseksi moninaisuudeksi?”

Todennäköisesti, mitä kauempana maantieteellisesti ja kulttuurisesti aviopuolisoiden kotimaat ovat toisistaan, sitä rikkaammaksi perheen elämä parhaimmillaan muodostuu samalla, kun sellaiset haasteet, kuten kulttuurienväliset näkemykset lastenkasvatuksesta ja vanhempien rooleista perheessä, kasvavat.

Ulkosuomalaisparlamentti ehdottaakin, että asetettaisiin työryhmä, johon perheneuvonnan, perheterapian ja mielenterveyden parissa työskentelevät alan asiantuntijat ja tutkijat tulisivat mukaan pohtimaan, millaisia tukimuotoja monikulttuuriset perheet ja uusmuuttajaperheet tarvitsevat. Tällaisen työn ennaltaehkäiseväkin merkitys ymmärretään, kun ajatellaan muutama viikko sitten suurta ja aiheellista kohua herättänyttä uutisointia siitä, minkälaiseen tilanteeseen maahan muuttanut osapuoli voi joutua varsinkin, jos parisuhde kariutuu. Tarvitaan ehdottomasti myös viranomaisten tukitoimia niiden maahanmuuttajanaisten auttamiseksi, jotka ovat joutuneet kurjiin oloihin, kuten prostituutioon. Yhdessä meidän on kannettava vastuu kaikkien maassamme elävien ihmisoikeuksista.

Yksi valtionhallinnon keskeinen tukimuoto monikulttuuriselle perheelle on se, että koulu pystyy tukemaan perheen kasvatustehtävää ja antamaan tarvittavien kielten opetusta. Juuri lasten kielellinen kehitys on alue, jossa saatetaan tarvita asiantuntijoiden apua.

Perheen kotikielen valinta voi olla hankalaa: joskus valitaan kolmas kieli, usein englantia, jos esimerkiksi toinen puhuu suomea ja toinen arabiaa. Tehtävämme on edesauttaa sitä, että äidinkieli pysyisi aina mukana, vaikka kotimaa vaihtuu.

EU-maiden yhteisesti hallinnoima Eurooppa-koulu, joita on 13 eri puolilla Eurooppaa, on hyvä esimerkki äidinkielen merkityksen korostamisesta. Siellä lapset saavat äidinkielistään opetusta, mutta samalla elävät koulun arkea kymmenien kielten ja kulttuurien keskellä. Myös Helsinki entisestään eurooppalaistuu: kemikaaliviraston myötä ollaan Helsinkiin perustamassa Eurooppa-koulun periaatteita noudattava koulu mahdollisesti jo ensi syksynä.

Monikulttuurisissa avioliitoissa ydinajatuksena lienee kaiken kaikkiaan se universaali perusfakta, että jos avioliitto toimii, se toimii kaikilla kielillä ja kaikissa kulttuureissa. Onhan meillä Suomessa ikivanha kotikutoinen malli ainakin osittain monikulttuurisista avioliitoista: suomenkielisten ja ruotsinkielisten muodostamat perheet, joissa lapset saavat kaksi aitoa äidinkieltä, äidinkielen ja isänkielen.

Suomi 90 Finland -juhlavuosi on nostanut keskeiseksi teemaksi ME! VI! -hengen. Juhlavuoden erityisinä kohderyhminä ovat uus- ja ulkosuomalaiset. Näin halutaan muistuttaa suomalaisuus-käsitteen laajasta alasta: voidaan puhua valtiokansalaisuudesta, kulttuurisesta kansalaisuudesta, mutta myös globaalista kansalaisuudesta. Kansalaisena oleminen toteutuu aina suhteessa toisiin ihmisiin, yhteisöön ja institutionaaliin järjestelmiin. Kansalaisuus on yhdessä tekemistä (ME! VI!), tasa-arvoisuutta ja vertaisuutta muiden toimijoiden kanssa – kansalaisuutta – tillsammanskap!

Tässä yhteydessä joskus myös hankala käsite globalisaatio merkitsee yksinkertaisesti muutosprosessia, jonka myötä maailma nähdään yhä kokonaisvaltaisempana järjestelmänä. Osien välinen vaikutus toisiinsa tuntuu entistä nopeammin etäisyydestä riippumatta. Entistä voimakkaampi keskinäinen riippuvuus on globalisaation olennainen piirre ja samalla perusta maailmanlaajuiselle yhteistyölle.

Vastuullinen maailmankansalaisuus rakentuu aina ihmisoikeuksien kunnioittamisen pohjalle. Ilman eettistä ja vastuullista toimintaa ihmisoikeudet eivät toteudu, kuten jo edellä totesin.

Valtiovallan puolesta toivotan onnea ja menestystä tehtäessä lujuuslaskelmia monikulttuuristen avioliittojen sillanrakennustyössä. Rohkenen väittää, että ns. valtaa pitävien piirissä monikulttuurisuuden aito ymmärtäminen on kasvanut. Eikä tämä johdu vain kasvavasta työvoimatarpeesta, vaan oivalluksesta, että sulkeutumisella emme tule pärjäämään myöskään henkisesti. Olkoon esimerkkinä tästä se, että meillä on nyt ensimmäistä kertaa hallituksessamme erityisesti näistä asioista vastaava ministeri.

Kestävän avioliiton voimavarat

Mitä rakkaus on

Rakkauden lumous ei haihdu koskaan. Se on milloin hulluutta, sairautta, sulautumista, yksilöllisyyden katoamista, milloin jumalallinen ilmiö, kuolemattomuuden ilmenemistä kuolevissa ihmisissä, keino ja pääsy pyhyyteen. Nämä määrittely-yritykset ovat esimerkkejä siitä, mitä kaikkea rakkaudesta on kirjoitettu ihmiskunnan myytteihin, satuihin ja tarinoihin jo vuosisatoja sitten. Rakkaus koskettaa jokaista, riippumatta iästä, sukupuolesta, kyvyistä, kulttuuritaustasta tai ihonväristä.

Rakkaus nähdään kahta ihmistä yhdistävänä aktiivisena voimana. Se karkottaa eristäytymisen ja yksinäisyyden sekä tuottaa eheyden ja turvallisuuden kokemuksen. Tämä kahta rakastavaista yhdistävä me-kokemus voi olla voimakkuudeltaan varsin järjestyttävä: Francesco Alberoni katsookin rakastumisen olevan kahden ihmisen muodostaman joukkoliikkeen syntyvaihe. Ajanlaskumme alussa elänyt roomalainen runoilija Ovidius puolestaan ilmaisi rakastuneiden lisääntyneen voimantuntemuksen lauseella: *”Me olemme kaksistaan kansanpaljous.”*

Rakkauden määrittelyjen myötä herää epäily siitä, riittävätkö sanat kuvamaan rakastumisen, rakkauden ja lemmenhurman tunnemyrskyä. Sanat tuntuvat liian latteilta ja arkipäiväisiltä rakkauden mahtipontisuuden ja kaikkivoipaisuuden rinnalla. Eikä ainoa riittämätön ole kieli. Tietoisuudella ja järjellä on niilläkin rajansa pyrittäessä käsittämään, mitä rakkaudessa tapahtuu. Iisalmesta tuleekin sananlasku: *”Rakkaus viep viisaalta puolmieltä, hullulta kaekki.”*

Rakkaus ja rakastuminen ovat eri asia. Rakastuminen on portti rakkauteen, ja siitä on vielä pitkä matka rakkauteen. Jokainen tosin rakastaa omalla tavallaan ja myös kulttuuriset ja sukupuoleen kytketyt opitut mallit heijastuvat rakkauteen.

Rakkaus lumoo, mutta voi myös tuhota. Rakkaus voi saada addiktion tavoin tukahduttavan, takertuvan, pakkomielteisen tai alistavan luonteen. Suurimmillaan rakkaus antaa kohteelleen vapauden ja tilaa tulla yhä enemmän, kasvaa ja kehittyä ihmisyydessä ja osaamisessa yhä paremmaksi.

Rakkaus voi saada erilaisia muotoja: romanttisen rakkauden lisäksi on lähimmäisenrakkautta, ystävyyttä, äidinrakkautta, isänmaanrakkautta, luonnon- ja eläinrakkautta sekä opettajan pedagogista rakkautta. Niissä on paljon yhteistä ja kaikki ne ovat uhanalaisia tai odotuksiltaan ylimitoitettuja ajassamme. Parhaimmillaan rakkaus ilmenee pyrkimyksenä saattaa asiat ja ilmiöt kehittymään, kasvamaan ja kumpuamaan esiin, onpa kohteena sitten toiset ihmiset, taide, aatteet tai luonto.

Tämänkin vuosituhannen ihmisten toive, ja nuorimpienkin unelma, on kestävä rakkaus. Tästä osoituksena ovat korkeat avioitumisluvut. Toisaalta myös avioeroluvut ovat hui-

keat. Ihmiset toivovat voivansa elää pitkäaikaisessa parisuhteessa. Kuitenkin tämä aika saa ihmiset elämään ihan eri tavalla kuin aiemmin. Sukupuoliroolit ovat murtuneet ja niiden varaan rakennettu ydinperhe on vaikeuksissa.

Ovatko onnelliset ja kestävät parisuhteet tulossa vai menossa? Varmasti sekä että. Monikulttuuriset avioliitot lisääntyvät ja tuovat myös uudenlaisen lisän avioliittojen kestävyden tarkasteluun.

Kestävän rakkauden vaikeus

Pitkäaikaisten tunneperäisten ihmissuhteiden vaaliminen ei ole helppoa. Erityisesti tämä aika asettaa meille erityisiä vaatimuksia. Kuten runossa sanotaan ”*tuskin kellään on mieli huoleton*”, ei yksinelävillä sen enempää kuin parisuhteessa elävillä.

Työelämä ja aikamme muutosturbulenssi ovat käyneet niin vaativiksi, että niiden vastapainona läheisiin ihmissuhteisiin kohdistetaan suuria odotuksia; ihmissuhteiden toivotaan sijoittuvan elämän lepoalueelle. Parisuhteen tulisi antaa parastaan, sen tulisi olla lepopaikka, piilopaikka, kasvualusta, tarjota turvaa, seikkailuja ja virkistystä. Mitä suuremmat ovat odotukset, toiveet ja vaatimukset, sitä suuremmat ovat pettymykset.

Ulkoiset pidikkeet eivät enää pidä avioliittoja koossa. Länsimaisessa kulttuurissa rakkaus on vapaan päätöksenteon pelikenttä, jonka säännöt täytyy jokaisen parin itse luoda. Kaikki perustuu keskinäiseen luottamukseen, rakkauteen, yrittämiseen ja vaivannäköön.

Nykyään, kun tulevaisuus on epävarma ja traditiot ovat rapistuneet, ainoa hallittava asia näyttää olevan oma minä. Tätä minäprojektia ihmiset rakentavat raivokkaasti. Toisaalta ihmissuhteet ovat kuin uskonto: rakkaus nähdään ikään kuin vastauksena kaikkiin ongelmiin. Melkoisen sekavaa: toisaalta irrottelu ja hauskuus asettuvat keskiöön, toisaalta perinteiset äänet kuuluvat aika ajoin voimakkaastikin.

Miten saada avioliitto vakaaksi ja pysyväksi ja miksi rakkaus pitäisi saada kestäväksi?

Pohjaan ajatukseni tutkimuksiini suomalaisten näkemyksistä ja kertomuksista. Hankin aineiston siten, että Yhteishyvä-lehti julkaisi lukijoilleen kirjoituskilpailun. Ohje kuului seuraavasti: ”*Kymmenen vuotta naimisissa ja vielä yhdessä? Kerro meille, mikä on juuri teidän avioliittonne keston ja onnen salaisuus ja sen pahimmat karikot. Voit voittaa VIP-viikonlopun kahdelle, uuden häämatkan.*” Tällä ilmoitukselle sain 342 värikästä selviytymistarinaa analysoitavakseni. Niiden pohjalta kirjoitin kirjani *Kestävä parisuhde* (WSOY, 4. painos 2005).

Tyydyttävä parisuhde hyväksi terveydelle

Halusin selvittää pitkän parisuhteen salaisuutta sen vuoksi, että suomalaiset unelmoivat yhä kestävästä parisuhteesta. Yksinäisyys sekä läheisten ihmissuhteiden ja luotettavien keskustelukumppaneiden puuttuminen ovat terveysriski. Tyydyttävä parisuhde ja hyvä ihmissuhdeverkosto ovat maailman paras terveysvakuutus sekä energian ja seesteisyyden antaja. Parisuhteeseensa tyytyväiset elävät sekä terveempinä että pidempään. Tyy-

dyttävä parisuhde näyttää myös toimivan tehokkaana stressimuurina. ”Sydämen keventäminen on hyväksi terveydelle”, tietää suomalainen sananlasku.

Vanhempien hyvä rakkaussuhde on lapsen paras syli

Lisäksi hyvä parisuhde on merkittävä vanhemmuuden edellytys. Vanhempien parisuhdetta on tärkeä tukea, koska se heijastuu lasten hyvinvointiin, turvallisuuteen ja tasapainoiseen kehitykseen. Vanhempien hyvä rakkaussuhde on lapsen paras syli.

Toisaalta on hyvä muistaa, että perheessä lapsilla on oma ja vanhemmilla oma paikkansa. Jotta äiti ja isä pystyvät pitämään huolta lapsistaan, heidän on pidettävä huolta myös itsestään. Kun aikuinen on tyytyväinen omaan elämäänsä, hänen on helpompi suhtautua lasten asioihin myötätuntoisesti, eikä lasten tarvitse kantaa huolta aikuisen elämän onnesta. Parhaimmillaan lapset lisäävät perheen ja puolisoiden keskinäistä yhteenkuuluvuutta, tuovat siihen iloa ja merkitystä. Mutta lapset eivät saa kompensoida vanhempien keskinäisiä läheisyyden, rakkauden ja mielenkiinnon kohteita. Aikuisten keskinäinen oma suhde vaatii ehdottomasti oman erillisen huomionsa, työnsä ja vaivansa. Vanhempien keskinäistä suhdetta ei saa uhrata pelkästään vanhemmuudelle, eivätkä lapset saa kompensoida vanhempien keskinäisiä läheisyyden, rakkauden ja mielenkiinnon kohteita.

Elämä pienten lasten kanssa on yhtä aikojen sovittamista. Vanhemmat joutuvat näkemään vaivaa löytääkseen toisilleen yhteisiä hetkiä. Niitä kannattaa tietoisesti etsiä, sillä ne ovat rakkauden ravintoa. Näiden yhteisten keskinäisten hetkien myötä lapsiperheessä äidin ja isän roolin lisäksi puoliset voivat tuntea ja toteuttaa itsessään myös naisena ja miehenä olemisen parhaita puolia.

Ihmissuhteet ovat kaventuneet ja supistuneet. Tästäkin syystä perheen merkitys on suuri läheisyyden ja oman yksityisyyden tukijana modernin elämän monimutkaisuuden vastapainoksi. Juuri perheessä ja läheisissä ihmissuhteissa ihminen voi paljastaa oman itsensä haurainta ja syvintä puolta kaikkine tunteineen – ilman suojamuuria tai ulkoisten paineiden selviämiseksi rakennettua rooliminaa. Mutta perheet rakoilevat ja horjuvat.

Tyydyttävä parisuhde estää kipeän avioeron

Vaikka avioerot ovat yleisiä ja vaikka lähtemisen kynnyks on madaltunut, eroavien ihmisten kokemukset ja tunteet tuskin ovat vuosikymmenten saatossa lientyneet. Kärsimysten määrä ei ole vähentynyt. Tutkiessani kirjassani *Avioeron tuska ja helpotus (Tammi, 2002)* suomalaisten avioerokokemuksia 74 henkilön selviytymistarinan valossa, saatoin todeta, että vain harvalla eron päätyvällä on tukenaan sellainen ennakkokuva, joka auttaa ymmärtämään avioeroprosessia. Moni totesi, ettei kyennyt kuvittelemaan sitä menetysten sarjaa, mitä eroa harkitessa, eron aikana ja sen jälkeen joutuu kohtamaan. Ero ei inhimillisesti ottaen ole muuttunut kevyemmäksi. Avioeron yleisyys ei ole tehnyt siitä entistä helpompaa kokemusta, vaikka sen poltinmerkki on menettänytkin merkitystään. Toisaalta ero ei tee perheestä huonompaa tai parempaa kuin yleensä. Vaikka avioero on kokemuksena raskas, se on joskus ainoa oikea ja järkevä ratkaisu.

Ketkä onnistuvat?

”Olemme alusta saakka nauttineet arkisesta elämästä, rakentamatta pilvilinnaa tai odottamatta sen kummempaa.” Suomalaisten tarinat eivät kerro pelkästään avioliiton ihanuudesta ja kepeydestä. Yhteistä parisuhteessaan onnistuneille on se, että puoliset voivat tulla hyväksytyiksi ja arvostetuiksi yhteiselämässään. Se on olennaista, sillä kukaan ei ole ilkeilylle immuuni: jatkuva kritisointi, halveksunta ja väheksyminen ovat asioita, joita ei loputtomiin kestä.

Kestävän avioliiton kahdeksan askelta

Saatuani kirjeet pitkässä avioliitossa eläneiltä, luin niitä yhä uudelleen ja uudelleen, ryhmittelin niitä pinoihin ja siirtelin toisiin. Sillä tavalla kestävän parisuhteen ainekset alkoivat hahmottua. Yhtä ainutta reseptiä onnistuneeseen parisuhteeseen en löytänyt. Päädyin kahdeksaan ratkaisumalliin, jotka parhaiten selittävät parisuhteen säilymistä. Nämä askeleet ovat suomalaisten kokemuksiin nojautuvia. Vaikka ne voivat painottaa eri tavoin eri avioliitoissa, ne antavat tietoa myös siitä, millaisia odotuksia avioliittoon kohdistetaan. Monikulttuurisissa avioliitoissa painopisteet vaihtelevat, kuten yksikulttuurisissa avioliitoissa.

Avioliittoa solmittaessa puolisoitten henkilökohtaiset voimavarat luovat perustan. Ihmisen psyykkiset voimavarat muotoutuvat lapsuusiästä lähtien saatujen kokemusten myötä. Yksilökohtaisia voimavaroja ovat hyvä itsetunto ja minän vahvuus, kyky sietää stressitilanteita, energisyys ja motivaatio, empaattisuus ja mukautuvuus, koulutus, hyvä terveys ja taloudellinen hyvinvointi.

Puolisoiden keskinäiset, liiton sisäiset voimavarat syntyvät heidän suhteestaan. Yhteiset mieluisat kokemukset, keskinäinen tuki, joustavuus ja arvostus muodostuvat suhdetta lujittaviksi tukipilareiksi.

Avioliittoa lujittavat tai hajottavat edellä mainittujen voimavarojen lisäksi myös parin ulkoiset, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset voimavarat. Monikulttuurinen avioliitto nojautuu puolisoitten erilaiseen kulttuuritaustaan, joka voi antaa suhteeseen myös paljon rikkautta. Ulkopuolisen yhteisön asenteet ja teot niin ikään vahvistavat tai ravistelevat avioliittoa. Sosiaalinen tuki, joskus aivan konkreettinen, fyysinen tai materiaallinen apu voi olla kaikki, mitä tarvitaan, että pari taas pääsee eteenpäin. Kaiken kaikkiaan erilaisuus voi herättää torjuntaa tai kiinnostusta, se voidaan kokea uhkana tai kiehtovana.

Pitkän avioliiton salaisuutena suomalaiset kertoivat eniten henkilökohtaisista ja puolisoitten keskinäisistä voimavaroista korostaen seuraavia seikkoja.

1. Erilaisuuden ja muuttumisen hyväksyminen

Tärkeää ja vaikeaa on hyväksyä toisen muuttuminen ja erilaisuus, kuten eräs pari kirjoittaa: *”Siinä on kova koulu koko iäksi. Ihmisellä kun on alituinen halu saada toinen muuttumaan mieleensä suuntaan.”* Ihminen mieluusti rakentaisi elämän omien toiveidensa ja tarpeidensa mukaiseksi; muokkaisi toistakin itselle sopivaksi. Avioliitto kukoistaa, kun kummallekin sallitaan oikeus omaan erillisyyteen ja erilaisuuteen ilman haltuunoton tai omistamisen elkeitä. Puolisoa ei voi omistaa tai kohdella esineen tavoin.

Rakkaus on siis riski ja yllätyksiä riittää. Yksikulttuurisessakin avioliitossa kumppaneita ympäröivät muuttuvat olosuhteet: he voivat joutua uusiin tilanteisiin ja kokemuksiin, joihin reagoivat täysin uudella tavalla. Koskaan ei voi olla varma, miten itse tai toinen suhtautuu esimerkiksi vanhemmuuteen, ikääntymiseen tai taloudellisiin vaikeuksiin.

Monikulttuurisissa avioliitoissa kyse on myös akkulturaatioprosessista. Miten kulttuurisesti erilaiset arvot, asenteet, uskomukset ja käyttäytymistavat, opitut mallit muuttuvat ajan kuluessa siten, että yhteiselämä on riittävän sopusointuista.

Muutosten hyväksyminen vaatii kompromisseja, joustavuutta ja tinkimistä, mutta kaikesta ei pidä tinkiä. Sekin on tehtävä selväksi, mistä on valmis tinkimään ja mistä ei. Elämä säästöliekillä tai marttyyrina ei tyydytä.

2. *Kyky nauttia arjesta*

Arjen siedätyskyky on arvokas ominaisuus elämässä selviytymiseksi ja menestymiseksi. Monen elämänasennetta voi kuitenkin sävyttää käsitys siitä, että *”on vain yksi elämä, ja siitä halutaan saada kaikki irti”*. Päivittäiset arkiset rutiinit voivat tuntua haaskaukselta. Usein kuitenkin ne, jotka pystyvät sietämään arjen yksitoikkoisuutta, löytävät myös iloa ja nautintoa pienistä arkisista asioista. Ne, jotka hamuavat elämäänsä vain huippuhetkiä, pettyvät. Ilman arkea ei ole juhlaa eikä ilman suruja voisi kokea ilonhetkiäkään. *”Elämä on tässä ja nyt – kokonaisena ja uunituoreena”*. Arkipäivän aarremaa on jokaisen lähettyvillä, mutta sen löytäminen ei ole helppoa, jos hamuaa elämäänsä vain suuria elämyksiä ja upeita nautintoja. Juuri arjessa, työn uuvuttamina ja väsyneinä, rakkaus lienee arvokkainta. Perheessä niin lapset kuin aikuiset tarvitsevat rakkautta erityisesti silloin, kun eivät ansaitse sitä.

3. *Rakkautentunnustukset ja kyky ilahduttaa*

Rakkaus katsoo toista ihailen ja kiittäen. Miten saada kumppani ilahtumaan, säteilemään ja syttymään aina uudelleen? Jo sen idean puntarointi voi olla oikotie onneen.

Rakkauten taikasanoja ovat sellaiset myönteiset ääneen lausutut sanat kuin *”kiitos”, ”upeaa, että teit tämän”, ”olet suurenmoinen”, ”olet tärkeä minulle”*. Näitä kiitoksen ja ihailun ilmaisuja ei pidä säännöstellä; ne eivät kulu paljossakaan käytössä eikä niiden teho laimene.

”Näe, huomaa ja kuule toinen, älä sivuuta”. Tapoja, joilla pariskunnat voivat ilahduttaa toisiaan, on yhtä monta kuin parejakin. *”On kummallista havaita, miten vähän elämämme riippuu suurista ratkaisuista ja miten paljon pienistä asioista, joita joudumme tekemään runsaasti”*. Se, että on kiinnostunut ja välittää, on tärkeä osoittaa toiselle. Ovi onneen aukeaa ulospäin. Pienikin myönteinen ele voi olla piristysruiske ja edistää myönteistä ilmapiiriä.

4. *Tietoinen sitoutuminen kumppaniin*

Työtehtävät eivät suju, jos niihin ei keskity. Sama sääntö koskee myös avioliittoa. Avioliitossa kestävyys taetaan tahto ja kyky omistautua ja sitoutua suhteeseen. Silloin puoliset tekevät selkeän päätöksen suhteensa vaalimisesta ja säilyttämisestä. Sen myötä uskalletaan myös rakentaa yhteistä tulevaisuutta. Puolisot voivat luottaa toistensa lupauk-

siin pysyä yhdessä ja tämä luottamus muodostuu voimavaraksi. Luja rakkaus suuntautuu tulevaisuuteen ja puoliset näkevät edessään yhteisen tulevaisuuden, jossa jaetaan niin arki kuin loistokkaimmat unelmat.

5. Itsensä arvostaminen

Kun ihminen on tasapainossa itsensä kanssa, hänen on helpompi hyväksyä toisen virheitä ja vajavuuksia. Kumpikin saa luvan olla oma itsensä. Toisensa ja itsen arvostaminen näkyy kestävässä parisuhteessa vaikkapa seuraavalla tavalla: *”Vaimoni innostaa minua eniten silloin, kun hän on tyytyväinen itseensä. Kun hän on onnellinen ja nauttii elämäänsä, minäkin nautin hänestä eniten.”*

Puolison rakkaus on voimavara silloin, kun ihminen tuntee olonsa hyväksi juuri omana itsenään. Hän saa tukea ja vahvistusta omille toiveilleen ja itsensä kehittämiseksi. Eheässä rakkaussuhteessa voimavaraksi puolisoille muodostuu luottavainen tunne siitä, että he seisovat toinen toisensa rinnalla vakaina kuin peruskallio ja saavat tuntemaan toisensa varmoiksi ja merkityksellisiksi vahvistaen näin toistensa kykyä hallita omaa elämäänsä.

6. Vastoinkäymisten keventäminen

Rakkaudessa arvokasta on toiselta saatu tuki ja lohdutus. Avioliitto kestää, kun puoliset ovat vastoinkäymistenkin hetkinä valmiita rauhoittamaan, tynnyttelemään, olemaan rinnalla, näyttämään uusia näköaloja, rohkaisemaan sekä etsimään sietämättömiltäkin tuntuista tilanteista kumpuavaa parempaa elämää. Sankarillista on se rakkaus, joka saa lohduttamaan, tukemaan ja kannustamaan elämän myrskyjen myllerryksessä, arjen kaarudessa. Parhaimmillaan taakatkin on kevyemmät yhdessä kantaa.

7. Erimielisyyksien sietäminen ja selvittäminen

Kukaan ei ole täydellinen eikä kukaan välty riidoilta tai erimielisyyksiltä. Olennaista on, miten hyvin puoliset tulevat toimeen, sietävät tai kykenevät mahdollisesti selvittämään eittämättä vastaantulevia ristiriitoja.

Jotkut kertovat puhumisen tai vaikkapa saunanlauteilla käytyjen palaverien arvosta, toiset taas pitävät asioiden vatvomista turhana. Jotkut selvittelevät aktiivisesti ristiriitojaan, toiset taas lakaisevat asiat kylmän rauhallisesti maton alle ja antavat arjen kulua.

Kestävässä suhteessa sopuisia kausia on enemmän kuin ristiriitoja. Ongelmat tulevat ja menevät, kunhan myönteiset asiat koetaan vaa’assa painavampina. Siksi on tärkeää luoda avioliittoon yhdessäolon nautintoja ja tarjota toiselle niitä ainutlaatuisia hetkiä ja retkiä, joita ei voi tehdä yksin, ilman rakastavaa kumppania. Myönteisillä yllätyksillä ja huolenpidon teoilla rakkaus muodostuu houkuttelevaksi molemmille osapuolille.

8. Suhteen muoto sopiva molemmille

Ei ole yhtä tapaa elää kestävässä parisuhteessa. On mahdollista, että osapuolet viettävät mahdollisimman paljon aikaa yhdessä. Toisaalta voidaan elää yhdessä, mutta itsenäisinä. Joskus koossa pitävä voima voi olla silkka mukavuudenhalu.

Rakkaudelta voi odottaa onnea, mutta ei täydellisyyttä

Onnistuminen on kovin henkilökohtainen asia. Jotkut ovat onnellisia ja tyytyväisiä melkein missä olosuhteissa tahansa ja toiset taas valittavat silloin, kun aihetta tyytymättömyyteen tuskin näyttäisi olevan ulkopuolisen silmin. Joku tuntuu kestävän tukkukaupalla ongelmia ja toinen taas näyttää lannistuvan hyvinkin mitättömistä asioista. Jokaisella ihmisellä ja jokaisella parisuhteella on oma selitysmallinsa sille, mihin heidän onnellisuutensa perustuu. Kukaan muu ei voi onnea määritellä kuin ihminen itse.

Jos ihminen haluaa kokea onnea rakkaudessa, hänen on raivattava ajattelusta kolme esteettä: pelko, ettei saa osakseen riittävästi rakkautta, toiseksi halu omistaa rakkauden kohde tavaran tavoin ja kolmanneksi mielikuva ihanteellisesta ja täydellisen mielihyvän tarjoavasta rakkaudesta.

Rakkaus on kuin elävä perhonen, jota ei voi vangita eikä omistaa. Toista ei ole lupa muokata omiin odotuksiin sopivaksi. Onnistuneessa rakkaus- ja vuorovaikutussuhteessa ihminen saa olla oma itsensä. Siinä mielessä se on tila, jossa etusijalla ei olekaan suhde rakastettuun, vaan itseensä. ”Se, mitä ihminen ajattelee itsestään...määrää hänen kohtalonsa.” Jokaisen tulisi löytää oma identiteetti, erillisuus ja yksilöllisyys; jokaisen olisi hyväksyttävä omat puutteensa ja epätäydellisyytensä, mutta kyettävä myös hakemaan elämäänsä niitä sisältöjä ja osaamisen alueita, jotka tuottavat itselle iloa ja mielihyvää. ”Rakkauden paradoksi on, että se edellyttää kahden ihmisen tulemista yhdeksi, ja silti kummankin säilymistä kahtena erillisenä.” Onnen avaimia ei voi löytää toisen taskuista.

Aidoimmillaan rakkaus näkyy aktiivisena toimintana eli antamisena, huolenpitoa, vastuuntuntona ja kunnioituksena. Toisaalta siihen sisältyy myös mustasukkaisuutta, vallanhalua, halua rajoittaa toista. Kukaan ei ole täydellinen ja rakkauden tarjoama onni ja mielihyvä on sekin rajallinen. Tästä lähtökohdasta rakkaus voi muodostua merkittäväksi elämän tyydytyksen lähteeksi, elinvoiman ja energian luojaksi sekä seesteisyyden tarjoajaksi – merkittäväksi voimavaraksi.

Rakkauden arvo ikääntyessä

Iän myötä käsitykset rakkauden arvosta syvenevät. Rakkaussuhde voidaan kokea fyysisesti ja henkisesti rikastuttavana, jonkinlaisena tyyssijana elämän myrskyisten koettelemusten jälkeen. Rakkaus heijastuu ikääntyneenkin ihmisen hyvinvointiin ja elämänlaatuun. ”Kaksi on yhdessä enemmän, ikääntyneenäkin”, ”eikä siinä tule ikä mieleen, ollaan ja unohdetaan vaivat”. ”Sairaudetkaan eivät rasita, kun on hyvä kumppani.” Toisaalta huolenpito voi olla hyvin käytännöllistä: ”Jos toisen muisti päätkee, toinen saattaa muistaa paremmin.” Parhaimmillaan puoliset ovat toisilleen ymmärtäjiä, kuuntelijoita ja tukijoita. Toisen läsnäolosta osataan nauttia ja iloita: ”Tieto siitä, että hiekka valuu aikalasissa, antaa tunteille syvyyttä” tai ”Riitoihin aikaa ei kannata haaskata, on tärkeämpääkin tekemistä.” Nämä siteeraukset ovat otteita kirjastani *Seniorirakkaus* (WSOY 2005), johon kokosin 117 iältään 52–92 vuotiaan suomalaisen rakkaustarinat haluten kertoa, mitä ikääntyvien sielussa ja sydämessä todella tapahtuu heidän itsensä kertomana.

Tunteet tai sosiaaliset ja psyykkiset kyvyt eivät ole kiinni iästä. Kyky rakastaa ei häviä iän myötä. Tunne-elämä on ikääntyessäkin voimakas ja havaintokyky herkkä. Tarve rakastaa ja saada rakkautta ovat ihmiselle tärkeitä ikään, terveyteen tai sukupuoleen kat-

somatta. Eräs seniori-ikäisistä tutkimushenkilöistäni toi julki ihmettelynsä siitä, kuinka iltaruskon aika nähdään usein voimien hupenemisena ja sairauksien riuduttamana. Miksei puhuta myönteisistä asioista: miten upealta tuntuu *”riemua tuottava vapaus tehdä viimeinkin sitä mitä haluaa ja mitä on aina halunnut”* tai *”kuinka vanhanakin voi hurmaantua ja huumautua”* ja *”kuinka vahvasti voi iskeä akuutti rakkauden tauti”*.

Läheiset ihmissuhteet, perhe ja rakkaus ennustavat onnistuvaa ikääntymistä. Se, että tulee hyväksytyksi ja rakastetuksi ilman ehtoja omana itsenään, on arvoltaan kiistämätöntä erityisesti ikävuosien karttuessa.

Suomalais-thaimaalaisten parisuhteiden muodostumisen syyt ja taustat

Johdanto

Suomalais-thaimaalaiset parisuhteet näyttävät määrällisesti selvästi yleistyvän. Tämän vuosituhatosen alkuvuosina thaimaalaisista naisista on tullut venäläisten naisten jälkeen toiseksi suosituin puolisorohmä, kun tarkastellaan suomalaisten miesten solmimia ulkomaalaisavioliittoja. Taulukosta 1 nähdään, että vuosina 1996–2005 solmittiin yhteensä 1 618 suomalaisen miehen ja thaimaalaisen naisen välistä avioliittoa.

Vaimon kotimaa	1996	1999	2002	2005	1996–2005
Venäjä	445	635	467	462	5 176
Viro	175	247	201	109	1 796
Thaimaa	78	131	164	293	1 618
Ruotsi	40	34	43	53	440
Vietnam	22	48	29	62	339

Lähde: Tilastokeskus 2006: 18

Kyse on siis jo tilastollisesti merkittävästä ilmiöstä. Miten on mahdollista, että on muodostunut Suomesta kaukana oleva paikka, Thaimaa, josta niin monet suomalaiset miehet löytävät itselleen vaimon? Mitä erityistä thaimaalaisissa naisissa on ja miksi parisuhteen alkaminen heidän kanssaan näyttää olevan ilmeisen helppoa?

Tarkastelen tässä artikkelissani suomalais-thaimaalaisten parisuhteiden muodostumisen syitä ja taustoja. Tarkasteluni lähtee liikkeelle yleisistä taustatekijöistä, joiden jälkeen tuon esille haastattelemieni (Sirkkilä 2005) suomalaisten miesten kertomia kuvauksia, miten he ovat thaimaalaisen vaimonsa ensi kerran kohdanneet. Lopuksi tuon esille suhteiden taustatekijöihin liittyviä miessukupolvien välisiä eroja.

Globaali sukupuolijärjestelmä

Suomalais-thaimaalaisten parisuhteiden mahdolliseksi tulemiseen on keskeisesti vaikuttanut globalisaatio ja voidaan puhua globaalista sukupuolijärjestelmästä (Connell 2000: 40–41). Maailma jakautuu maantieteellisiin paikkoihin ja tiloihin, joihin sukupuolet integroituvat eri tavoin. Globalisaatio tuottaa sukupuolispesifejä ja etnistyneitä subjektien positioita, jotka ovat ruumiillistuneita. Suomalaisten miesten ja thaimaalaisten naisten sosiaaliset ja kulttuuriset sijainnit heidän kohtaamisensa paikoissa ja käytännöissä ovat konkreettinen esimerkki tästä.

Aasialaisille naisille globaali sukupuolijärjestelmä ja sen jaot työnjakona mahdollistavat joko toiminnan halpana työvoimana tai siirtymisen uuteen taloudelliseen positioon rajallisenä välineenään oma ruumiinsa (Tolentino 1996). Tämä tarkoittaa käytännössä avioitumista länsimaisen miehen kanssa, toimintaa kodinhoidon ja hoivatyön tehtävissä (siivooja, lastenhoitaja) tai seksiteollisuutta.

Thaimaasta on tullut eräänlainen avioliittomarkkinoiden kaukokohteellinen naapurikylä. Tämän keskeisenä edellytyksenä on ollut jatkuvasti kasvava turismi ja Thaimaasta on tullut myös suomalaisten suosima kaukomatkailun kohde. Lomalla olo voi lisätä myös mahdollisuutta ja halua parisuhteen alkamiselle. Tämä siksi, että matkalla olo ja lomailu, erityisesti kaukomatkailu on liminaalitilaa, jossa ihmiset siirtyvät arjen tilasta ja käytännöistä toiseen. Tällainen tila mahdollistaa vapautumisen normatiivisten käytäntöjen säännöistä ja esittämisen koodeista (Shields 1991: 84). Silloin tutustuminen ja vuorovaikutus voi lähteä nopeasti käyntiin vieraassa maassa vieraan naisen kanssa, jos vielä sukupuoli- ja seurustelukulttuurin erilaisuus edesauttaa tätä.

Stereotypit aasialaisista naisista

Thaimaalaisista ja aasialaisista naisista on esitetty stereotyyppisiä käsityksiä. Nämä käsitykset ovat kiteytyneet nykyiseen muotoonsa 1900-luvun aikana ja erityisesti sotien, toisen maailmansodan ja Vietnamin sodan vaikutuksesta. Käsitys aasialaisista naisista on kaksijakoinen ja samalla myös ristiriitainen. Ensiksi orientaalinainen nainen on nähty länsimaisen miehen kannalta ihanteellisena naisena eli alistavana, tottelevaisena, passiivisena ja kotikeskeisenä ja joka lupaa miehelle perhe-elämää ja pysyvää parisuhdetta (Robinson 1996: 56; Uchida 1998: 162). Aasialaiset naiset on lisäksi nähty hyperfeminiinisinä eli passiivisina, heikkoina, hiljaisina ja seksuaalisesti eksoottisina (Pyke & Johnson 2003: 36).

Toisena käsityksenä on ollut aasialaisen naisen eksoottisuus. Siihen on liitetty oletukset aasialaisten naisten suuremmasta emotionaalisuudesta, luonnollisuudesta ja seksuaalisesta houkuttelevuudesta (Pruitt & LaFont 1995: 430; Rothe 1997: 169). Tällaisen tulkinnan voidaan olettaa perustuvan länsimaille tavanomaiseen toisten kulttuurien seksuaalistamiseen (Rantonen 1994: 132).

Tällaiset stereotyyppiset käsitykset voivat ennalta vaikuttaa siihen, että jotkut länsimaiset miehet haluavat avioitua aasialaisen naisen kanssa. Osa miehistä voi etsiä ihannevaimoa esimerkiksi sillä tavoitteella, että mies pyrkii ennakolta ehkäisemään parin keskinäiseen työnjakoon liittyviä mahdollisia konflikteja. Beck ja Beck-Gernsheim (2002: 108) viittaavat sellaiseen puolison valintaan, jossa tulevan puolison kotityöhön liittyvät käsitykset, mahdollisesti oma ammatti sekä sukupuolirooleihin liittyvät käsitykset eivät uhkaa yksilön omia käsityksiä eivätkä aiheuta tulevaisuudessa yhteisessä elämässä ongelmia. Tällainen strategia tarkoittaisi sitä, että miehet haluaisivat löytää enemmän traditionaalisen vaimon. Miehet saattavat orientoitua hankkimaan vaimonsa vähemmän koulutettujen keskuudesta, koska mies voi olettaa tällaisen naisen olevan vähemmän uraorientoitunut ja suuntautuvan myönteisemmin kotityöhön. Kuitenkin puolison valintaa perustellaan yleensä varsin toisenlaisilla elementeillä eli rakkaudella tai jonkinlaisella yleisellä yhteensopivuudella. Valinnan biografia mahdollistaa kuitenkin myös tietoisien orientaation tietynlaisiin vaimoehdokkaisiin. Tämä voi ilmetä siten, että valinta on voinut olla ensin poissulkevaa eli suomalainen mies on kääntynyt suomalaisista naisista kohti thaimaalaisia.

Parisuhteiden ja miesten muutokset

Ulkomaalaisavioliitot ja konkreettisesti suomalais-thaimaalaiset avioliitot ovat osoitus parisuhteiden muodostumisen muutoksista. Parisuhteista on tullut puhtaita suhteita, joilla Giddens (1992: 58) tarkoittaa niiden perustuvan vain suhteeseen itseensä ja puolisoitten väliseen emotionaaliseen tyydytykseen, eikä mihinkään institutionaalisiin tekijöihin. Parisuhteiden yksilöllistyminen on merkinnyt sitä, että ihmiset ovat entistä enemmän vapautuneita sellaisista ulkoisista rakenteista ja malleista, jotka ovat aiemmin määrittäneet parisuhteen muodostumista ja olemassaoloa (Beck & Beck-Gernsheim 1990). Yksilöllistyminen merkitsee omien valintojen tekemistä sekä omaa, itse muokattua elämää. Tällaiset valinnat koskevat usein juuri perhettä ja konkreettisesti esimerkiksi avioitumisen mahdollisuutta ja halua ulkomaalaisen kanssa.

Suomalaisten miesten parisuhteet thaimaalaisten naisten kanssa ovat osoitus miehenä olemisen ja maskuliinisuuden muutoksista. Ei ole olemassa vain yhdenlaista mieheyttä ja maskuliinisuutta, vaan monia ja monenlaisia. Voidaankin puhua maskuliinisuuksien diversiteetistä (Brod 1987: 7–8). Miehenä oleminen on yksilöllistynyt, joka merkitsee erilaisia mahdollisuuksia toteuttaa omaa maskuliinisuuttaan. Se on myös merkinnyt Suomessa heikkona ilmenneen mieselättäjyyden ohenemista sekä miehen pehmenemistä ja esimerkiksi isyyden merkityksen kasvua miesten elämässä. (Huttunen 2001; Aalto & Kolehmainen 2004). Isyydestä on tullut jotakin sellaista, joka voi määrittää miehen identiteettiä ja rakentaa yleensä merkittäväksi kokemukseksi miehen elämässä.

Ulkomaalaisen kanssa avioitumisen motiivit

Miksi sitten ihmiset avioituvat ulkomaalaisen kanssa? Khatib-Chahidin, Hillin ja Patonin (1998: 57) mukaan kahden kulttuurin välisen parisuhteen muodostumista tukevat työntö- ja vetotekijät. Vetotekijöinä voivat olla myönteiset kokemukset yleensä erilaisista ihmisistä ja toisista kulttuureista. Henkilö on esimerkiksi asunut ja ollut työssä ulkomailla tai että hänellä on ollut ulkomaalaisia ystäviä elämänsä varrella. Työntötekijänä puolestaan voi olla kyseisen ihmisen marginaalinen asema hänen omassa kulttuurissaan. Hän on kokenut itsensä erilaiseksi, eikä tunne kuuluvansa yhteisöön tai on sosiaalisesti eristäytynyt.

Haastattelemieni suomalaisten miesten kohdalla voidaan eritellä seuraavia veto – ja työntövaikutuksia:

Veto

- kansainvälistymiskokemukset
- kaukomatkailu
- työkomennukset, opiskelu ulkomailla
- seksiturismi
- ystävien kokemukset ja malli ulkomaalaisavioliitoista

Työntö

- avioerot
- kielteiset kokemukset ja mielipiteet suomalaisista naisista
- pärjäämättömyys parisuhteiden kotimarkkinoilla

Kun tarkastellaan thaimaalaisten naisten motiivia avioitua Suomeen tai muihin selvästi korkeamman elintason maihin, motiivi voi perustua juuri taloudellisiin tekijöihin. Tavoitteena on pääsy sellaisiin taloudellisesti parempiin oloihin, joissa tuleva puoliso voi tarjota paremman elintason ja turvan. Tämä tavoite saattaa olla yleinen haave päästä ulkomaille ja ulkomaalaisen kanssa naimisiin täysin sattumanvaraisesti siinä mielessä, että kohdemaalla ei ole mitään merkitystä (Lisborg 2003: 164). Pataya Ruenkawin (2003: 115) tutkimilla thaimaalaisilla naisilla haavetta avioitua ulkomaille tiettyyn konkreettiseen maahan lisäsi sosiaalinen matkiminen siten, että aikaisemmin ulkomaille muuttaneiden naisten taloudellinen menestyminen toimii mallina ja esimerkkinä muille maan naisille.

Muutto- ja avioitumishalua voivat lisätä myös erilaiset ei-taloudelliset tekijät. Taustalla voi olla esimerkiksi avioero kun aviomies on ollut väkivaltainen tai tällä on ollut alkoholiongelmia. Lisäksi nainen voi haluta selviytyä lastensa kanssa yrittämällä järjestää näille paremmat elämän mahdollisuudet (Ehrenreich & Hochschild 2002).

Kohtaamistilanteet

Parisuhteen muodostumisen kannalta ensimmäinen kohtaamistilanne on luonnollisesti hyvin merkittävä tapahtuma. Haastattelemieni miesten tarinoissa tyypillistä on heidän aktiivisuus tapaamistilanteessa, mutta joissakin kohtaamisissa thaimaalaisen naisen kerrotaan olleen aktiivisempi osapuoli. Kohtaamiskertomuksissa tulee esille selkeää sukupuolittunutta käyttäytymistä thaimaalaisen sukupuolikulttuurin rakenteissa ja käytännön tilanteissa. Tätä kuvaa seuraava Ollin toteamus.

- *Täällä [Suomessa / HS] kun lähtee seurustelea niin se on semmosta kohtuullisen jäykkää, niin kun aloitusten tekeminen ja tämmöset. Mutta siellä pääsee aina muutaman pykälän eteenpäin jo ensimmäisellä tapaamisella. (Olli, 38)*

Ensikohtaamisen tilanteet ovat tyypiteltävissä viiteen ryhmään:

- 1) Aktiivisesti vaimoa hakeneet
- 2) Kolmas henkilö auttajana
- 3) Seksiturismin tilanteet (vaimo baarityttö kohdatessa)
- 4) ”Iskupaikka” –tilanteet (ravintolat, kahvilat, hotellitilat)
- 5) Sattumakohtaamiset

Aktiivista vaimon hakua Thaimaasta ei tuotu suoraan esille. Ainoastaan vanhin haastateltu, 69-vuotias Lauri, kertoi tästä motiivistaan avoimesti. Tietoinen ja aktiivinen vaimon haku Thaimaasta saattaa kuitenkin olla yleisempi tavoite, koska pari miestä viittasi välillisesti tähän. Sitä ei kuitenkaan mielellään kerrota suoraan, koska miehet saattavat kokea, että vaimon hankkimisen tunnustaminen antaisi heistä kielteisen kuvan.

Sen sijaan tavallisempaa oli ollut se, että joku kolmas henkilö oli toiminut auttajana, jotta suomalaisen miehen ja thaimaalaisen naisen ensimmäisen tapaaminen oli mahdollistunut. Sepon työpaikalla oli töissä thaimaalainen nainen, joka kertoi serkustaan, jonka äiti halusi tyttärelleen länsimaisen aviomiehen.

- *Hänen serkkulikkansa, joka on meillä töissä, näytti sille, näytti mulle valokuvia ja sano sille, että hänellä on tämmöne serkkutyttö Thaimaassa, jonka äiti oli lähettänyt kuvat ja kirjeet, että pitäis saada tyttö naimisiin. Sitt siitä otettiin yhteyksiä ja sanotaan puol vuotta sitä harjitsin ennen kuin sitä aloin pitää häneen yhteyttä sitten puhelimitse ja kirjeitse. Siitä hänen*

työpaikkaansa soittelin, hän oli Nestleellä töissä Thaimaassa. Puhelintahan heillä ei kotona oo, köyhä perhe niin, vanha riisinviljelijä perhe. Sitte puol vuotta suurin piirtein pidettiin yhteyttä, kirjeitse, puhelimitse. Sen jälkeen ostin valmiiksi kaikki lentoliput ja muut ja menin Bangkokiin. Lensin ite ja tapasin ensimmäistä kertaa Bangkokin lentokentällä hänet ja seuraavana päivänä oltiin jo konsulaatissa hakemassa viisumia Suomeen, että pääsee tänne ja tultiin Suomeen. Oltiin yli kuukausi Thaimaassa ensin yhdessä ja sitten tultiin Suomeen ja kaks ja puol kuukautta oltiin oltu ensin yhdessä, kun mentiin sitten Suomessa naimisiin. Eli sinänsä nopeeta toimintaa. Ensinn puolta vuotta kirjeenvaihtoo ja sitte kaks ja puol kuukautta yhdessä ja sitten naimisiin. (Seppo, 37)

Kolmannen selkeän ryhmän muodostavat ne suhteiden alkamistilanteet, joissa thaimaalainen nainen on työskennellyt prostituution alalla baarityttöinä. Tapaamisen tilanteena on ollut naisen työpaikka, baari, ja suomalainen mies on ollut asiakkaana. Tyypillistä näille kertomuksille on kuitenkin seksuaalisuuden häivyttäminen. Nainen oli kuin kuka tahansa nainen, jonka kanssa mies alkoi jutella ja kiinnostus johti nopeasti yhdessä olemiseen. Naisen ammattia ja baarityttöinä toimimista ei kielletty, mutta etusijalle asetettiin naisen persoonalliset, miestä miellyttäneet piirteet ja parin välitön yhteensopivuus.

Neljännessä kohtaamistyyppissä miehet ovat alkaneet jutella tapaamansa thaimaalaisen naisen kanssa ilman mitään erityistä syytä tai tilannetta. Ensikohtaamiset ovat tapahtuneet kahviloissa, ravintoloissa, hotellitiloissa, sellaisissa tavanomaisissa paikoissa, joissa miehet ja naiset yleensäkin tapaavat ja tutustuvat toisiinsa. Näitä paikkoja voidaan pitää parinvalinnan areenoina ja eräänlaisina ”iskupaikkoina” (Holter 1997, 36). Ensimmäinen kohtaaminen on johtanut uuteen tapaamiseen. Suhde on kehittynyt deittailen ja pari on tavannut toisensa yhä uudelleen menen esimerkiksi kahvilaan, syömään tai elokuviin.

Viidentenä tyyppinä ovat täysin sattumanvaraiset ensikohtaamiset. Sattumanvaraisuus tarkoittaa sitä, että ensikohtaamisen tulevan vaimon kanssa kerrotaan tapahtuneen täysin yllättäen ja suunnittelematta, eikä kyseessä ole myöskään ollut mikään erityinen tapaamisareena. Sattuman korostaminen tekee samalla kohtaamisesta eräänlaisen romanttisen ihmesadun. Tilanteen yllätyksellisyydestä tulee alibi kohtalon muodossa, jonka mukaan kaksi toisilleen täysin vierasta ihmistä kohtaavat ja rakastuvat toisiinsa (Jallinoja 2000, 46). Näissä tilanteissa on korostunut suomalaisen miehen toiminnallinen aktiivisuus ja nopeus, tarttuminen tilanteeseen ja reagointi mielenkiintoa herättävään naiseen. Tällainen aktiivisuus sisältää miehen käytäntöjä ja maskuliinisuuden esittämistä heteroseksuaalisessa kontekstissa, kuten Kalevin kertomus tuo esille.

- *Voisko melkein sattuma, tämmösessä taksijonossa. Siellä oli tämmösen tunnetun alkuillan paikan edustalla, karaoke-ravintolan edustalla pitkä jono ihmisiä odottamassa taksia kaupungin ulkopuolelle. Meillä oli semmonen seurue, missä oli suomalaisia asennusmiehiä, joilla jo oli ennestään tämmönen thaimaalainen tyttöystävä. Minä olin vasta tullu työmaalle ja mulla taas oli yksinäinen ja oltiin menossa syömään ja tulipa sitten mieleen, että mukava saada illallisseuraa ja tuota melkeinpä siitä kadulta. Kun en osannut sanaakaan thaita niin ehdotin, että jos kysyttäs tuolta ja tuolta tytöltä, että lähtiskö ne siihen seurueen täydennykseksi. Tämä tyttö, se mielti tommosen minuutin ja katso ja päätti sitte lähtee. Ja siitä illalliselta se sitten se tutustuminen alko. Minä olin vissii ollu viikon Thaimaassa enkä osannu muuta thaimaalaisia sanoja kuin kiitos. (Kalevi, 52)*

Sukupolvien väliset erot

Tutkimukseni perusteella on havaittavissa varsin selviä sukupolvien välisiä eroja, miksi suomalaiset miehet avioituvat thaimaalaisen naisen kanssa ja miten he kokevat parisuhdeensa.

Globalisaation ja yksilöllistymisen sukupolvi

- 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa syntyneitä
- kansainvälistymiskokemuksia (työ tai opiskelu ulkomailla)
- suhteita ulkomaalaisten naisten kanssa jo aiemmin
- vaimon thaimaalaisuudessa ei välttämättä mitään erityistä
- joustava sukupuolisopimus

Tasa-arvoprojektin sukupolvi

- 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa syntyneitä
- ero suomalaisesta vaimosta: eron syiden pohdinta ja miehen oma muutos
- tietoisuus tasa-arvopuheesta
- suomalainen sukupuolisopimus: thaimaalaisen vaimon opettaminen tasa-arvoisuuteen, molemmat tekevät kotitöitä

Suuren murroksen sukupolvi

- 1940-luvun lopussa ja 1950-luvun alussa syntyneitä
- useita eroja suomalaisista vaimoista, kielteinen käsitys suomalaisista naisista parisuhteessa
- ”vielä kerran” mahdollisuus, onni
- selkeä työnjako: thaimaalainen vaimo vastaa kotitöistä
- sitoutunutta isyyttä, jos pieniä lapsia

Tutkimusaineistoni perusteella ei voida päätellä, että thaimaalaisen naisen kanssa avioituvat suomalaiset miehet olisivat selkeästi tyypiteltävissä. Enemmänkin on havaittavissa miehenä olemisen käytäntöjen eroja suhteessa itsen ja vaimoon. Yhdistävää onkin siis miesten yksilöllistyminen eli kyse on maskuliinisuuksien diversiteetistä (Connell 2000, 10). Tällaisia parisuhteita muodostavat hyvin erilaiset miehet jälkimodernin yksilöllistymisen seurauksena. Rakennetekijät, globaali sukupuolijärjestelmä, luo yhteisen taustan suhteiden muotoutumiselle. Sukupolvi puolestaan luo parisuhdeorientaatio- ja motiivapohjaa sille, millaista parisuhdetta miehet haluavat rakentaa.

Kirjallisuus

- Aalto, I. & J. Kolehmainen (2004, toim.). Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino.
- Beck, U. & E. Beck-Gernsheim (1990). Einleitung. Riskante Chancen – Gesellschaftliche Individualisierung und soziale Lebens- und Lieberformen. In Beck, U. & E. Beck-Gernsheim (eds.): Das ganz normale Chaos der Liebe, 7–19. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Beck, U. & E. Beck-Gernsheim (2002). Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences. Gateshead: Sage.
- Brod, H. (1987). The Case for Men's Studies. In Brod, H. (ed.): The Making of Masculinities. The New Man Studies, 263–277. Boston: Alen & Unwin.

- Connell, R.W. (2000). *The Men and The Boys*. Cornwall: Polity.
- Ehrenreich, B. & A.R. Hochschild (2002). Introduction. In Ehrenreich, B. & A.R. Hochschild (eds.): *Global Woman. Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*, 1–13. London: Granta Books.
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cornwall: Polity.
- Holter, Ö.G. (1997). *Gender, patriarchy, Capitalism. A Social Forms Analysis*. Arbeidsforskningsinstituttet: Oslo.
- Huttunen, J. (2001). *Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, etäi-isiä ja ero-isiä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Jallinoja, R. (2000). *Perheen aika*. Helsinki: Otava.
- Khatib-Chahidi, J., R. Hill & R. Paton (1998). *Chance, Choice and Circumstance: A Study of Women in Cross-Cultural Marriage*. In Breger, R. & R. Hill (eds.): *Cross-Cultural Marriage. Identity and Choice*, 49–66. Mid-Glamorgan: Berg.
- Lisborg, A. (2003). *Naisia yli rajojen: prostituutioon liittyvä muutto Thaimaasta Tanskaan*. In Thorbek, S. & B. Pattanik (eds.): *Rajat ylittävä prostituutio. Globaalien toimintamallien muuttuminen*, 148–175. Suomentaja S-A. Ahonen. Helsinki: Like.
- Pataya Ruenkaew (2003). *Thaimaalaiset naisprostituoidut Saksassa: rajat ylittävän siirtotyöläisyyden muoto*. In Thorbek, S. & B. Pattanik (eds.): *Rajat ylittävä prostituutio. Globaalien toimintamallien muuttuminen*, 106–127. Suomentaja S-A. Ahonen. Helsinki: Like.
- Penttinen, E. (2004). *Corporeal Globalization: narratives of embodied subjectivity and otherness in the sexscapes of globalization*. Tampere: Tapri Occasional Paper 92.2004.
- Pruitt, D. & S. LaFont (1995). *For Love and Money. Romance Tourism in Jamaica*. *Annals of Tourism Research* (22) 2, 422–440.
- Pyke, K.D. & D.L. Johnson (2003). *Asian American Women and racialized Femininities. Doing Gender across Cultural Worlds*. *Gender & Society* (17) 1, 33–53.
- Rantonen, E. (1994). *Länsimaisen estetiikan rasismi*. In Kylmänen, M. (ed.): *Me ja muut. Kulttuuri, identiteetti, toiseus*. Tampere: Vastapaino, 131–154.
- Robinson, K. (1996). *Of Mail-Order Brides and "Boys' Own" Tales: Representations of Asian-Australian Marriages*. *Feminist Review* 52, 53–68.
- Rothe, A. (1997). *Männer, Prostitution, Tourismus. Wenn Herren reisen*. Münster: Westfälisches Dampfboot.
- Shields, R. (1991). *Places on the Margin. Alternative geographies of modernity*. Surrey: Routledge.
- Sirkkilä, H. (2005). *Elättäjyyttä vai erotiikkaa. Miten suomalaiset miehet legitimoivat parisuhteensa thaimaalaisen naisen kanssa*. *Jyväskylä Studies in education, psychology and social research*, 268. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Tilastokeskus (2006). *Suomen Virallinen Tilasto. Väestö 2006. Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus*. Helsinki. Tilastokeskus.
- Tolentino, R.B. (1996). *Bodies, Letters, Catalogs. Filipinas in Transnational Space*. *Social Text* 48, 49–76.
- Uchida, A. (1998). *The Orientalization of Asian Women in America*. *Women's Studies International Forum* (21) 2, 161–171.

Workshop 1 -raportti

Suomalaisena puolisona maailmalla

Päätimme jakaa Workshop 1:n osanottajat kahteen ryhmään. Toinen ryhmä käsitteli arjen iloja ja suruja monikulttuurisessa avioliitossa sekä mahdollisten kriisien hallintaa. Toinen ryhmä paneutui avioerotilanteeseen ennen kaikkea lapsen näkökulmasta katsottuna. Periaatteena oli se, että eronneidenkin vanhempien lapsilla on oikeus molempiin vanhempiinsa. Ja monikulttuurisissa avioliitoissa syntyneillä on lisäksi oikeus myös molempien vanhempiensa kulttuureihin.

Ensin mainittua ryhmää veti Kristina Sandberg-Peppas, toista Ritva Viertola-Cavallari.

Kristina Sandberg-Peppas

Ryhmä 1: Arjen iloja ja suruja. Kriisien hallintaa.

Sanotaan, että avioliitto on tahtolaji. Avioliiton perustana on luottamus toiseen osapuoleen ja koossapitävänä voimana sitoutuminen tuohon liittoon. Kaikissa parisuhteissa on ongelmia ja niin myös monikulttuurisissa avioliitoissa. Monikulttuurisissa parisuhteissa ovat vielä omat ongelmalisänsä johtuen osapuolien usein erilaisesta kulttuuri- ja kasvu-taustasta, uskonnosta, perinteistä ja tavoista sekä kielestä. Erityisesti lapsen syntymä nostaa esille pariskunnan mahdollisesti erilaiset ajatusmaailmat ja toimintamallit.

Kun vanhemmat ovat kriisissä, niin lapset kärsivät. Lasten asemaa perhekriisissä ei aina huomioida. Kun kysymyksessä on monikulttuurinen perhe, niin lapsen hätä toisen vanhemman menetyksestä on suuri, esimerkiksi silloin, kun suomalainen äiti uhkailee eroavansa ja ottavansa lapset mukaan Suomeen. Lasten turvallisuuden tunne ja luottavaisuus vanhempiin tulisi olla perheiden ensisijainen päämäärä. Workshopissamme nostimme etusijalle lapsen aseman. Mietimme, miten voisimme tukea ja suojella lasta monikulttuuristen perheiden kriiseissä ja mahdollisissa avioerotapauksissa.

Monikulttuurisessa parisuhteessa tulee keskustella, puhua ja sopia asioista. Aviopuolisoiden tulisi pyrkiä rehellisyyteen ja avoimuuteen ja keskinäiseen luottamukseen. Ulkomaille muuttaneen puolison tulee olla ennakkoluuloton ja hänellä tulee olla uskallusta uusiin näkemyksiin ja kokemuksiin. Ennen kaikkea vaaditaan kuitenkin voimakasta tahtoa sopeutua. Nostaisin kuitenkin kaikista tärkeimmäksi asiaksi sen, että kumpikin osapuoli kunnioittaa toisen taustaa, uskontoa, sukua, kieltä, maata ja perinteitä. Kunnioittamisen myötä puoliso pyrkii olemaan puheissaan ja teoissaan myönteinen ja sovitteleva.

On tärkeää sopia lapsiin ja lasten kasvatukseen liittyvät asiat. Lapset tulisi myös tutustuttaa kummankin vanhemman kieleen, maahan, sukulaisiin, perinteisiin, toimintamalleihin ja ajatustapoihin. Samalla vanhemmat itse kehittävät omaa itsetuntemustaan, mikä on erityisen tärkeä prosessi monikulttuurisessa parisuhteessa. Vanhempien tulisi pystyä hyödyntämään ympäristö ja suku perheen voimavaroiksi ja siten myös luoda yhteiset traditiot ja toimintamallit.

Monikulttuurisen avioparin kriisi noudattaa yleisiä kriisin tuntomerkkejä:

- jompikumpi puolisoista kiinnittää huomiota parisuhteen ongelmiin
- parisuhde asetetaan kyseenalaiseksi
- puoliset huomaavat loitonneensa toisistaan
- vakavia tiedonkulkuongelmia puolisoitten välillä
- vältellään tärkeiden asioiden käsittelyä yhteisessä keskustelussa
- päihteet, väkivalta

Lähdimme workshopissamme työstämään niitä asioita, jotka toimivat monikulttuurisen avioliiton voimavaroina ja keräämään materiaalia monikulttuurisen avioliiton kriisi- ja katastrofisuunnitelmaa varten.

Todettiin, että liikkuvuus maiden välillä lisääntyy koko ajan ja siten monikulttuuriset avioliitot ovat kasvava ryhmä.

Todettiin myös, että on tarpeellista selvittää jo ennen muuttoa suomalaisten naisten/miesten työllistyminen uudessa kotimaassa, esim. löytyykö työtä omassa ammatissa tai mahdollisesti turismin parissa. Ovatko omat tulkinnat ehkä arvottomia uudessa kotimaassa ja onko tarvetta koulutautua uudelleen? Samalla kuitenkin nähtiin, että suomalaisilla on maailmalla hyvä maine työntekijöinä.

Suomalainen on ulkomailla muutenkin hyvässä maineessa, mikä tavallaan helpottaa sopeutumista. Se on meidän suomalaisten etu ja antaa siten jokaiselle hyvät lähtökohdat

Suomalaisyhteisön tuki on tärkeä voimavara suomalaiselle, ennemmin tai myöhemmin. Tai, jos siihen ei ole tarvetta, niin ainakin tietoisuus toisten suomalaisten ja tukiryhmien olemassaolosta ja paikasta on tärkeä.

Uuteen kotimaahan sopeutumista helpottaa suuresti, kun on selvittänyt sikkäläisen lainsäädännön. On tarpeellista tietää perusasiat lainsäädännöstä mm. avioeron yhteydessä, lasten huoltajuudesta ja omistussuhteista. Lainsäädäntöhän vaihtelee huomattavasti maasta toiseen ja myös maanosittain. Valitettavan usein eivät nämä asiat kiinnosta, jos aihe ei juuri sillä hetkellä kosketa ja oletetaan luottavaisesti että kyseisen maan laki suojelee kaikissa tilanteissa.

Ulkosuomalaisen tulisi selvittää asuinmaansa viranomaisyhteydet. Hänellä tulisi olla tietous siitä, mistä tavoittaa paikallisen asianajajan, paikalliset viranomaiset ja järjestöt, konsulin, suomiyhteisöt, Suomi-Seuran tukihenkilöt, ystävärenkaan henkilöt, missä on Suomen suurlähetystö ja missä tapahtuu asuinmaan suomalaisten kirkkojen toiminta.

Ryhmän jäsenet painottivat, että olisi tarpeellista laatia monikulttuurisiin avioliittoihin aikovan opas, missä yksinkertaisella selkokielellä lyhyesti pyrittäisiin herättämään kiin-

nostusta ottaa selvää itseään ja lapsia koskevista asioista. Monilla on virheellinen käsitys siitä, että Suomen ulkoministeriö voisi puuttua kyseisen maan lainsäädäntöön.

Perheneuvonta ja tukipalvelut koettiin tärkeinä. Perheneuvonnan edellytyksenä on luonnollisesti kielen osaaminen ja hallinta sekä kulttuurin tuntemus ja tähän liittyen myös itseilmaisu omalla tai vieraalla kielellä. Tämä asettaa haasteet niin autettaville kuin auttajillekin. Mahdollisuus monikulttuuriseen perheneuvontaan joko omalla kielellä tai tulkinvälityksellä olisi toivottavaa.

Lasten identiteettiä vahvistaa se, että he puhuvat suomenkieltä, käyvät Suomi-koulua ja mahdollisesti osallistuvat leireille Suomessa. Yhteys serkkuihin ja sukulaisiin Suomessa antaa heille lisää näkemystä ja ulottuvuutta sekä auttaa heitä ymmärtämään erilaisuutta ja tukee sosiaalisuutta. Vaikka asuinmaa ja sen kulttuuri muokkaa lapsia, niin sukulaisuhteet kuitenkin muokkaavat lasten/nuorten kokemusta ihmisten samankaltaisuudesta. Samaa tehtävää ajavat myös kotimaassa suomalaistaustaiset vertaisryhmät. Lapsilla on oikeus omiin juuriinsa ja meidän vanhempien tulee auttaa heitä heidän identiteettinsä vahvistamisessa. Jopa vaikeiden kokemusten kautta voi löytää myönteisyyden.

Suomalaisuuteen kuuluu kaksi eri äidinkieltä. Ryhmässämme kohosi keskustelunaiheeksi myös maailmalla olevien suomenruotsalaisten lasten/nuorten identiteetti. Ruotsinkieltä puhuvat suomenruotsalaisen lapset/nuoret ovat kiinnostuneita suomenkielestä, Suomen historiasta ja kulttuurista ja siksi heillä tulisi olla mahdollisuus myös suomenkielen opiskeluun ruotsinkielen lisäksi.

Kirjallisuus

Haunia, H., J. Karjalainen & J. Ollila (2005, toim). Ulkosuomalaisen kriisiopas. Suomen merimieskirkko.

Kinnula, A. (2006). Solmu parisuhteessa. Kataja ry.

Kinnula. A.: Virtaa välillämme

Ryhmä 2: Lapsella on oikeus molempiin vanhempiinsa eron jälkeenkin ... ja myös molempien kulttuuriin

Kun kumpikaan puolisoista tai jompikumpi heistä ei enää katso voivansa jatkaa yhteiselämää puolisonsa kanssa, on ajauduttu jo niin syvälle kriisiin ja etäännytty niin kauas toisistaan, että paluuta entiseen ei useinkaan enää näyttäisi olevan. Molemmat osapuolet – tai ainakin toinen heistä – saattavat nähdä ainoana ratkaisuna avioeron.

Siinä tilanteessa unohtuu liian usein lasten kannalta kaikkein tärkein näkökulma ja tosiasia: nimittäin se, että niin avioliitosta kuin avoliitostakin syntyneillä lapsilla on oikeus molempiin vanhempiinsa. Usein saamme lehdistäkin lukea surullisia tarinoita siitä, miten lasta käytetään erojärjestelyissä ikään kuin pelinappulana tai lyömäaseena toista puolisoa vastaan.

Lapset kärsivät jo avioliiton kriisitilastakin, joka usein on kuitenkin vielä ratkaistavissa, mikäli hyvää tahtoa vain löytyy. Voi vain kuvitella, miten ero mullistaa koko lapsen elämän. Avioero on lapsen kehityksessä asiantuntijoiden mukaan todella voimakas riskitekijä. Kuin pieni kuolema. Varsinkin, jos lapsi joutuu kokonaan eroon toisesta vanhemmastaan.

Amerikkalainen lastenpsykiatri Richard Gardner puhuu rajatilatasoisesta häiriöstä Parental Alienation Syndrom (PAS), joka siirtyy lapseen, kun lähivanhempi harjoittaa lapsen aktiivista vieraannuttamista etävanhemmasta.

Lapsen kannalta paras tilanne olisikin, jos vanhempien välillä säilyisi keskusteluyhteys ja nämä pystyisivät päättämään – erosta huolimatta – lasta koskevista ratkaisuista yhdessä. Valitettavasti näin ei läheskään aina tapahdu. Toki joskus ovat olemassa perusteetkin yksinhuoltajuudelle ja jopa toisen vanhemman tapaamisen rajoituksille, mutta ne ovat harvinaisia poikkeustapauksia.

Näin ei ole aina ollut. Esimerkiksi vielä 1970-luvun Suomessa lapset jäivät pääsääntöisesti äidin hoiviin, ja miehen kohtalona oli yleensä toimia maksumiehenä, joskin oli myös surullisia tapauksia perhepinnareista, jotka jättivät entisen perheensä oman onnensa nojaan.

Sen vuoksi olin itsekin aikoinaan mukana perustamassa Yksinhuoltajat ry:tä. Siihen aikaan se oli yhdistys, jonka toimintaan osallistuivat pääasiassa avioeron jälkeen taloudellisissa vaikeuksissa olleet eli perhepinnareiden entiset vaimot. Nykyään eri puolille Suomea levinneessä Yksin- ja yhteishuoltajien liitto ry:ssä on jo toisenlainen meininki, ja sen piirissä saavat äänensä kuuluville niin naiset kuin yksin- tai yhteishuoltajamiehetkin.

Suomen laki turvaa lapsen oikeuden isäänsä

Oikeus isään on Suomessa turvattu lailla avioliitossa syntyneille lapsille ja nykyään myös avioliitossa, mikäli lapsi on isän tunnustama. Ja erityisesti nuoret isät arvostavat nykyään aikaisempaa enemmän vanhemmuuttaan. Ovathan he useimmiten tiiviisti mukana vauvan odotuksessa, synnytyksessä ja hoidossakin. Ja he pitävät myös aiempaa paremmin puoliaan huoltajuuskiistoissa. He ottavat yhteyttä lastenvalvojaan ja entistä useammin päädytään myös yhteishuoltajuuteen.

Vuonna 1984 toteutettiin alaikäisten lasten yhteishuolto, joka tuli mahdolliseksi myös muille kuin avioliitossa eläville vanhemmille. Nykyinen laki edellyttää, että lapsella on oikeus molempiin vanhempiinsa, sekä äitiin että isään ja lähtökohtaisesti lapsella on oikeus sekä äitiin että isään, olivatpa nämä naimisissa keskenään tai ei.

Vanhempien olisi annettava lapsilleen lupa rakastaa sekä äitiä että isää. Lapsilla on oikeus omiin tunteisiinsa, eikä heidän tulisi joutua valitsemaan äidin tai isän välillä. Eroaminen on vanhempien valinta, ei koskaan lasten. Ennen kaikkea ei tulisi kuormittaa lapsia toisen vanhemman vihalla toista kohtaan. Lapsille ero on paljon vaikeampi kokemus kuin me osaamme kuvitellakaan. Lasten parhaaksi vanhempien tulisi osata tai ainakin yrittää vetää yhtä köyttä, vaikeivät he enää olekaan puolisoita keskenään.

Avioero vaarantaa yhä Suomessakin liian monen lapsen suhteen poissaolevaan vanhempaansa, joka edelleen on useimmiten isä. Monesti myös pitkät välimatkat ovat syynä siihen, että lapsella ja toisella vanhemmista on liian harvoin mahdollisuus tavata toisiaan. Se voi olla myös kustannuskysymys. Yhtenä syynä jopa aiemmin säännöllisten tapaamisten loppumiseen voi olla myös isän, joskus äidinkin, uusi kumppani, joka ei ole vieraasta lapsesta liiemmälti kiinnostunut.

Kuitenkin on todettava, että avioeron ja sen jälkeisen elämän järjestäminen ja lasten tarpeiden huomioon ottaminen, mm. säännölliset yhteydet molempiin vanhempiin, ovat huomattavasti helpommin toteutettavissa, kun molemmat vanhemmat ovat saman maan kansalaisia. Sekään ei kuitenkaan sulje kokonaan pois sitä mahdollisuutta, että toinen vanhemmista kaappaa lapsen johonkin sellaiseen valtioon, joka ei ole ratifioinut Haagin lapsikaappausta koskevaa sopimusta.

Äiti vei lapset Keniaan

Esimerkkinä voidaan pitää tapausta, jossa molemmat vanhemmat olivat Belgian kansalaisia. Marie de Brouwer lähti syyskuussa 1994 Belgiasta ja otti asumuseron aviomiehensä Olivier Limet'stä aloittaakseen uuden elämän Keniassa, joka ei ole ratifioinut Haagin sopimusta. Pariskunnalla oli kolme lasta: Coraline silloin kahdeksanvuotias, Jim kuusivuotias ja Samuel kaksivuotias.

Lasten huoltajuus oli annettu helmikuussa 1995 molempien vanhempien välisen sopimuksen mukaisesti lasten isälle Belgiaan, jossa he olivat syntyneet ja kasvaneet; lasten oli määrä vieraila äitinsä luona Keniassa lomien aikana: kesällä, jouluna ja pääsiäisenä sekä lukukausien välillä, yhteensä noin 12 viikon ajan vuodessa.

Elokuussa 1998 Marie de Brouwer, joka oli ottanut Kenian kansalaisuuden, kieltäytyi yllättäen palauttamasta lapsia heidän isälleen Belgiaan ja esti kaiken yhteydenpidon se-

kä lasten ja heidän isänsä että lasten ja Belgiassa olevien lähisukulaisten välillä. Tapauksen strategia vaikuttaa etukäteen suunnitellulta jo senkin vuoksi, että naisen valitsema uusi kotimaa, Kenia, ei ollut ratifioinut Haagin sopimusta ja tuskin on vielääkään.

Marraskuussa 1999 Brysselin rikosasiain vetoomustuomioistuin antoi Marie de Brouwerille yhden vuoden vankilatuomion lapsikaappauksesta ja kansainvälisen pidätysmääräyksen; Belgian viranomaiset pitävät naista vapaana olevana rikollisena. Tiedossani ei ole, onko lapset jo saatu takaisin Belgiaan.

Monikulttuurisen avioeron karu todellisuus

Kun kyseessä on monikulttuurinen perhe, jonka vanhemmista toinen on ulkomaalainen, ja vanhemmat edustavat paitsi kahta eri kansallisuutta ja myös kahta eri kulttuuria, on todellisuus eron sattuessa monesti paljon karumpaa kuin, jos aviopuolisot olisivat syntyisin samasta maasta. Monikulttuurisessa avioliitossa syntyneen lapsen yhteys toiseen vanhempansa jää avioeron jälkeen usein heiveröiseksi ja satunnaiseksi, jollei se katkea kokonaan.

Lapsen tai lasten kannalta ehdottomasti paras ratkaisu olisi, että ulkomaalainen puoliso jäisi – erosta huolimatta, jos suinkin mahdollista – asumaan siihen maahan, jossa perhe on viimeksi asunut. Silloin lapsella olisi paremmat mahdollisuudet tavata säännöllisesti myös sitä vanhempaa, joka on joutunut jättämään yhteisen kodin.

Aina se ei ole taloudellisesti mahdollista, jollei ulkomaalainen äiti tai isä pysty hankkimaan toimeentuloaan kyseisessä maassa. Joka tapauksessa tulisi järjestää säännöllisin välein, ainakin pari kertaa vuodessa, lapselle tilaisuus riittävän pitkään yhdessäoloon joko omassa lapselle tutussa ympäristössä tai toisen vanhemman kotimaassa.

Jos kahden suomalaisen avioliiton purkautuessa lapset edelleenkin määrätään useimmiten äidille, niin Haagin lapsikaappauksia koskevan sopimuksen voi sanoa tavallaan suosivan monikulttuurisessa avioliitossa olevia miehiä. Muuttavathan ainakin suomalaiset naiset useammin rakastettunsa kotimaahan kuin suomalaiset miehet.

Haagin sopimuksessahan edellytetään muun muassa, että eronneen parikunnan lapsi jää asumaan siihen maahan, jossa perhe ja lapsi ovat asuneet ennen avioeron voimaan tuloa, ja joka on useammin miehen kuin naisen kotimaa.

Sopimuksen ovat ratifioineet jo ainakin 84 maata: muun muassa kaikki Euroopan unionin jäsenvaltiot, Yhdysvallat ja huomattava osa entisistä itäblokin maista ja Etelä-Amerikan valtioista, sekä Afrikan maistakin Etelä-Afrikka, Mauritius ja Burkina Faso.

Sopimuksen ulkopuolelle jää kuitenkin 110 valtiota, mm. Venäjä, Lähi-Idän maat (Israelia lukuun ottamatta), Kiina ja Japani. Suurimpana ongelmana näyttäisivät olevan islamiuskoiset, ennen kaikkea arabimaat, joista yksikään ei ole ratifioinut Haagin sopimusta.

Kulttuurierot kärjistyvät avioerossa

Kulttuurierot Euroopan ja muslimimaiden kansalaisten välillä ovat merkittävät jo muutenkin, mutta avioerotilanteessa ne usein kärjistyvät äärimmilleen, koska islamissa lapset kuuluvat isälle, vaikka nämä olisivatkin olleet äidin luona varhaislapsuudessa ja sen jälkeenkin.

Lisäksi miehen on erittäin helppo saada avioero useimmissa islaminuskoisissa maissa, kun taas naiselle se on huomattavasti vaikeampaa. Näissä maissa on ulkomaalaisen naisen ongelmana myös miehen mahdollisuus useampiin vaimoihin, mikä voi tulla eteen ensimmäisen vaimon vanhetessa. Ulkomaalaisella naisella ei useinkaan ole muuta mahdollisuutta voidakseen tavata edelleenkin lapsiaan – kuin hyväksyä toinen vaimo.

Nämä seikat olisi jokaisen islaminuskaisen miehen kanssa avioituvan naisen hyvä ottaa huomioon jo ennen avioliiton solmimista, ja miehen kotimaahan kannattaisi ehdottomasti käydä tutustumassa jo ennen häitä. Ennen kaikkea kannattaisi tutustua myös miehen uskontoon, josta tulee automaattisesti myös avioliitossa syntyneiden lasten uskonto.

Voidakseen olla yhteydessä lapsiinsa säännöllisesti avioeron jälkeenkin, ulkomaalaisen naisen onkin pakko jäädä miehensä kotimaahan. Maastamuutto lasten kanssa olisi käytännöllisesti katsoen mahdotonta ilman lasten isän lupaa, jota tämä ei varmastikaan myöntäisi. Eikä toisaalta olisi ihan oikein lapsiakaan kohtaan riistää heitä pois omasta kasvuympäristöstään. Niinpä eron mukana myös lasten tutustuminen suomalaisen äitinsä kulttuuriin voi todellakin jäädä pelkäksi unelmaksi.

Lapset tärkeitä muslimimiehen itsetunnolle

Jos perhe asuu Suomessa tai jossakin muussa Euroopan maassa tai Yhdysvalloissa, on hyvinkin todennäköistä, että islaminuskoinen mies haluaa ennemmin tai myöhemmin muuttaa takaisin omaan kotimaahansa, jotta jälkikasvu saisi tilaisuuden tutustua ja juurtuisi hänen omaan kulttuuriinsa. Sitähän tapahtuu silloinkin, kun avioliittoa ei pureta, jolloin koko perhe useimmiten jossain vaiheessa – lasten kasvaessa – muuttaa miehen kotimaahan.

Muuan Suomessa asuva algerialainen mies lähetti vaimonsa ja kaksi tyttärtään tutustumaan kotimaahansa, kun avioliitto oli jo kriisissä. Itse hän jäi Suomeen työn takia. Vaimo ei viihtynyt vieraassa ympäristössä yksin tyttäriensä kanssa, ja varsinkin nuorempi tytär ikävöi kovasti isäänsä. Lopulta nainen pääsi ns. konsulin kyydillä lasten kanssa takaisin Suomeen. Erohan siitä tuli.

Kun avioliitto, jossa toinen puoliso on jostakin Euroopan ulkopuolisesta maasta, purkautuu, on todella olemassa se vaara, että lasten isä kaappaa lapset sopivan tilaisuuden tullen omaan maahansa, vaikka heidät olisikin erossa määrätty äidille. Erityisesti arabialaisessa kulttuurissa lapset ovat tärkeitä myös miehen itsetunnolle.

Lasten takaisin saaminen Suomeen tai johonkin muuhun Euroopan maahan on lähes mahdotonta useimmista Euroopan ulkopuolisista maista, varsinkaan islaminuskoisista maista, koska yksikään niistä ei ole allekirjoittanut Haagin sopimusta. Eikä ole täysin mahdotonta sekään, että perillä on jo valmiiksi katsottuna vielä alaikäiselle tyttärelle isän tai sukulaisten valitsema sulhanen.

Haagin sopimuksesta on todettava, että se on pyrkinyt ratkaisemaan ongelman lapsen parhaaksi, mutta siinä on onnistuttu vain osittain. Monikulttuurisessa avioliitossa syntyneiden lasten oikeus jäädä tuttuun kasvuympäristöönsä toteutuu useimmiten sen myötä, muttei läheskään aina lasten oikeus molempiin vanhempiinsa. Eikä heillä liioin ole monestikaan mahdollisuutta tutustua omiin juuriinsa myös toisen vanhemman kotimaassa.

Ryhmämme keskusteli aktiivisesti tärkeästä, mutta vaikeasta aiheesta, johon ei ole löydettävissä mitään patenttiratkaisua. Ja keskustelua päätettiin jatkaa vielä yksityisestikin.

Kirjallisuus

Asetus kansainvälisestä lapsikaappauksesta tehdyn yksityisoikeuden alaa koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/spdteksti/1994/19940057>

Ihmisoikeudet: Toisen vanhempansa sieppaamaksi joutuneet lapset

B5-0185, 0198, 0205, 0215 ja 0224/2001

Euroopan parlamentin päätöslauselma toisen vanhemman kaappaamista lapsista

<http://www.europarl.europa.eu/pv2/pv2?PRG=CALDOC&TPV=>

Isätoimikunnan mietintö, luku 5STM (Komiteamietintö 1999:1) 12.12.2001

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta 186/1994

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1994/19940186>

Siirilä, J. (2006). Kasvokkain/Vieraannuttajalla mielenongelmia. Dialogi Arkisto. Julkaistu 26.10.2006. <http://dialogi.stakes.fi/FI/arkisto/2006/7/sivu/70.htm>

Ann-Christine Marttinen

Kun kieli kangertaa – Näkökulmia kieleen, sen oppimiseen ja kielen riistoon

Kieli on yhdysside ihmisten välillä. Äidinkieli on iho, koti, juuri, ilma. Mitä tapahtuu, kun ihminen muuttaa ja häneltä riistetään kieli? Kangertava kieli ahdistaa.

Yhteys – ihmisen perustarve

Yhteys, kielellinen kontakti on ihmisen perustarve. Kieli on avain ihmisen mieleen ja käyttäytymiseen. Menneiden sukupolvien kulttuuriperintö siirtyy kielen kautta. Kun vanhemmat käyttävät äidinkieltään, he välittävät myös tunteitaan. Äidinkieli on se kieli, jonka ihminen on oppinut ensiksi ja johon hän samaistaa itsensä. Toinen kieli tuntuu usein ”kylmemmältä”, se ei ole tunnekieli.

Kun ihminen hallitsee hyvin äidinkielen, hänen omanarvontunteensa vahvistuu. Se joka ei arvosta omaa äidinkieltään, ei myöskään osaa arvostaa toisten äidinkieltä. Meidän on nyt kansainvälisyyden aikanakin hyvä muistaa, mitä J.V. Snellman sanoi jo 1800-luvun puolivälissä:

- *Ihminen syntyy kansakuntaan. Hän ei voi ravistella kansallisuutta itsestään. Kielen ohessa hän omaksuu kansallisen tuntemis- ja ajattelutavan, ruumiillista tyyppiä vastaavan henkisen tyylin. Sekin on lähtemätön.*
- *Ihminen ei ilmaise sanoissaan vain ajatuksiaan. Hän uskoo ja tuntee, tietää ja tahtoo sanoissaan, hänen ajatuksensa, hänen koko järjellinen olemuksensa liikkuu ja elää kielessä. Kuinka siis voisi kansakunnan henkinen laatu ilmaista itseään millään muulla kielellä kuin omallaan.*

Kieli on valtaa

Ilman kieltä kulttuuri kutistuu eksoottisiksi tavoiksi. Kieli ja kulttuuri muokkaavat meitä ihmisinä, luovat identiteettimme ja itseluottamuksemme pohjan. Kieli on latautunut, positiivisesti tai negatiivisesti. Tämän me huomaamme varsinkin kriisiaikoina. Kieli ja identiteetti ovat mahtava kombinaatio. Kolmetoistavuotiaan pakolaistytön pohdinta on hyvin kuvaavaa:

- *”Minulle tulee aina poliisiunia. Unissa laitamme kasetit ja kirjat kaivoon, ihan niin kuin teimme oikeasti, ettei poliisi löytäisi niitä, koska me emme saaneet kuunnella kasetteja emmekä lukea kirjoja omalla kielellämme.”*
- *Lapsi pitää tauon ja asettelee pelinappuloitaan. Hän pyytää anteeksi, ettei hänen suomenkielensä vielä ole niin hyvä. ”Olen ollut täällä vasta yhden vuoden”, hän sanoo kainosti (Marttinen 1996).*

Vuosisadan alun Viipurissa suomalaiset lukiolaiset harjoittivat passiivista vastarintaa ja boikotoivat poliittisista syistä venäjänkielen opetusta. Siihen oli opettajankin sopeuduttava. Kun venäjän kielen tarkastaja saapui kouluun, opettaja pelasti sekä oman että oppi-

laidensa nahan sopimalla, että se, joka tietää vastauksen, viittaa oikealla kädellä. Se, joka ei tiennyt vastausta, viittasi vasemmalla.

Kun kulttuuri muuttuu

Ihminen joutuu keskelle monimutkaista prosessia, kun hänen kielensä ja kulttuurinsa muuttuvat. Tämä koskee varsinkin lapsia, jotka ovat viettäneet kehitysvuosiensa eri kulttuurissa kuin vanhempiansa alkuperäiskulttuurissa. Eräs asiantuntija on sanonut, että kulttuurin muuttuminen koskettaa meitä yhtä syvältä kuin etnisyytemme, seksuaalisuutemme ja kuolema. Kun ihmisen kieli muuttuu, hän yhtäkkiä menettää kaikki tutut viestintäkoodinsa. Koodit on kirjoitettu yhteen kulttuuriin ja ne pitäisi tulkita toisessa. Kun kieli ja kulttuuri muuttuvat, identiteettikin häiriintyy joksikin aikaa:

- *Eräs pieni tyttö matkusti vanhempineen Afrikkaan. Perheelle järjestettiin eräässä majassa tervetulojuhla. Ulkona sirkat sirrittivät ja hyeenat ääntelivät. Pimeässä majassa sorisi outojen mustien ihmisten puhuma kummallinen kieli: revereverevere...Juhla loppui ja lapsi kulki kotiin, käsi isän kädessä. Hän katsoi isää ja kysyi: ”Isi, olemmeko me vielä Pentikäisiä?”*

Lapsen itsetunto murenee, jos häneltä puuttuvat välineet, millä viestittää ajatuksiaan ja tarpeitaan. ”Minä en uskalla sanoa paljon mitään, koska kaikki nauravat minulle ja sanovat, että olen tyhmä”, huokaa eräs äskettäin Suomeen tullut nuori.

Turhautuneisuus purkautuu tavalla tai toisella, jopa itsehalveksuntana: ”Äiti sinä et voi ymmärtää. Jos olet ollut ulkomailla, olet automaattisesti huono”.

Monikielisyys

Asiantuntijoiden mukaan on turha pelko, ettei lapsi pystyisi omaksumaan sujuvasti useita kieliä varsinkin, kun lähiympäristössä eri henkilöt puhuvat eri kieliä. Useimmat lapset pystyvät selviämään vaikeuksista ainakin kolmella kielellä. Tämän näkee helposti kaksi-kielisten kotien lapsissa, jotka puhuvat vanhempiansa kanssa eri kieliä ja kolmatta kieltä koulussa. Ääritapaus lienee suomalainen toimittaja Knud Möller, jonka monikulttuurisessa kodissa puhuttiin eri kieltä jokaisena viikon päivänä; muistaakseni suomea, ruotsia, englantia, saksaa, tanskaa, venäjää ja viroa.

Kielentutkija Lars Henric Ekstrand on sitä mieltä, että monikulttuurisuus ja monikielisyys stimuloivat nuorta ihmistä älyllisesti, sekä lisäävät luovuutta ja empatiaa toisia ihmisiä kohtaan.

Lapset ovat hyvin tarkkoja siitä, mitä kieltä he käyttävät kenenkin kanssa. Jo pienet lapset ymmärtävät selittämättä, ettei linnulle sanota ammuu, vaan piip, piip!

- *Kielimuuri ylitettiin minun kohdallani aivan luontevasti Linnankosken- ja Töölönkadun kulmassa. Lastentarhani sijaitsi nimittäin Töölönkadulla. Kun serkkuni Iris saattoi minut yliopistolle mennessään leikkikouluun, tiedotin että tässä on se paikka jossa kieli vaihtuu. Iris oli ”raivosuomalainen” (äitini käytti tätä sanaa, vaikken nelivuotiaana tiennytkään mitä se tarkoitti) ja totesi että se nyt tässä vielä puuttuu. Muistan vieläkin kuinka häpesin Iris-tä, kun hän jatkoi väärän kielen puhumista oikealla kadulla.*
- *Leikkikoulussa istuin aina viimeisenä keittiössä ja yritin syödä lautaseni tyhjäksi silloin kun oli silakkapäivä. Silakat syötiin tietenkin tässä tarhassa ruotsiksi (Marttinen 1998).*

Kun opettaja kysyi eräältä pikkutytyltä, jonka äiti oli suomalainen ja isä ranskalainen, miten ranskaksi sanotaan ”Minä tiskaan astioita, tyttö tokaisi: ”Me emme tiskaa ranskaksi!”

Miten kieltä opitaan

Milloin kieli syntyy? Jotkut tutkijat ovat sitä mieltä, että jo äidin kohdussa. Tove Skutnabb-Kangas kuvaa kirjassaan vanhentunutta kieliteoriaa aivoissa olevana kahtena tynnyrinä. Äidinkielellä on oma tynnyrinsä ja toisella kielellä oma tynnyrinsä. Kunkin kielen oppiminen tapahtuu alusta, toinen kieli opitaan periaatteessa samalla tavalla kuin äidinkieli.

Uusi kieliteoria suosii ajatusta, että kaikki varastoidaan merkityksinä. Nämä merkitykset eivät ole sidottuja mihinkään erityiseen kieleen. Kun saan tietoa kurdin kielen kautta, se hyödyttää toisen kielen oppimista. Ajatustynnyri täyttyy parhaiten, kun lapsi on monipuolisessa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, vakuuttaa Skutnabb-Kangas.

Jos alkaa opettaa vähemmistökieliryhmään kuuluvaa lasta enemmistökielellä, rakennetaan tyhjän päälle ja katkaistaan äidinkieleltä juuret. Kun myöhemmin tarvitaan kieltä, joka rakentuu aikaisemmille käsitteille, lapsi on eksyksissä.

Kaikki terveet lapset oppivat pintasujuviksi. Kun 4–5-vuotias lapsi saapuu uuteen kieliympäristöön, hän saavuttaa tutkimusten mukaan pintasujuvuuden ½–2 vuodessa. Pintasujuvuudella ei ole merkitystä koulumenestykseen, ajatussujuvuudella sitä enemmän.

Ajatuskieli kakkoskielessä kehittyy huomattavasti hitaammin kuin pintasujuvuus. Skutnabb-Kangas sanoo, että 4–6-vuotiaana toisen kielen aloittaneelta kestää 5–7-vuotta ennen kuin ajattelukieli on saavuttanut saman tason, joka on syntyperäisesti kieltä puhuvalla. Antti Jalava kuvaa turhautuneisuuttaan seuraavasti:

- ”Mutta sanat pettivät minut, ne eivät tahtoneet avautua minulle, ne olivat vailla tuoksua ja täysin hedelmättömiä, tunsin sanojen muodon, vaan en niiden sisältöä.”

Pintasujuvasti puhuva lapsi kuulostaa kuitenkin samalta kuin kuka tahansa syntyperäisesti kieltä puhuva toverinsa. Tämä hämää monet aikuiset. Ennen kuin ajatuskieli kehittyy, lasta joko yli- tai aliarvioidaan. Hän pystyy selviämään joskus jopa monta vuotta niin, ettei opettaja huomaa, ettei hänen ajattelukielensä ole kehittynyt. Lapsi on erittäin kekseliäs peitellessään kielellistä vajavuuttaan.

Korvaaminen luo toisaalta uutta, joskus todella ilmeikästä kieltä. Kauan ulkomailla opiskellut poika luo taivutusmuotojen sinfoniaa ja iloisia yhdistelmiä, kuten ”pilvet lääteröivät Himalajan vuoria” ja kertoo, että suurin ruotsinkielinen päivälehti Suomessa on ”Svinhufvudstadsbladet”.

- ”Eräs tarkkasilmäinen kahden etiopialaislapsen adoptioäiti huokasi: Koulun kanssa on jatkuvia ongelmia. He eivät näytä ymmärtävän että sujuvasti puhuvan tyttäreni kieli on kuin reikäjuusto. Kaikki näyttää hyvältä ja kiinteältä, mutta yhtäkkiä huomaat että kieli on kuin reikäjuusto. Vuolet ja yllättäen siellä onkin tyhjää, iso reikä. Käsitteet puuttuvat (Marttinen 1992).

Koko riskikaudella, kun lapsi ei vielä hallitse kakkoskieltä ajattelun mallina, me estämme hänen ajattelutynnyriään täyttymästä parhaalla mahdollisella tavalla, jos opetamme

häntä kakkoskielellä. Ellei äidinkieli ole vaarassa, ylimääräinen kieli on additiivinen ja hyödyttää lasta.

Kielenriisto

Kaikilla lapsilla on oikeus samastua myönteisesti alkuperäisäidinkieleensä. Muiden tulee hyväksyä ja kunnioittaa tätä samastumista. Kaikilla lapsilla on myös oikeus itse valita, koska he haluavat käyttää alkuperäiskieltään tai kieliään virallisissa tilanteissa.

- *Minua harmitti, kun minun äidinkieltäni ei merkitty todistukseen. Merkittiinhän muidenkin oppilaiden äidinkielen numero. Vaikka sain somalin kielen opetusta kaksi kertaa viikossa, sitä ei edes mainittu todistuksessani. Sitä ei yksinkertaisesti näkynyt missään. Menin rehtorin puheille, mutta hän kieltäytyi kirjoittamasta somalin kielen numeroa todistukseen. Minusta se on epäreilua. Se on minun oma kieleni ja sain siitä hyvän numeron (Marttinen 1996).*

Vielä 1960-luvulla pantiin jossain koulussa kuurot oppilaat istumaan käsiensä päälle, etteivät he viittoisi, vaan lukisivat huulilta ja yrittäisivät vastata. Ei ole myöskään tavatonta, että lapsia, jotka käyvät koulua muulla kuin äidinkielellään, esimerkiksi ulkomailta asuvat suomalaislapset tai saamelaislapset Suomessa, kielletään puhumasta äidinkieltään rangaistuksen uhalla esimerkiksi välitunnilla.

On vaarallista, jos lapsi pakotetaan häpeämään omaa kieltään ja kulttuuriaan. Se rikkoo hänen identiteettinsä. Vieraalla kielellä hän ei pysty osoittamaan olevansa älykäs ja ymmärtäväinen ja jää ilman statusta. Skutnabb-Kangas toteaa, että kielenriistohjelmien lasten huono koulumenestys pitää huolen siitä, että vähemmistöt ja voimattomat enemmistöt pidetään niiden ryhmien ulkopuolella, jotka koulu ohjaa hyviin työpaikkoihin ja vaikutusvaltaisiin asemiin.

Kokeilu luokkatilanteessa

Ehdotus tilanteeseen, jolloin lasten tai nuorten on vaikea ymmärtää vähemmistölapsia ja kulttuuristressin heissä aiheuttamaa hämmennystä ja mielipahaa:

Kouluun kutsutaan luokalla olevan vieraskielisen lapsen kulttuuriin kuuluva aikuinen, tai joku muu vieraskielinen aikuinen, mieluiten opettaja. Tämä opettaa luokkaa koko työpäivän ajan omalla äidinkielellään, antaa neuvoja, vaatii kopioimaan taululta käsitämätöntä tekstiä, kysyy omalla äidinkielellään kysymyksiä, vaatii vastauksia, toruu, kiittää...

Luokan oma opettaja vastaa siitä, että järjestys luokassa säilyy tämän kokeilun aikana. Tällaisen turhauttavan työpäivän aikana nuoret altistetaan samalle stressille, jota vieraskielinen tai puolikielinen nuori joutuu päivittäin kestävänsä. Kokeilun on onnistuakseen oltava tarpeeksi pitkä.

Kirjallisuus

- Marttinen, A.-C. (1992). Matkalaukkulapset. Kirjaneliö.
Marttinen, A.-C. (1996). Lasku, Pakolaisnuorten elämää Suomessa. Kirjaneliö.
Marttinen, A.-C. (1998). Halasin kaktusta. Suomen Lähetysseura.
Skutnabb-Kangas, T. (1988). Vähemmistö, kieli ja rasismi. Gaudeamus.

Workshop 2 -raportti

Matkalaukkulapset – Globaalit paimentolaiset

- *”Koti on paikka, jossa nimeni lausutaan ja minusta puhutaan silloinkin, kun en ole siellä.”*
Kirjailija Vivi-Ann Sjögren

Kotia ei rajoita seinät ja katto. Se on paikka, johon samaistutaan elämysten, muistojen, hajujen ja makujen kautta. Se on paikka, jossa pitäisi saada olla oma itsensä.

Kun ihmiset määrittelevät, mihin ryhmään he kuuluvat, heidän etnisyytensä ja identiteettinsä aktivoituu. Myös käsite kodista aktivoituu.

Irti juurilta, kodista

Suurin sopeutuminen, mihin ihminen voi joutua on, kun hänen kulttuurinsa muuttuu. Silloin muuttuu kaikki. Prosessi on yhtä syvä kuin ihmisen seksuaalisuus, etnisuus tai kuolema.

Uuteen kulttuuripiiriin joutuminen on rankka juttu. Ihminen käy läpi syviä prosesseja, kun hän muuttaa uuteen kulttuuriin. Hänestä tulee joksikin aikaa koditon.

Aikuisten rooli, kun kulttuuri muuttuu

Historiallisen jatkuvuuden takaaminen, identiteetin rakentaminen ovat äärimmäisen tärkeitä asioita. Se on aikuisten tehtävä. Kulttuuri ei periydy, se viedään eteenpäin, sukupolvelta toiselle. Se vaatii myös sukupolvien välistä kanssakäymistä.

Aikuisten on yritettävä luoda olosuhteet, jotka ovat vakaat, ennakoitavissa, ymmärrettävät, jotka mahdollistavat ihmisten välisen vuorovaikutuksen

Ongelmat selvitettävä ennen lähtöä

Ihminen vie omat ongelmansa mukanaan uuteen kulttuuriin. Uudessa ympäristössä sellaiset asiat, jotka olisivat olleet hallinnassa omassa kulttuurissa, saattavat viedä jalat alta. Tähän on kiinnitettävä huomiota.

Kipupisteet on hoidettava kuntoon ennen lähtöä, muuten kiinnittyminen uuteen ei suju. Ongelmat eivät ratkea muuttamalla.

Kulttuuritulkit

Mitä enemmän me vaivaudumme oppimaan ihmisten kulttuuritaustoista ja ajattelusta, mitä enemmän tiedämme ja mitä herkempi on vaistomme, sitä mielekkäämpää ja antoisampaa on käydä sopeutumisprosessia ja ennemmin tai myöhemmin tutustua ja ystävyyttä. Helppoa se ei ole koskaan.

Matkalaukkulapset, uuden vuosituhannen prototyyppi

Matkalaukkulapsi on lapsi tai nuori, joka on seurannut vanhempiaan toiseen kulttuuriin. Nämä henkilöt ovat luoneet oman kulttuurinsa, niin kutsutun rinnakkaiskulttuurin, niistä kulttuuriaineeksista, joiden parissa he ovat viettäneet kehitysvuotensa. Englanniksi heitä kutsutaan Third Culture Kids (TCK). Tämän sanan on luonut amerikkalainen sosiologian tohtori Ruth Hill Useem, Michiganin yliopiston emerita professori.

TCK ei kuulu mihinkään näistä kulttuureista kokonaan, vaan tuntevat suurinta hengenheimolaisuutta toisten samanlaisten henkilöiden kanssa.

Sillanrakentajia

Maailmassa on yhä vähemmän monokulttuurisia yhteiskuntia. Matkalaukkulapsia on sanottu uuden vuosituhannen prototyypeiksi. He eivät kuulu kokonaan minnekään ja samalla joka paikkaan. Globalisoituvassa maailmassa ja yhdentyvässä Euroopassa matkalaukkulapset ovat voimavara, jolle varmasti löytyy käyttöä. Usein he toimivat sillanrakentajina. Rauhanhieronnassa ja välitystehtävissä he ovat erinomaisia.

Matkalaukkulapseeus on tavallista elämää epätavallisessa ympäristössä. Matkalaukkulapsi ei ole mikään kummajainen. Matkalaukkulapseeus ei ole sairaus, josta parannutaan tai johon terapia on suositeltavaa, jotta tultaisiin muiden kaltaisiksi, ei olotila, josta päästään eroon. TCK liikkuu vanhempiensa ja asemapaikan kulttuurin välillä. Hän kehittää oman tapansa elää, erityisen TCK:n elämänmuodon. Heidän psyykensä kehittyvät sellaiseksi.

Kysymys ei ole vain tiedosta, vaan hyvin syvästä emotionaalisesta ymmärtämisestä. Mahtava tietotaito on ehtinyt kehittyä vuosien varrella. On helpompi kouluttaa Kiinan kulttuurin tuntijaa tietokoneasiantuntijaksi kuin tietokoneasiantuntijaa Kiinan kulttuurin tuntijaksi.

Eräs Matkalaukkulapset -kirjaani varten haastattelemani nuori aikuinen sanoi sattuvasti: ”Se on ikuinen juttu. Se on.”

Mola

Ulkomailla TCK elämänmuoto on etuoikeutettua (palvelijoita, erikoisia kokemuksia, tiivis yhteisö, ystävällisiä aikuisia, hyviä motivoivia kouluja). He ja heidän vanhempansa edustavat jotain suurempaa kuin itseään, firmaa, armeijaa, maata, Jumalaa. Nuorten käytös vaikuttaa vanhempien työhön.

TCK:n kokemusta voi kuvata panamalaisten Kuna-intiaanien kuvakudoksella molalla. Viisi tai kahdeksan kerrosta värikästä kangasta ommellaan päällekkäin ja niiden läpi leikellään erilaisia kuvioita, jotka kiinnitetään ompeleilla. Takaosa on alimman kerroksen värinen. Jokainen TCK leikkelee kuvioita oman kykynsä mukaan. Hän voi myös kääntää ”turvallisuuksyistä” molan nurin, eikä paljasta elämänsä rikkautta, varsinkin palttuaan ulkomailta.

Muuttaminen veressä

Keskiverto matkalaukkulapsi muuttaa kahdeksan kertaa ennen kahdeksattatoista syntymäpäiväänsä. Hän ei aina innostu muutoista, mutta hän tietää, että kykenee useimmiten hallitsemaan tilanteen.

Asiantuntijat ovat arvioineet, että noin 80 prosenttia matkalaukkulapsista selviää kokeemuksestaan hyvin. Heidän kannustamisensa on tärkeää. Erityistä huolta on pidettävä siitä 20 prosentista, joka sydän syrjällään on liittymässä uuteen ja joilla on vaara syrjäytyä. Heidän vaikeutensa saattavat olla ylivoimaisia, ellei heillä ole tukena viisaita aikuisia.

Aikuisten tehtävä on vapauttaa näissä lapsissa oleva potentiaali, sekä ulkomailla, että kotimaassa. Aikuisten merkitys kulttuuritulkkeina ja stressin helpottajina on korvaamaton.

Matkalaukkulapsella, joka osaa sopeutua Suomeen ja käyttää hyväkseen kaikkea oppimaansa, on erittäin hyvät edellytykset myöhemmin toimia kansainvälisissä yhteyksissä varteenotettavana asiantuntijana.

Matkalaukkulasten ominaispiirteitä

1. Mistä olen kotoisin?

Vaikein kysymys matkalaukkulapsille on: Mistä olet kotoisin?

Matkalaukkulasten ominaispiirteisiin kuuluu, että he ovat hyvin liikkuvia. Jos itse ei matkusta minnekään, muut matkustavat. Useimmiten nämä nuoret ovat sopeutuvia. He eivät aina innostu muutoksista, mutta he tietävät, että he kykenevät hallitsemaan tilanteita, joissa heidän ympäristönsä muuttuu.

Toisaalta muutot saattavat rasittaa matkalaukkulapsia niin paljon, että heiltä menee sopeutumiskyky kokonaan. Joku tärkeä ihminen on aina jossain muualla ja TCK on samanaikaisesti onnellinen ja onneton. Sisarukset muuttavat, ystävät muuttavat. He lukiutuvat ja tarrautuvat kiinni tuttuun, kieltäytyvät lähtemästä vanhempiensa kanssa ulkomaille. He saattavat kokea elämänsä jatkuvaksi menettämisen sarjaksi: näkemiin ystäville, päivää sukulaisille, näkemiin sukulaisille...

2. Rikas muistipankki

TCK:llä on rikas muistipankki ja aina kerrottavaa. Asiantuntemus on heidän suuri vahvuutensa. Tämä tekee heidät myös rasittaviksi.

Heistä tuntuu, että pää on täynnä tietoa, joka ei kiinnosta ketään. He loukkaantuvat helposti, jos heidän rakkaasta asuinmaastaan puhutaan pahaa.

Ympäristö kokee heidät usein ylimielisiksi. TCK saattaa pitää ympäristöään tyhmänä, koska he eivät tiedä sitä, mitä hän. Oman erikoisaseman korostaminen voi vastakohtaisesti kehittyä myös suureksi epävarmuudeksi.

3. Siivet ja juuret

TCK:t elävät liikkuvassa maailmassa, jossa muutokset ovat arkipäivää. Muuttolintusyndrooma voi johtaa hankaluuteen pysyä yhdellä paikkakunnalla tai vaikkapa yhdessä maassa, yhdessä työpaikassa, yhdessä avioliitossa.

Eräs tyttö sanoi, että hänen vanhempansa antoivat hänelle perinnöksi siivet ja juuret. Siivet hän sai perheen liikkuvasta elämänmuodosta: hänellä oli valmiudet siirtyä kulttuurista toiseen. Juuret tulivat selkeästä tukikohdasta kotimaassa ja hyvästä äidinkielen- taidosta.

On tärkeä löytää uudesta kulttuurista asioita, joihin paneutuu, jotta voisi elää nykyisyydessä eikä olla huolestunut menneisyydestä ja tulevaisuudesta. Se kasvattaa juuria.

Juuret voivat myös olla kahdessa eri paikassa. Liikkuvuudesta saattaa seurata se, ettei selvitä ongelmiaan, vaan muuttaa aina paikasta toiseen. Pako tulee elämänmuodoksi.

4. Ihmisten keräilijä – verho ihmisten eteen lähtiessä

Matkalaukkulapsia on kahta lajia. Yksi laji on sellainen, joka kerää ihmisiä, joka haluaa olla yhteydessä kaikkien niiden ihmisten kanssa, jotka hän jossain elämänsä vaiheessa on tuntenut. Hän kirjoittaa, soittaa ja matkustaa. Hän ylläpitää posti- ja puhelinlaitosta ja lentoyhtiöitä kiertäessään. Hänellä on tuttavuuksia joka paikassa, joiden luona hän syö, juo ja yöpyy.

Toinen laji on se, joka lähtiessään paikasta vetää verhon siellä asuvien ihmisten yli ja solmii uusia siteitä. Vanhat suhteet kaivetaan esiin tarvittaessa.

5. Yhteydet solmitaan välittömästi – muttei välttämättömästi syvästi

TCK:t ovat pysyvien ja syvien ihmissuhteiden solmimisessa varovaisia. Se on suoja- mekanismi. Tällä tavalla he minimoivat menettämisen tuskan. Jäähvyäiset ovat usein itseään säästäviä.

TCK:t eivät helposti uskalla laskea toista ihmistä lähelleen. Kokemus on osoittanut, että juuri kun he ovat panostaneet johonkin ihmiseen, tulee lähtö – joko oma tai toisen. Yhteydet, silloin kun ne solmitaan, solmitaan heti. Aika on aina rajallista.

6. Pitkän tähtäimen suunnitelmat haussa

TCK tekee pitkän tähtäimen suunnitelmia varovasti. Suunnitelmat ovat muuttuneet niin usein, ettei enää luota siihen, että omat suunnitelmat voivat toteutua. Suunnitelmat tehdään usein salassa.

Koska TCK:llä on niin paljon vaihtoehtoja, hän jättää päätöksen, hakemukset ja kaa-
vakkeiden täyttämiset aina viime tinkaankin, jos vaikka jokin vieläkin mielenkiintoisempi
asia sattuisi kohdalle. ”Milloin on viimeinen päivä, jolloin voin perua tämän” on tavalli-
nen kysymys.

7. Päättämättömyys, vaikeus luottaa

Koska päätösvalta ei ole aina TCK:llä, hänen päätöksentekotaitonsa myöhästyvät. Van-
hempien idealisointi estää myös reaktiot.

TCK:llä on usein liikaa vaihtoehtoja, koska hän on elänyt monessa eri maailmassa. Hän
ei pysty omistamaan kaikkia maailmojaan yhtä aikaa, ja siksi hänestä tulee rauhaton,
paikkansa etsijä, ratkaisuisaan päättämätön.

Matkalaukkulapsilla on myös joskus vaikeuksia luottaa aikuisiin tai muihin auktoriteet-
teihin, jotka tekevät päätöksensä kuuntelematta lapsia, vaikka heillä olisikin lapsen pa-
ras mielessä. Usein he saattavat syyttää elämänsä päättäjiä kaikista vaikeuksistaan.

Irtautuminen ja liittyminen

Muuttaminen on hankala prosessi. Ihminen valmistautuu jopa kuuden kuukauden ajan
alitajuisesti lähtöön, eroaa enemmän tai vähemmän hienovaraisesti kontakteistaan ja
velvollisuuksistaan, ei aloita uusia projekteja, ei solmi uusia tuttavuuksia.

Hän kirjautuu ulos, kieltäytyy tuntemasta surua, kieltäytyy tuntemasta hylkäämistä, kun
muut eivät enää ota häntä suunnitelmissaan huomioon, kieltäytyy selvittämästä kesken-
jääneitä asioita, eikä halua asettaa toiveita korkealle, ettei pettyisi.

Uuteen kiinnittyminen on aluksi kaoottista aikaa, täynnä hankalaa sopeutumista. Tässä
vaiheessa ihminen tarvitsee ”kulttuuritulkin”.

”Kotiin” palaja ei saa ”sankarin vastaanottoa”

Ulkomailta palanneiden suomalaislasten lasten vanhemmat ovat olleet kehitysyhteis-
työssä, lähetystyöntekijöinä, diplomaatteina, kansainvälisen kaupan palveluksessa. Heil-
le on kehittynyt identiteetti ennen ulkomaille lähtöä.

Lapsissa on yksi piirre, jota ulkopuolinen ei aina hahmota. He ovat ulkoisesti suomalais-
lasten näköisiä, mutta he ovat ehkä syntyneet ulkomailla, he ovat käyneet vieraskielistä
koulua, nähneet Kilimanjaron ja lohikäärmetanssin, eläneet kaupungissa, eläneet pai-
kassa, jossa lapsi ei saanut mennä minnekään yksin, kouluun vietiin ja sieltä haettiin.
Siksi on hämäävää, että matkalaukkulapset eivät käyttäydy kuin suomalaiset lapset.

TCK:t eivät saa sankarin vastaanottoa. He ovat hyvin tietoisia siitä, että ovat tulleet
muualta. TCK:t kokevat itsensä hyvin erilaisiksi, haluamatta olla erilaisia. He eivät tie-
dä, minkälainen on populaarikulttuuri Suomessa, he pukeutuvat oudosti, huumori on
erilaista, myös kielenkäyttö. Ulkomailla he ovat olleet vieraita. Nyt he toteavat, että ovat
vieraita täälläkin.

Ulkomailta palaavilla on sitä paitsi takanaan pitkä historia jäähyväisiä, muuttoja, hylkäämisiä, liittymisiä, kulttuuririkkauksia. Näille kokemuksille ei kukaan heidän mukaansa osaa antaa niille kuluva arvoa. Kokemukset ovat valuuttaa, joka toisessa maassa on arvotonta.

Kaikenlaisia paineita kertyy myös perheessä: miksi tulimme takaisin. Emme pysty sopeutumaan. Erilaisuuden tunne ja samaistumisen tarve aiheuttavat kokonaisen kirjon reaktioita, positiivisia ja negatiivisia.

Paluu ”kotiin” on suuri kulttuurimullistus (Lisa Chinn)

Stressaavin vaihe on selvittää suhteensa kotikulttuuriin.

Ensimmäinen vaihe:

Kuin kuherruskuukautta: minä en sure, minulla ei ole ongelmia, en voi odottaa kunnes...

Toinen vaihe:

Pako: mikään ei ole sellaista kuin kuvittelin, mennään takaisin, prosessi alkaa alusta, masennusta, ihmiset toimivat kummallisesti, olen kadoksissa.

Kolmas vaihe:

Taistelu: ensin haluaa taistella vastaan, kaikki näyttää ylivoimaiselta ja masentuu, miksi kaikki ovat niin tyhmiä täällä, minä en aio sopeutua, minulla on anti-identiteetti, minä aion olla täällä vain hetken ja sitten palaan takaisin, hankin kameleontti-identiteetin.

Neljäs vaihe:

Sopeutuminen: sopeutuminen käy surutyön kautta, oma identiteetti on vahva, pystyn toimimaan todistamatta tai peittelemättä sitä, kuka olen.

Miten helpottaa sopeutumista?

Asioiden selvittäminen

On tärkeää selvittää suhteensa niiden kanssa, joiden luota lähtee: ratkaista konfliktit, pyytää anteeksi. Katkeruus estää kunnollisen liittymisen seuraavaan elämänvaiheeseen.

Osoita ystävyttäsi

Ennen lähtöä kannattaa osoittaa kiitollisuutensa ja ystävyytensä niitä kohtaan, jotka jättää jälkeensä.

Jäähyväiset ja läksiäiset

Jäähyväiset ja läksiäisjuhlat ovat tärkeitä. Ne ovat siirtymäriittejä, jotka auttavat käsittelemään surua.

Ihmiset hyvästelevät eri tavoin. Joku hyvästelee istuttamalla puun. Hyvästelyihin kuuluu myös turvaesineiden ja muistoesineiden kuljettaminen kulttuurista toiseen. Nämä ”pyhänjäännökset” ovat tärkeitä sekä lapsille että aikuisille.

Suuntaa katse tulevaisuuteen

Suuntautuminen tulevaan on tärkeää. On hoidettava monia käytännön asioita, asunnot, lainat, koulutus jne. Näitä ei pidä jättää viime tippaan, muuten paluustressi käy todella raskaaksi.

Surutyö – kipeä tapa parantua

Siirtymäriitit vapauttavat

Kun ihminen jättää entisen ja liittyy uuteen, hänelle järjestetään kaikissa kulttuureissa erilaisia juhlia, siirtymäriittejä ja seremonioita, jotka tekevät siirtymisen todelliseksi ja helpottavat uuden elämänvaiheen alkamista. On syntymäpäiväjuhlia, uudenvuoden tai-koja, hautajaisseremonioita, puberteettimenoja. Morsiamet lauletaan kyyneliin ennen kuin muuttavat uuden anopin luokse, matkaan lähtijät siunataan tai erotetaan entisestä.

Läksiäisjuhlat ovat tärkeitä. Niissä muistellaan menneitä, jaetaan lahjoja ja ansiomerkkejä, viestitetään kiintymystä ja tulevaa ikävää. Lähtijälle järjestyy tilaisuus selvittää välinsä muiden ihmisten kanssa, maksaa velkansa, pyytää ja antaa anteeksi, jättää jäähyväiset tutuille ihmisille ja paikoille. Tapa, millä hän irtoaa entisestä, vaikuttaa siihen, miten hän kiinnittyy uuteen.

Ellei ihmisellä ole ollut mahdollisuutta sulkea yhtä elämänlokeroa ennen kuin avaa seuraavaan, hän saattaa surra menetystään vuosikaudet.

Aikamme ”itkijänaiset”

Ennen kuin ihminen pystyy rauhoittumaan uudessa ympäristössään, hänen täytyy prosessoida surunsa. Pienenkin lapsen on annettava surra.

Surun ja menetyksen kokeneet kehittyvät hyvin empaattisiksi. Joskus heistä tulee varsinaisia ammattisurijoita, ympäristönsä ”itkijänaisia”, joilla on tärkeä tehtävä auttaa sulkeutuneempia purkamaan suruaan.

Suru on sosiaalinen prosessi

Mitä TCK suree? TCK suree maailmansa menettämistä, myös statuksen, elämäntyylin, omaisuuden, ihmiskontaktien, yhteenkuuluvuuden koulun tai organisaation kanssa, toteutumattomien haaveiden menneisyyttä.

Usein hän kokee, ettei hänelle anneta lupaa surra. ”Stiff upper lip” ja hän kätkeytyy naamionsa taakse.

Lohdutus ei vie surua pois, mutta läsnäolo helpottaa. Sureminen kuuluu elämään. Prosessoimaton suru jää hiertämään.

Lapset kohtaavat välittömästi ”alkushokin”, surutyö alkaa heti, ja parhaassa tapauksessa he selviävät siitä nopeammin kuin aikuiset. Kun sopeutuminen tapahtuu eri tahtiin, syntyy kitkaa perheen välisissä suhteissa.

Nuorten lähellä olevien aikuisten tulisi surra hänen kanssaan. Surutyö on sosiaalinen prosessi. Monesti voimme auttaa surun purkautumista jo sillä, että annamme ihmisen kertoa kaikesta siitä, mitä he kaipaavat, minkä ovat jättäneet taakseen.

Prosessoimaton suru

Prosessoimaton suru johtaa epäaitoon reippauteen (minä en kaipaa ketään), vihaan, joka pulpahtaa esiin pienistäkin ärsykkeistä, keskittyvät vimmallalla jonkin aatteeseen, jota alkavat ajaa ja projisioivat vihansa niihin, jotka aatetta eivät ymmärrä (esim. luonnonsuojelu).

Prosessoimaton suru voi myös johtaa depression, eristäytymiseen, kapinointiin tai myöhästyneeseen surutyöhön, joka tapahtuu vasta vuosien kuluttua.

Myöhästynyt teini-ikä

Monet TCK:t tuntevat jääneensä ilman tarvitsemaansa tukea, koska vanhempien työ on nielaissut ison osan heille kuuluvasta ajasta. Vahvojen, pitkäaikaisten ihmissuhteiden rakentaminen on olosuhteiden pakosta ollut hankalaa.

TCK:t kypsyvät monessa suhteessa nopeasti, osaavat tulla toimeen aikuisten kanssa, osaavat kommunikoida, olla pikkuvanhoja, ja he itsenäistyvät myös aikaisin. TCK:t saattavat valita vanhemman puolison, mutta kasvavat sitten heidän ohitse.

TCK:t matkustavat yksin ja asuvat erossa perheestään. Kuitenkin yksinäisyys vaivaa. Monien reaktioiden kautta yritetään viestittää vanhemmille, että heitä tarvitaan lähellä.

Monille TCK:lle tulee myöhästynyt teini-ikä noin 22–24-vuotiaina. Heistä tuntuu, etteivät he voi samaistua ikätovereihinsä. Ennen kuin TCK pystyy rauhoittumaan, täytyy tapahtua uudelleen kiinnittyminen. Tässä vaiheessa hän vaatii kaikenlaista huomiota. Tämä voi olla todella rasittava vaihe ympäristölle.

Koska TCK:n kulttuuriset säännöt muuttuvat koko ajan, hän ei voi testata käytöstään uudessa kulttuurissa, eikä kokeilemaan rajojaan. Tämä testaaminen tapahtuu myöhemmin elämässä, samoin protestit vanhempia vastaan.

Usein TCK:t valitsevat anti-identiteetin: enää ei tarvitse totella vanhempia eikä organisaatiota. Joskus kannattaa sanoa nuorelle, että tällainen käytös vain hidastaa itsenäistymistä.

Arvo palautettava ”näkymättömälle lapselle”

Lapsi ei yhtäkkiä pysty kommunikoimaan arvoaan ympäristölle. Kaikki se, mitä hän on saanut aikaan, on näkymättömissä. Kaikki välineet ja tilanteet, jolloin itsensä viestittäminen on mahdollista, puuttuvat. Se johtaa suureen epävarmuuteen ja lopuksi itsekunnon katoamiseen.

Toiseen kulttuuriin tulleelle on palautettava hänen arvonsa ihmisenä. Hänen sanomansa arvoa ei pidä väheksyä, vaikka se esitetään huonolla kielitaidolla.

Lapset eivät välittömästi ja ilman muuta uskaltaudu eri vapaa-ajan ryhmiin, kuoroihin, musiikkiryhmiin ja urheilujoukkueisiin. Heitä ei pidä patistaa liian varhain. Pienen lapsen päiväkerhoon tai tarhaan vieminen heti ensi vaiheessa ei ole suotavaa. Sopeutuminen vie aikaa. On ruokittava henkilön psyykeä, jotta hän voisi tuntea, että hänen itsekunnioituksensa ja toisten tuntema kunnioitus palautuisi. Että hänestä tulisi kokonainen ihminen. On annettava hänen kertoa itsestään ja puolustautua. Muutkin kuin ammattiauttajat voivat toimia kuuntelijoina.

Kirjallisuus

Marttinen, A.-C. (1992). Matkalaukkulapset. Kirjaneliö.

Marttinen, A.-C. (1996). Lasku, Pakolaislasten elämää Suomessa. Kirjaneliö.

Pollock, D.C. & R. Van Reken (2001). Third Culture Kids: The Experience of Growing Up Among Worlds. Nicholas Brealey Publishing/Intercultural Press. Yarmouth, Maine.

Workshop 3 -raportti

Tosiasiallinen perhe-elämä vai lumeavioliitto¹ – Avataan yhdessä ulkomaalaislain säännöksiä

Työryhmätyöskentelyyn osallistui alustajan lisäksi 11 henkilöä, joista useilla oli koke-musta maahanmuuttajien parissa työskentelystä, etupäässä viranomaissektorilla. Tarkoi-tuksena oli avata ulkomaalaislain säännöksiä fiktiivisten – joskin käytännössä esiintyviä tapauksia muistuttavien – tapausesimerkkien kautta. Osallistuvat pyrittiin asettamaan lainsoveltajan, oleskelulupapäätöksiä tekevän viranomaisen, rooliin ja tapaukset oli si-ten valittu, että ne kuvastaisivat mahdollisimman hyvin erilaisia ongelmatilanteita, joita lupaviranomainen työssään kohtaa. Työskentely ja tapaukset oli rajattu koskemaan ti-lanteita, joissa toinen puolisoista on Suomen kansalainen ja toinen ns. kolmannen maan kansalainen.

Ennen varsinaiseen otsikkoaiheeseen siirtymistä käytiin läpi yleisiä asioita, joilla on merkitystä oleskelulupahakemuksia ratkaistaessa. Oleskeluluvan myöntäminen per-hesiteen perusteella edellyttää ensinnäkin, että ulkomaalaislain 37 §:ssä säädetty per-heenjäsenen määritelmä täyttyy. Viranomaisen on lupa-asiaa ratkaistaessa kiinnitettävä huomiota muoto- ja menettelytapasäännöksiin, kuten siihen, onko hakemuksen tekijällä ollut vireillepano-oikeutta ja missä hakemus on jätetty. Pääsäännöstä poiketen Suomen kansalaisten perheenjäsenillä, kuten aviopuolisolla, on ulkomaalaislain 50 §:n³ mukaan oikeus hakea ensimmäistä oleskelulupaa sekä ulkomailta että Suomesta käsin. Myös vi-ranomaisten toimivaltasäännökset on otettava huomioon. Suomessa hakemus jätetään poliisilaitokselle, joka myös lähtökohtaisesti ratkaisee sen. Ulkomailla hakemus jätetään Suomen edustustolle, joka toimittaa sen ratkaisemista varten Maahanmuuttovirastolle. Jatkolupahakemuksen ratkaisee yleensä poliisilaitos, mutta tapauskohtaisesti asia voi-daan siirtää Maahanmuuttovirastolle.

Puolisoille oleskelulupahakemuksen käsittelyn yhteydessä tehtävät suulliset haastattelut koetaan joskus epäasiallisiksi ja intymiteettisuojaa loukkaaviksi ja viranomaisten toimin-tatavasta ja toiminnan oikeutuksesta käytiin keskustelua myös työryhmässä. Lupaviran-omaisen toiminta perustuu lakiin: ulkomaalaislaki ja hallintolaki sisältävät säännöksiä menettelytavoista, joita noudatetaan oleskelulupahakemuksia ratkaistaessa. Viranomai-sen on huolehdittava asian selvittämisestä ja asianosaisten, kuten puolisoitten, puoles-taan esitettävä selvitystä vaatimuksensa perusteista ja muutoinkin myötävaikutettava oman asiansa selvittämiseen. Ennen asian ratkaisemista puolisoille on varattava tilaisuus tulla kuulluiksi. Kirjallisen kuulemisen lisäksi puolisoita voidaan maahantulon tai oles-keluluvan edellytysten selvittämiseksi kuulla suullisesti, jolloin kuulemisen suorittaa pääsääntöisesti poliisi tai Suomen edustuston virkamies.

Tosiasiallinen perhe-elämä vai lumeavioliitto

Työryhmän varsinaisena aiheena oli oleskelulupaharkinnan yhteydessä tehtävä ns. lu-meavioliittoarviointi. Tässä yhteydessä pyrittiin vastaamaan kysymyksiin: Miksi moni-

kulttuuristen avioliittojen kohdalla on tarpeen varmistaa viranomaisten taholta, onko avioliitto todellinen, aito ja uskottava? Mitkä seikat osoittavat, että avioliitto on solmittu säännösten kiertämistarkoituksessa?

Lupaviranomaisen on oleskelulupahakemusta ratkaistaessa tarkistettava, täyttyvätkö ns. yleiset edellytykset oleskeluluvan myöntämiseksi. Yleiset edellytykset ilmenevät ulkomaalaislain 36 §:stä⁴, jossa todetaan muun muassa, että oleskelulupa voidaan jättää myöntämättä, jos on perusteltua aihetta epäillä ulkomaalaisen tarkoituksena olevan maahantuloa tai maassa oleskelua koskevien säännösten kiertäminen.⁵

Ns. lumeavioliittoihin on kiinnitetty yhä enemmän huomiota Euroopan unionissa – useissa jäsenvaltioissa maahantulosäännösten kiertämiseksi solmitut avioliitot ovat suurimpia maahanmuuttoon liittyviä ongelmia. Ulkomaalaislaki ja kansainväliset sopimukset, joita Suomi on sitoutunut noudattamaan, lähtevät siitä, että tosiasiallista perhe-elämää suojataan. Oleskelulupa avioliiton perusteella myönnetään nimenomaan tosiasiallisen perhe-elämän viettämisestä varten ja lupaviranomaisten tehtävänä on selvittää, onko tämä puolisoitten tarkoituksena.

Oleskelulupa voidaan siis jättää myöntämättä, jos on perusteltua aihetta epäillä, että avioliitto on solmittu maahantulosäännösten kiertämiseksi. Kielteisellä päätöksellä ei puututa perhe-elämän suojaan, koska puolisoitten välillä ei katsota olevan todellista perhe-elämää, eikä sen suojaa vaativaa sidettä. Tiivistetysti voidaan todeta, että viranomaisen tehtävänä on perhe-elämän suojaamisen ohella oleskelulupamenettelyn väärinkäytön ehkäisy.

Lainsoveltamis- ja oikeuskäytäntö ovat muotoutuneet pitkälti ns. lumeavioliittopäätöslauselman pohjalta. Päätöslauselmassa, tarkemmin sanottuna Euroopan unionin neuvoston 4.12.1997 antamassa päätöslauselmassa toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi (97/C/382/01)⁶, on mainittu seikkoja, joiden perusteella voidaan olettaa, että avioliitto on solmittu maahantulosäännösten kiertämiseksi. Tällaisia seikkoja ovat esimerkiksi:

- yhteiselämän puuttuminen,
- avioliiton solmimisesta on maksettu rahaa,
- puolisoilla ei ole yhteistä kieltä,
- puolisoit antavat ristiriitaisia henkilötietoja toisistaan,
- heidän henkilöhistoriassaan on merkintöjä aikaisemmista lumeavioliitoista tai
- oleskeluun liittyy poikkeuksellisia seikkoja tai se, että
- puolisoit eivät ole tavanneet kertaakaan ennen avioliittoa.

Seikkoja, joiden perusteella voidaan olettaa, että kyse on lumeavioliitosta, ei voida luetella tyhjentävästi, vaan kyse on kokonaisharkinnasta. Kunkin esiin tulleen seikan merkitys harkitaan tapauskohtaisesti osana kokonaisharkintaa. Puolisoilla on oikeusturva-keinonaan käytössä muutoksenhakumenettely – lupaviranomaisen kielteiseen päätökseen tyytymätön voi valittaa hallinto-oikeuteen ja korkeimpaan hallinto-oikeuteen sen antaessa valitusluvan.

Lumeavioliittojen olemassaoloa ei ryhmässä kyseenalaistettu, vaan osallistujista valtaosa oli työssään tai muutoin joutunut tekemisiin asian kanssa. Ryhmässä kuitenkin katsottiin, että lumeavioliittojen solmimisen tarve vähenisi, jos oleskeluluvan saamista työnteon perusteella eli työperäistä maahanmuuttoa helpotettaisiin. Oleskelulupajärjes-

telmän läpinäkyvyyden kehittämistä pidettiin tärkeänä. Samoin kaivattiin parempaa tiedotusta sen suhteen, mitä seurauksia lumeavioliiton solmimisesta voi olla.

Avioerotilanteet, perheväkivalta

Työryhmätyöskentelyyn osallistujat saivat myös harkittavakseen muita kuin ensimmäistä oleskelulupaa koskevia tapauksia, koska käytännössä lupaviranomainen joutuu myöhemminkin eri yhteyksissä (oleskeluluvan peruuttamista koskevan ja jatkolupaharkinnan yhteydessä sekä maasta poistamispäätöksiä tehtäessä) selvittämään, onko kyse tosiasiallisen perhe-elämän viettämisestä. Ensimmäisen luvan myöntämisen jälkeen voi esimerkiksi osoittaa, että Suomessa asuvan puolison tarkoituksena on ollut tosiasiallisen perhe-elämän viettäminen, kun taas oleskeluluvan haltijalle avioliiton solmiminen on ollut säännösten kiertämiskeino.

Erityisen haastavia viranomaistoiminnan ja oleskelulupaharkinnan kannalta ovat erotilanteet, joissa puolisoista ulkomaalainen pyrkii kiristämällä, jopa väkivalloin varmistamaan liiton jatkumisen varmistakseen maassa oleskelunsa. Tapauksiin voi myös liittyä lasten huoltajuuskiistoja ja oleskelulupaharkinnassa onkin muun ohella otettava huomioon lapsen/lasten edun toteutuminen. Työryhmään osallistujat olivat kohdanneet vastaavia tilanteita myös omassa työssään.

Toisinaan maassa oleskelu pyritään varmistamaan solmimalla ”pika-avioliitto” toisensa perään uuden kumppanin kanssa tai palaamalla yhteen edellisen puolison kanssa. Lumeavioliittoja useaan kertaan solmineet herättivätkin ryhmässä keskustelua. Osallistujat pohtivat, tulisiko lumeavioliiton solmiminen säätää rangaistavaksi, kuten muutamissa Euroopan unionin maissa on tehty. Olosuhdemuutokset ja toistuvat avo- ja avioliittojen perusteella tehtävät oleskelulupahakemukset pitkittävät lupaprosessia. Asian käsittely valitusmenettelyineen voi kestää vuosia ja kuluttaa viranomaisten resursseja.

Työryhmään osallistujat pohtivat myös sitä, että aina ei ole yksiselitteistä, kuka hyväksikäyttää ja ketä. Ulkomailta Suomeen avioliiton perässä muuttanut voi olla hyvinkin alisteisessa asemassa parisuhteessa ja ajautua hyväksikäytön kohteeksi kielitaidottomana ja vailla tietoa oikeuksistaan uudessa asuinmaassa. Maahanmuuttajanaiset voivat sieltä väkivaltaa parisuhteessa pitkään – pelko oleskeluluvan menetyksestä ehkäisee väkivaltaan puuttumista ja avioeron ottamista.

Ulkomaalaiselle ei voida myöntää uutta oleskelulupaa, jatkolupaa, perhesiteen/avioliiton perusteella, jos puolisoit eroavat tai eivät käytännössä enää vietä yhteistä perhe-elämää ja/tai avioliiton todetaan olleen lumeavioliitto alun perinkin. Tapauskohtaisesti uusi oleskelulupa voidaan kuitenkin myöntää jollain muulla, uudella perusteella, kuten työntöön perusteella.⁷ Jatkoluvan myöntäminen on myös mahdollista, jos ulkomaalaiselle on syntynyt Suomeen kiinteitä siteitä. Jokaisessa tapauksessa on erikseen harkittava, voidaanko henkilöllä katsoa olevan Suomeen kiinteät siteet.

Korkeimman hallinto-oikeuden ennakkoratkaisun⁸ mukaisesti oleskelulupaharkinnassa otetaan huomioon perhe-elämän päättymiseen liittyneet seikat ja asianomaisen olosuhteet kotimaassa. Luvan peruuttaminen tai jatkoluvan epäminen voi olla kohtuutonta esimerkiksi tilanteessa, jossa avioliitto on päätynyt puolison väkivaltaisuuden seurauksena.

Viitteet

- 1 Ulkomaalaislaissa ja sen esitöissä ei ole määritelty lumeavioliittoa. Lumeavioliitolla tai näennäisasioliitolla voidaan katsoa tarkoitettavan avioliittoa, joka on solmittu muodollisesti pätevästi ja puolisoiden vapaasta tahdosta, mutta muussa kuin perhe-elämän viettämisen tarkoituksessa. Avioliiton solmimisen todelliset motiivit voivat olla ainoastaan avioliiton osapuolten itsensä tiedossa tai vain toisen heistä tiedossa.
- 2 Ks. Ulkomaalaislain 37 §: Tätä lakia sovellettaessa perheenjäseneksi katsotaan Suomessa asuvan henkilön aviopuoliso sekä alle 18-vuotias naimaton lapsi, jonka huoltaja on Suomessa asuva henkilö tai tämän aviopuoliso. Jos Suomessa asuva henkilö on alaikäinen lapsi, perheenjäsen on hänen huoltajansa. Perheenjäseneksi katsotaan myös samaa sukupuolta oleva henkilö, jos parisuhde on kansallisesti rekisteröity. Aviopuolisoihin rinnastetaan jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa elävät henkilöt sukupuolestaan riippumatta. Tällaisen rinnastuksen edellytyksenä on, että he ovat asuneet vähintään kaksi vuotta yhdessä. Asumisaikaa ei edellytetä, jos henkilöillä on yhteisessä huollossa oleva lapsi tai jos on muu painava syy.
- 3 Ks. Ulkomaalaislain 50 §:n 1 momentti: Suomessa asuvan Suomen kansalaisen perheenjäsenelle ja tämän alaikäiselle naimattomalle lapselle myönnetään perhesiteen perusteella jatkuva oleskelulupa Suomessa tai ulkomailla haettuna.
- 4 Ks. Ulkomaalaislain 36 §: Oleskelulupa voidaan jättää myöntämättä, jos ulkomaalaisen katsotaan vaarantavan yleistä järjestystä tai turvallisuutta, kansanterveyttä taikka Suomen kansainvälisiä suhteita. Kansanterveyden vaarantaminen ei kuitenkaan estä jatkoluvan myöntämistä, jos luvan myöntämisen edellytykset ovat muutoin olemassa. Kansainvälisten suhteiden vaarantaminen ei kuitenkaan estä oleskeluluvan myöntämistä perhesiteen perusteella tai oleskeluluvan myöntämistä ulkomaalaiselle, jolle on unionin jäsenvaltiossa myönnetty pitkään oleskelleen kolmannen maan kansalaisen EY-oleskelulupa. Oleskelulupa voidaan jättää myöntämättä, jos on perustelua aihetta epäillä ulkomaalaisen tarkoituksena olevan maahan-tuloa tai maassa oleskelua koskevien säännösten kiertäminen.
- 5 Hallituksen esityksessä (28/2003 vp) ulkomaalaislaiksi todetaan, että laitton maahanmuutto tarkoittaa yhä useammin laillisten maahan-tulokeinojen väärinkäyttöä. Myös ns. perheen-yhdistämisdirektiivin (2003/86/EY) 16 artiklassa on lueteltu useita maahan-tulosäännösten kiertämiseen liittyviä oleskelulupahakemuksen hylkäämisperusteita, joista voidaan saada tulkin-ta-apua ulkomaalaislain säännöksiä sovellettaessa.
- 6 Yhteisöoikeudessa, Euroopan unionin neuvoston 4.12.1997 antamassa päätöslauselmassa toimenpiteistä lumeavioliittojen estämiseksi (97/C/382/01) lumeavioliitolla tarkoitetaan avioliittoa, jonka Euroopan unionin kansalainen tai jäsenvaltiossa laillisesti oleskeleva henkilö solmii kolmannen valtion kansalaisen kanssa yksinomaan oleskeluluvan saamiseksi tai maahan-pääsyä ja oleskelua koskevien sääntöjen kiertämiseksi ilman tarkoitusta viettää todellista perhe-elämää. Päätöslauselma koskee kolmansien maiden kansalaisten kanssa solmittuja avioliittoja ja edellyttää niihin kohdistuvia tarkastustoimia, kun on perusteltua aihetta epäillä kyseessä olevan maahan-tulo- tai oleskelulupasäännösten kiertäminen.
- 7 Ulkomaalaislain 54 §:n 6 momentin mukaan uusi määräaikainen oleskelulupa myönnetään uudella perusteella, jos ulkomaalaiselle voitaisiin myöntää ensimmäinen oleskelulupa tällä uudella perusteella. Ulkomaalaiselle, jolle on myönnetty tilapäinen tai jatkuva oleskelulupa perhesiteen perusteella, voidaan myöntää oleskelulupa perhesiteen päätyttyä sillä perusteella, että henkilöllä on kiinteät siteet Suomeen.
Ks. myös ulkomaalaislain 66 a §: Kun oleskelulupaa on haettu perhesiteen perusteella, luvan myöntämättä jättämistä harkittaessa on otettava huomioon ulkomaalaisen perhesiteiden luonne ja kiinteys, hänen maassa oleskelunsa pituus sekä hänen perheeseen liittyvät, kulttuuriset ja sosiaaliset siteensä kotimaahan. Sama koskee harkintaa päätettäessä perhesiteen perusteella myönnetyn oleskeluluvan peruuttamisesta taikka perheenkokoajan tai hänen perheenjäsenensä maastapoistamisesta.
- 8 Ks. KHO 28.7.2005 taltio 1892 (vuosikirjaratkaisu KHO 2005:50)

Workshop 4 -raportti

Monikulttuuriset perheet Suomessa – Minkälaisia tukitoimia tarvitaan?

Suomi kansainvälistyy ja niin myös perheet. Yhä suuremmassa osassa perheitä monikulttuurisuus on läsnä jokapäiväisessä arjessa. Kahden kulttuurin liittoja Suomessa oli vuonna 2006 yli 51 000. Vuosittainen lisäys on noin 3 000 uutta kahden kulttuurin avo- tai avioliittoa. (Tilastokeskus 2007a). Kahden kulttuurin lapsia näissä liitoissa oli vuonna 2005 yhteensä 52 000 (Tilastokeskus 2007b) eli yhteensä kahden kulttuurin perheissä asuu yli 153 000 henkeä.

Monikulttuuristen perheiden dynamiikka on riippuvainen siitä, onko perheen suomalainen puoliso mies vai nainen. Kahden kulttuurin liittoja, joissa on suomalaissyntyinen nainen ja perheen mies on syntynyt Suomen rajojen ulkopuolella, oli vuonna 2006 noin 24 000. Kahden kulttuurin liittoja, joissa suomalaissyntyisen miehen avo- tai aviovaimo on syntynyt ulkomailla, on 27 000. Suomalainen mies on solminut kaksikulttuurisen avioliiton yleisimmin ruotsalaisen, venäläisen, virolaisen tai thaimaalaisen naisen kanssa, kun taas suomalainen nainen on solminut kaksikulttuurisen avioliiton yleisimmin yhdysvaltalaisen, ruotsalaisen, venäläisen tai turkkilaisen miehen kanssa. (Tilastokeskus 2007a.) Näiden maiden käsitykset äitiydestä ja isyydestä sekä lasten kasvatuksesta eroavat paljon toisistaan ja myös suomalaisesta käsityksestä siitä, mikä on oikea tapa kasvattaa lasta.

Kahden kulttuurin lapsi on yleensä syntynyt Suomessa ja lapsi kasvaa suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Hänen toinen vanhempansa on kuitenkin syntyjään toisen kulttuurin jäsen ja se asettaa omat haasteensa lapsille ja koko perheelle. Workshopissa pohdimme paljon sitä, kuinka kahden kulttuurin liittoja tulisi tukea ennalta ehkäisevästi ja ennen kriisien syntymistä.

Kahden kulttuurin perheet hajoavat noin kaksi – kolme kertaa useammin kuin suomalaisten yhden kulttuurin liitot. (Tilastokeskus 2007a.) Oheisissa taulukoissa 1–2 on kuvattu koko Suomen kahden kulttuurin perheiden lapset lasten asumismuodon mukaan. Avioliitossa olevien vanhempien kanssa asuvat lapset ovat enemmistönä ja avoparina olevien vanhempien osuus on pienempi kuin suomalaisten yhden kulttuurin liitoissa. Eron jälkeen valtaosa lapsista asuu maahanmuuttajataustaisen äidin kanssa, poikkeuksena tästä ovat suomalais-thaimaalaiset lapset, joista noin puolet asuu suomalaisen isän kanssa eron jälkeen. Entisen Neuvostoliiton ja Venäjän syntyperäisten äitien lapset asuvat 20 % ilman suomalaista isää (taulukko 1). Myös suomalaisen äidin ja EU:n ulkopuolelta tulevien isien liitot ovat erityisen haasteellisia. Suomalais-afrikkalaisista lapsista jopa 40–60 % asuu suomalaisen äidin kanssa ilman lapsen isää (taulukko 2).

Taulukko 1. Suomalaisyntyisen isän ja maahanmuuttajaäidin (syntymämaan mukaan) lasten lukumäärä 2005.						
Äidin syntymämaa	Yhteensä	Aviopari ja lapsia	Äiti ja lapsia	Äiti ja lapsia %	Isä ja lapsia	Avopari ja lapsia
Ruotsi	10 700	6 700	1 500	14 %	190	2 380
Ent NL	5 500	3 700	1 170	21 %	160	470
Thaimaa	1 240	900	110	9 %	100 (8 %)	130
Viro	1 060	700	200	19 %	22	140
Venäjä	300	250	60	20 %	5	80
Saksa	580	400	80	14 %	12	40
Filippiinit	580	470	60	10 %	14	40
Britannia	360	260	50	14 %	4	15
Puola	250	190	40	16 %	3	9
Kiina	250	200	30	12 %	10	13
Yhteensä	26 500	18 000	4 000	15 %	600 (2,2 %)	3 850

Lähde: Tilastokeskus (2007b)

Taulukko 2. Suomalaisyntyisen äidin ja maahanmuuttajaisän (syntymämaan mukaan) lasten lukumäärä 2005.						
Isän syntymämaa	Yhteensä	Aviopari ja lapsia	Äiti ja lapsia	Äiti ja lapsia %	Isä ja lapsia	Avopari ja lapsia
Ruotsi	8 730	5 630	1 140	13 %	90	1 860
Britannia	1 430	970	230	16 %	7	220
Turkki	1 360	780	430	32 %	11	135
Saksa	1 090	780	120	11 %	20	170
Marokko	950	490	370	39 %	10	80
USA	900	700	130	14 %	10	65
Ent NL	720	420	180	25 %	10	110
Italia	550	350	130	24 %	10	60
Hollanti	450	320	55	12 %	7	55
Egypti	360	225	110	31 %	12	15
Ent Jug	355	175	110	31 %	2	70
Nigeria	380	150	135	36 %	7	30
Gambia	220	75	130	58 %		
Somalia	255	80	120	44 %	6	60
Kongo	160	60	80	50 %		20
Kreikka	330	250	50	16 %	3	60
Yhteensä	27 050	16 860	5 660	21 %	340	4 200

Lähde: Tilastokeskus (2007b)

Vanhemmuuden haasteita

Maahanmuutto on aina haasteellinen ja kotoutuminen kulttuurishokkeineen on prosessi, jossa voi esiintyä masentuneisuutta, unettomuutta ja muita fyysisiä ja psyykkisiä oireita. Aikuisten käydessä omia kotoutumisen prosesseitaan, voi heidän vanhemmuutensa jäädä kotoutumisen jalkoihin. (Novitsky 2005: 81.) Aikuisilla ei yksinkertaisesti riitä voimavaroja olla vanhempi lapsilleen. Uussuomalaisten tietämys kulttuurishokista ja kotoutumisen prosesseista voi olla puutteellinen ja heitä tulisikin tukea nykyistä paremmin kotoutumisessa niin tiedon lisäämisessä kuin käytännön toimissa. Kahden kulttuurin liitossa uussuomalaisen puolison kotoutumisprosessi ja kulttuurishokki voi olla yllätys suomalaiselle puolisolalle ja hänenkin tietämystä kotoutumisesta ja vanhemmuuden tukemista tulisi lisätä.

Kotoutumisen vaikeutta ja vanhemmuuden haasteita saattaa lisätä myös työttömyys. Uussuomalaisten henkilöiden työttömyys on noin 24 %, kun se kantaväestöllä on noin 6 %. Ulkonäöllisesti, kulttuurisesti ja uskonnollisesti kantaväestöstä poikkeavien uussuomalaisten työttömyys on vieläkin suurempi, lähes 50 %. (Työministeriö 2007.) Työttömän aikuisen syrjäytyminen ja arjessa jaksaminen asettaa haasteita myös vanhemmuudelle.

Toisinaan sanat eivät riitä kertomaan pahaa oloa ja väkivalta saattaa olla yksi keino yrittää ratkaista ylitsepääsemättömiä ongelmia ja vaikeuksia. Uussuomalaisten naisten osuus turvakodeissa ja kriisipalveluissa on jopa 20 %, vaikka heidän osuutensa kunnan väestöstä olisikin muutaman prosentin luokkaa. Turvakotien pitäisi panostaa nykyistä huomattavasti enemmän uussuomalaisten naisten ja heidän lapsiensa tukemiseen. Kunnissa tulisi olla uussuomalainen moniammatillisissa työryhmissä. (Roos 2008.)

Eron jälkeen

Workshopissa pohdittiin niitä tukimuotoja, joita kahden kulttuurin perheet tarvitsisivat eron jälkeen. Työryhmässä jaoinme lasten ja aikuisten tukimuodot erikseen. Eron jälkeen lapset saattavat vihata ja hävetä ”toista” kieltään, kotimaataan ja kulttuuriaan. Sen vuoksi olisi tärkeää, etteivät vanhemmat sortuisi haukkumaan tai riitelemään lapsen kuullen vanhempien synnyinmaata ja sen kulttuuria. Sillä vihatessaan tai hävetessään uussuomalaisen vanhempansa kieltä tai kulttuuria, he myös samalla häpeävät ja vihaavat sitä osaa itsessään. Vanhempien käydessä omaa eroprosessiaan lasten tarpeet saattavat jäädä vanhempien riitelyn ja taistelun jalkoihin. Sen vuoksi kahden kulttuurin lapset tarvitsevat erityisesti tukea identiteettinsä muodostamiseen päiväkodissa ja koulussa. Suuren merkityksen saavat myös ”toisen” kotimaan tai maanosan kaverit Suomessa. Heidän kanssa leikkiessään ja ollessaan lapsi saa välineitä siihen, miten muut hänen kaltaisensa lapset ovat rakentaneet ja muodostaneet kahden kulttuurin identiteettiä. Lapsen tulisi voida jakaa kokemuksiaan siitä, minkälaista on olla erilainen eron jälkeen. Myös ”toisen” kotimaan kulttuuri ja suku on tärkeä lapselle. Aikuistukihenkilö, joka tuntee molemmat lapsen kulttuurit, voisi olla tärkeä lapselle hänen kasvussaan.

Kiinnitimme erityisesti huomiota uussuomalaisen vanhemman tukitarpeisiin, sillä hänellä ei ole omaa sukua ja kulttuuria tukemassa eron jälkeen toisin kuin suomalaisella vanhemmalla. Uussuomalainen vanhempi ei välttämättä myöskään tiedä kaikista oikeuksistaan tai velvollisuuksistaan, joita hänellä on lapsen vanhempana eronkin jälkeen.

Uussuomalaiselle vanhemmalle tulisi taata tulkkipalveluita tarvittaessa sekä omakielistä palvelua vertaistuen tai mentorin avulla. Tärkeää olisi myös kouluttaa lastenvalvojia ja muita viranomaisia, jotta he ymmärtäisivät kahden kulttuurin perheiden problematiikkaa ja osaisivat selittää entistä paremmin puolueettomina erilaiset kulttuuriset käytäntömme. Eron shokkivaiheessa uussuomalainen vanhempi saattaa kokea suomalaisen yhteiskunnan vihollisenaan ja sen vuoksi häntä tulisi tukea mm. taloudellisen turvan ja uuden asunnon hankinnassa. Erikielisiä eroryhmiä tulisi olla nykyistä enemmän. Työ, ystävät ja erilaiset tukimuodot vahvistavat eronneen uussuomalaisen vanhemmuutta ja pitävät häntä Suomessa. Eron jälkeen uussuomalainen vanhempi saattaa kiinnittyä entistä enemmän oman synnyinkulttuurinsa arvoihin ja tapoihin ja äärimmäisessä tapauksessa hän palaakin synnyinmaahansa. Tällöin riskinä saattaa olla lapsen ottaminen mukaansa synnyinmaahan ja silloin on kyseessä lapsikaappaus. Uussuomalaista vanhempaa tulisi-kin tukea kaikin mahdollisin tavoin, jotta lapsikaappauksilta välttyttäisiin.

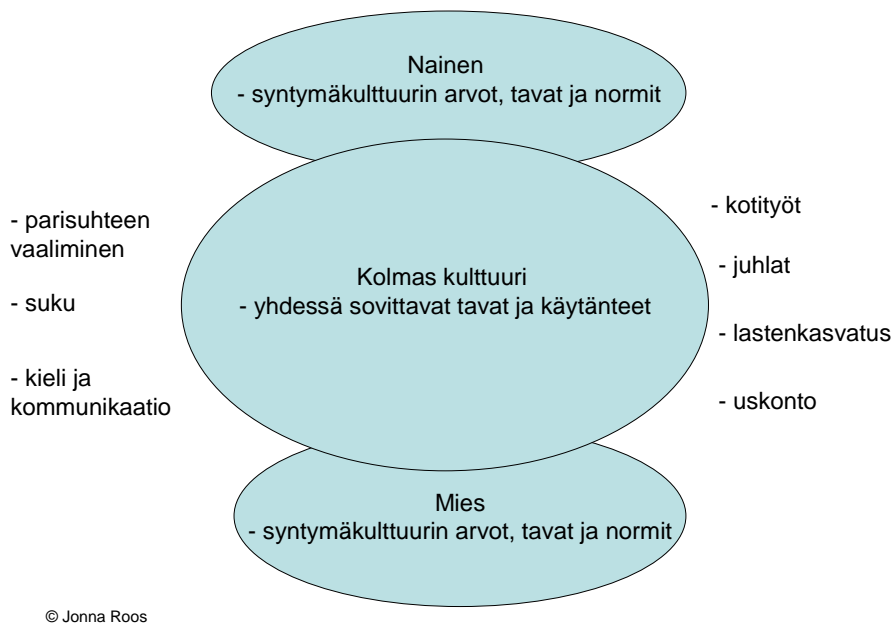
Kolmas kulttuuri voimaannuttaa

Monikulttuurisia lapsia kohtaavat monenlaiset haasteet, joita ei ole yhden kulttuurin lapsilla. Ensinnäkin kahden kulttuurin lasten identiteetin muodostumisprosessi on omanlaisensa ja erityinen prosessinsa, joka eroaa yhden kulttuurin lasten tai kahden maahanmuuttajavanhemman lapsen identiteetin muodostumisprosessista. Näin ollen kahden kulttuurin lapset tarvitsisivat avaimia ja tukitoimia oman identiteettinsä muodostamiseen ja kasvuunsa; esimerkiksi ”toisen” kulttuurin ja äidinkielen oppimista sekä päiväkodissa että koulussa.

Toiseksi kahden kulttuurin lapset saattavat olla ihonväritään tummempia tai heidän kulttuuritaustansa on vain erilainen, jotka molemmat voivat olla syynä rasistiseen kiusaamiseen. Anna Rastaksen (2007) väitöskirjatutkimuksen mukaan lapset jäävät yksin rasististen kokemustensa kanssa ja heille tulisikin tarjota erilaisia keinoja purkaa rasismien kokemuksiaan. Kouluissa tulisi puuttua nykyistä järeämmin rasistiseen koulukiusaamiseen ja opettajia tulisi myös kouluttaa kohtaamaan erilaisuutta niin itsessään kuin toisissa. Opettajien tulisi voida auttaa ja tukea rasismien kohdanneita lapsia. Tärkeää on puuttua tilanteisiin heti ja sanoa lapselle, minä välitän ja puutun kiusaamiseen. Perinteinen ”älä välitä” -sanonta lapselle merkitsee rasismien ja kiusauksen vähättelemistä ja lapsi jää yksin kokemustensa kanssa. Lapsilla tulisi olla myös omia vertaistuen ryhmiä, joissa he voivat purkaa rasismista aiheutuneita traumoja.

Kahden kulttuurin perheissä haasteita voivat tuoda vanhempien erilaiset näkemykset lastenkasvatuksesta. Kahden kulttuurin lapsi saattaa joutua kulttuurien väliseen taistelu-kenttään, jossa molemmat vanhemmat haluaisivat kasvattaa lapsensa omaan kulttuuriin ja sen arvo- ja normijärjestelmään.

Tämän vuoksi olisikin tärkeää korostaa niin vanhemmille kuin lapsille kolmannen kulttuurin tärkeyttä. Tavoitteena on lisätä kommunikaatiota perheessä, jotta mahdollisista kulttuurisista, kielellisistä, uskonnollisista ja kasvatuksellisista erimielisyyksistä voitaisiin keskustella ja neuvotella. Kahden kulttuurin kohdatessa vuoropuhelusta ja kohtaamisesta voikin syntyä uusi, kolmas kulttuuri, jossa luodaan parin ja perheen omia käytäntöjä kahdesta erilaisesta kulttuurista neuvotteluiden ja keskusteluiden avulla. Monikulttuurisia perheitä tulisi tukea kolmannen kulttuurin luomisessa ja kasvamisessa. Parhaimmillaan neuvotteluiden ja keskustelun avulla luotu kolmas kulttuuri voimaannuttaa perheenjäseniään ja auttaa heitä selviämään arjessa (Kuva 1).

Kuva 1. Kolmannen kulttuurin luominen neuvotteluiden ja keskusteluiden avulla kahden kulttuurin perheissä

Neuvoloiden perhevalmennuksessa tulisi huomioida vanhempien kulttuurien eri käsitykset lasten kasvatuksessa jo ennen lapsen syntymää. Tietoa lisäämällä eri kulttuurien tavoista autetaan lasten vanhempia keskustelemaan erilaisista kasvatustavoista ja näkemyksistä. Täten pyritään välttämään pahimmat ristiriidat, ongelmat ja väkivalta sekä tukemaan perheitä luomaan voimaannuttava ns. kolmas kulttuuri. Perhevalmennuksessa tulisi myös huomioida kaksikulttuurisuus voimavarana ja rikkautena.

Monikulttuurista perhevalmennusta voisi myös kehittää jo lapsen saaneille perheille, esimerkiksi oma valmennusryhmä 1–3 -vuotiaiden lasten vanhemmille ja 3–6 -vuotiaiden sekä koululaisten ja murrosikäisten lasten vanhemmille. Useissa kunnissa onkin järjestetty vertaistukitoimintaa, jossa pienten lasten äidit tapaavat toisiaan ja saavat apua arjen pulmissa. Monikulttuuristen perheiden liitto – Union of Multicultural Families ry. on järjestänyt vertaistukea suomalaisille naisille, joilla on uussuomalainen puoliso yli viiden vuoden ajan. Ideoimani ja suunnittelemani hanke sai rahoitusta RAY:ltä vertaistukiryhmien laajentamiseksi myös uussuomalaisiin naisiin ja monikulttuuriseen perhevalmennukseen. Yhteistyökumppanina hankkeessa on Monikulttuuriyhdistys Familia Club ry.

Tukitoimia ei ole tarpeeksi räätälöity kahden kulttuurin perheille, sillä valtaosa kuntien, järjestöjen ja seurakuntien tuesta on suunnattu kahden uussuomalaisen perheille ja heidän lapsilleen. Kuntien, järjestöjen ja muiden toimijoiden olisikin kiinnitettävä nykyistä enemmän huomiota kahden kulttuurin perheisiin. Myös valtion tulisi tukea kahden kulttuurin perheitä paremmin ja STM:n tulisi laatia kunnille ohjeistukseksi monikulttuurisen perhetyön suunnitelma. (Roos 2008.)

Päiväkodeissa ja kouluissa kaksikulttuuristen lasten itsetuntoa voi vahvistaa pelien, leikkien, harrastusten ja draaman keinoin. Varhaiskasvatuksessa tulisi myös huomioida kaksikulttuuriset lapset omana ryhmänään ja korostaa heidän kaksoisidentiteettiään voimavarana ja rikkautena. Etenkin perheen vanhempien erottua päiväkotien ja koulujen henkilökunta voi tukea lapsen kehityksessä. Uussuomalaisen vanhemman vanhemmuutta tulisi myös tukea ja vahvistaa eron jälkeen ja henkilökunta voisi kiinnittää erityistä huomiota kommunikoidessaan uussuomalaisen vanhemman kanssa. Häntä voisi mm. tervehtiä hänen omalla kielellään, jolloin myös lapsi kokee toisen vanhemman identiteetin positiivisena ja se tukee siis myös lasta hänen kasvuprosesseissaan. Lapsia tulisi siis kannustaa ottamaan huomioon molemmat kulttuurinsa, kotimaansa ja kielensä. Lapsille voi etsiä myös mahdollisuuksia oman vähemmistöasemassa olevan äidinkielen tuen järjestämiseen päiväkodeissa. Workshopissa pohdimme paljon myös kahden kulttuurin nuorten identiteetin tukemista. Heille tulisi tarjota positiivisia roolimalleja niin mediassa kuin koulussakin. He myös tarvitsevat vertaistukea ja tilaisuuksia purkaa rasismien kokemuksiaan.

Tavoitteena tulisi ennalta ehkäistä kaksikulttuuristen lasten ja nuorten ongelmia, joita ovat mm. syrjäytyminen, huono itsetunto ja kielivaikeudet. Tarkoituksena on siirtyä ongelmakeskeisyydestä ja uhriajattelusta positiivisempaan kulttuurit rikkautena ja voimavarana ajatteluun mm. lasten itsetunnon kehittämisessä ja heidän kasvussaan.

Kirjallisuus

- Novitsky, A. (2005). Maa vaihtuu – roolit muuttuvat. In Alitolppa-Niitamo, A., I. Söderling & S. Fågel (eds.): Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Väestöliitto. Helsinki.
- Rastas, A. (2007). Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Roos, J. (2008). Monikulttuurisuuden haasteet Etelä-Suomen läänin kunnissa. Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja.
- Tilastokeskus (2007a). Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 2006. Tilastokeskus. Helsinki.
- Tilastokeskus (2007b). Kahden kulttuurin lapset. Tilastokeskus. Monikulttuuristen perheiden liitto – Union of Multicultural Families ry:n pyytämä tilasto Tilastokeskukelta.
- Työministeriö (2007). Tilastot ulkomaalaisten työttömyydestä. Helsinki.

Kulttuurishokki monikulttuurisessa perheessä

Kulttuurishokki on kokemus toisen kulttuurin ajatus- ja käyttäytymismallien kohtaamisesta omasta kulttuurista omaksuttujen toimintamallien kanssa. Kun puhutaan tällaisesta kulttuurishokista, ei tarkoiteta shokkireaktioita tietyissä yksittäisissä tilanteissa tai tietyistä tapahtumista johtuvina äkillisenä käyttäytymisen muuttumisena, vaan pitkäkestoisena prosessina silloin, kun ihminen elää ja asuu vieraassa kulttuurissa.

Uuteen ympäristöön joutuessaan huomaa, että ne toimintamallit ja käyttäytymistavat, joiden mukaan on aina ennen selviytynyt erilaisista tilanteista, eivät enää toimikaan. Se aiheuttaa usein epävarmuutta. Mekanismit, joiden avulla selviytyi hankalista ja ikävistä tilanteista, eivät enää toimikaan. Samoin tilanteet, joissa tiesi, kuinka toimia varman päälle, eivät sujukaan nyt odotetusti.

Kulttuurishokki kahdessa aikaperspektiivissä

Sopeutuminen on kykyä ottaa vastaan uusia ajatuksia ja uutta informaatiota ympäristöstä ja antaa sen vähitellen muodostua osaksi omaa maailmankuvaansa. Siinä oma toiminta muuntuu ja tuntuu vastaavan ympäristön odotuksia. Sopeutuminen on joustavuutta integroida uusi tieto ja kokemukset omaan jo jäsenyneeseen maailmankuvaan.

Se, missä kulttuurissa on kasvanut, määrittää tapaa hahmottaa asioita ja elämää yleensä; ajatus- ja arvomaailma, ja koko oma maailmankuva, syntyy aina vuorovaikutuksessa elinympäristön kanssa. Se on tuttu ja turvallinen tapa reagoida ja suhtautua erilaisiin tilanteisiin, se on se itsestään selvä tapa käyttäytyä. Siten uudet kokemukset toisessa kulttuurissa suodattuvat aina oman maailmankuvan kautta. Näitä kulttuuritekijöitä kantaa jokainen aina mukanaan. Nämä omaksutut tavat, merkit ja merkitykset ohjaavat jokapäiväistä elämää ja sosiaalista kanssakäymistä. Ne auttavat orientoitumisessa uusiin tilanteisiin. Arvot ja uskomukset, joihin pitäydytään, ovat omaa kulttuuritaustaansa. Ne ohjaavat käyttäytymistämme ja jokapäiväistä elämää, vaikka niitä ei sanoiksi puettaisikaan. Ne vain saavat ilmaisumuotonsa lukuisissa arkipäivän tilanteissa, joissa tietää, miten on oikein tai soveliasta toimia. Toisessa kulttuuriympäristössä näiden koordinaattien kadottaminen ja niiden pätemättömyys on kulttuurishokki. On myös psyyken shokki joutua huomaamaan, että omat ajattelu- ja käyttäytymismallit eivät toimi odotetusti, vaan niitä on muokattava. Erilaisessa kulttuuriympäristössä puuttuu ihmiseltä aluksi kyky selittää vastaantulevia tilanteita, eikä hän ehkä selviydy näistä tilanteista toivotulla tavalla.

Toisessa kulttuurissa yksilö törmää siis muihinkin kuin kielellisiin vaikeuksiin. Muunnelliset ymmärtämisen vaikeudet liittyvät tapakulttuuriin, elekieleen, sopivuussääntöihin, moraalikäsitteisiin, muodolliseen etikettiin tai uskontoon. On vaikea tietää, miten jokin asia tehdään, mitä siihen mielletään ja miten johonkin tilanteeseen suhtaudutaan. Kulttuuri on monitasoinen koodijärjestelmä, kulttuurinen kieli.

Kulttuurishokki on pintatasolla ohimenevä ilmiö, mutta syvätasolla, toisessa aikaperspektiivissä on yksilön sopeutumisprosessi hänen elämäänsä vaikuttamaan jäävä tekijä, jolloin voidaan puhua kulttuuristressistä. Se tulee elämän muutosvaiheissa aina jollakin tavalla näkyviin.

Vaikka olisi jo kymmeniä vuosiakin toisessa maassa asuneena, sinne hyvin integroituneena, maan tavat tietäen ja tuntien, löytää itsessään myös sen toisen tavan toimia ja sanoa, omasta kasvuvuosien kulttuuritaustasta nousevana tietämyksenä. Tämä tietoisuus kahden kulttuurin ajatus- ja toimintatavoista on myönteistä kulttuuristressiä.

Sopeutuminen on elämänpitäinen prosessi

Kaikki suuret elämänmuutokset vaativat sopeutumiskykyä. Silloin elämän peruskuvio muuttuu. Tällainen on myös toiseen maahan muuttaminen, jolloin monet sekä sisäiset että ulkoiset tekijät yksilön ympäristössä muuttuvat merkittävästi. Muuttoa toiseen maahan leimaa alussa uutuudenviehätys. Entistä asuinmaata ei ajatella, ja uudesta havaitaan vain hyvät puolet. Vaikka suureen elämänmuutokseen on yleensä liittynyt vastakaisiakin tunteita, ratkaisuja, luopumisia, on avautunut uusi maailma eletäväksi. Maahanmuuttajalla on avoin ja myönteinen suhtautuminen maan kulttuuriin. Tällöin myös ihmisen aistit havaitsevat paljon herkemmin monia ympäristölle olennaisia piirteitä. Se on todellinen tulva elämyksiä ja kokemuksia.

Alkuajan sopeutumisessa opitaan tilapäisesti tulemaan toimeen vieraassa kulttuurissa. Silloin opetellaan ulkoisesti käyttäytymisen ja olemisen perusasioita, mutta varsinainen asuinmaan kulttuurin rakenteiden oppiminen ja toisenlaisen ajattelutavan ymmärtäminen tapahtuvat vasta hitaasti syvemmillä tasolla. Sosiaalisen kanssakäymisen ymmärtäminen, oikein mieltäminen ja tulkitseminen uudessa kulttuurissa on valtava haaste. Syvätasolla saavutetaan hyvän verbaalisen kielitaidon lisäksi kulttuurinen kielitaito. Se on kulttuurille ominaisten ja olennaisten koodien riittävää ymmärrystä ja huomioimista. Vasta tällä sopeutumisen tasolla voi vallita kulttuurinen tasapaino. Se on tiedostamaton tieto siitä, kuinka asiat ovat ja toimivat tietyssä kulttuurissa ja yhteisössä.

Sopeutumisessa toiseen kulttuuriin on oikeastaan aina ensin kyse oman kulttuurin todellisesta, tietoisesta ymmärtämisestä.

Subjektiviivisesta sopeutumisesta on kyse silloin, kun ihminen itse kokee sopeutuvansa, hän kokee pärjäävänsä. Sopeutuminen on puolestaan objektiivista silloin, kun uusi sosiaalinen ympäristö kokee toisen sopeutuvan, muut hyväksyvät sen tavan, miten hän on ja käyttäytyy.

Kahden kulttuurin liitto

Monikulttuurisen parisuhteen alkuvaiheessa tämä aika on todellinen sukellus niin omaan kuin puolisonkin kulttuuriin. Silloin huomaa yhtymäkohtia oman kasvuympäristönsä ja käyttäytymisensä välillä. Monikulttuurisessa parisuhteessa kiehtoo erilaisuuden odotus. Ihastus toiseen on kokonaisvaltaista. Kaikki, niin puoliso kuin uusi ympäristökin, koetaan alkuaikana pääasiassa positiivisesti. Toiseen maahan muutettaessa saataan elämää ja asuinmaata elää ja kokea paljolti puolisonkin kautta. Vastaavasti ulkomaalainen puoliso osoittaa ehkä erityistä kiinnostusta ja uteliaisuutta kaikkea suomalai-

suutta kohtaan, joskus enemmän kuin enää missään muussa avioliiton vaiheessa. Tätä vaihetta saatetaan elää tavallista pitempään, kaikkeen uuteen totuttautuminen vie paljon aikaa. Sille annetaankin aikaa ja tilaa.

Useimmissa muissa kulttuureissa suvun merkitys perheessä on tärkeässä asemassa. Monikulttuurisessa avioliitossa puolison suku saattaa olla siten erityisen kiinnostunut lapsuuden perheestä, ehkä enemmän kuin puolisoista itsestään.

Kun siirrytään elämisen arkeen, joutuu sopeutumaan asuinmaan realiteetteihin. Yksilö turhautuu erilaisiin viestintävaikeuksiin. Vaikka uusi kielikin on siinä määrin opittu, että tulee toimeen, kasvaa tarve kommunikoida selkeämmin, eritellymmin, vivahteikkaammin, ja se on työlästä, eikä ehkä onnistu ponnisteluista huolimatta toivotusti. Koetaan pettymyksiä. Yksilö huomaa, että ympäristö ei enää kohtele häntä erityisasemassa, vaan häneltä edellytetään niiden monien kirjoittamattomien sääntöjen noudattamista, joihin maan kulttuurinen kieli, käyttäytymisen kieli perustuu; niin kuin jokaiselta muultakin. Välillä se turhauttaa. Omassa kulttuurissa osataan sanaton viestintä ilman muuta tulkita; liikehdintä, ilmeet, eleet, pukeutumiseen liittyvät viestit. Tai äänensävy, joka antaa sanoille vivahteen ja täsmällisen merkityksen. Tämä kehon kieli opitaan samanaikaisesti puhekielen oppimisen kanssa. Omassa kulttuurissa näitä oheisviestejä tulkitaan vaikeuksitta. Eleistä ja ilmeistä luetaan asioita, jotka tekevät käyttäytymisen ennakoitavaksi. Ennakoitavuus on ehto perusturvallisuudelle, se on oman aseman paikantamista suhteessa muihin ihmisiin, samoin heidän odotustensa huomaamista.

Maahanmuuttaja ei ehkä kykenekään enää kohtaamaan kaikkea huumorilla ja suurpiirteisyydellä. Moni asia alkaa ärsyttää, ja myönteisyys uudessa kotimaassa kääntyy pettymyksiksi ja vihamielisyydeksi. Se voi purkaantua virheellisesti kielteisenä asenteena asuinmaan ihmisiä ja tapoja kohtaan. Tällainen turhautuminen ja kielteiset tunteet kana-voituvat erilaisiksi puolustusmekanismeiksi. Ehkä kielteisten tunteiden olemassaoloa ei haluta ollenkaan myöntää. Vihamieliset tunteet suunnataan erilaisiin yleistyksiin maan asukkaista tai kohdistetaan auktoriteetteihin. Vastenmieliset kokemukset halutaan nopeasti unohtaa. Oman aseman, paikan ja roolin löytyminen uudessa ympäristössä on vaivalloinen prosessi ja sisältää yleensä myös pettymyksiä. Joskus epävarmuus johtaa alemmuudentunteisiin ja huonoon itsetuntoon, jolloin haetaan kaikenlaisia mahdollisia selityksiä omille tekemisille ja käyttäytymiselle. Ajatuksissaan hän ehkä palaa yhä useammin entiseen kotimaahansa. Tuntuu, että siellä arki ja elämä ylipäättään sujuisi paljon paremmin. Elämänmuutokseen liittyneet toiveet ja odotukset eivät tunnu täyttyvän, ja tehtyjä valintoja arvioidaan silloin kriittisesti.

Myös suhteessa puolisoon syntyy pettymyksiä ja turhautumista. Kritisoidaan ja vertaillaan, niin ympäröivän kulttuurin kuin puolisonkin ominaispiirteitä Suomeen ja suomalaisuuteen. Vaikka vieraalla kielellä yksilö tuleeekin jo hyvin toimeen, se ei kuitenkaan ole itseään tyydyttävää. Kielellinen yksinäisyys masentaa. Kaikesta huolimatta halu sopeutua on suuri, niin kielellisesti kuin sosiaalisestikin. Maahanmuuttaja ei halua silti hylätä omaa taustaansa, mutta samanaikaisesti hän huomaa alkavansa vieraantua entisen kotimaansa arkielämästä. Viimeistään lasten syntyessä perheeseen, siirtyvät keskeiset asuinympäristön rooli-odotukset perhe-elämään. Niitä verrataan suomalaisiin, mistä seuraa epävarmuutta, yksinäisyyttä ja turhautuneisuutta. On melkoisen vaikeaa erottaa puolison persoonallisia ominaisuuksia vallitsevan kulttuurin määrittelemistä käyttäytymis- ja toimintatavoista. Puolisoa kritisoidaan asioista, jotka ovat kulttuurisidonnaisia. Puolisoikin edellyttää ja toivoo toimimista asuinympäristön kirjoittamattomien sääntöjen

mukaisesti. On vaikeaa oppia aina erottamaan vallitsevan kulttuurin ja puolison omia odotuksia toisistaan. Omaa elämäntilannetta verrataan Suomessa elämiseen. Jos ei eroja pysty selkeästi eriyttämään, on tilanteisiin vaikea sopeutuakaan.

Kun suomalainen jossain vaiheessa hyväksyy sen, että ympäristö ei muutu hänen toivomallaan tavalla, vaan hänen on muututtava, alkaa yksilön voimavarat suuntautua rakentavaan suuntaan. Sopeutuminen on pitkä prosessi. Niin verbaalista kuin kulttuurinkin kieltä oppii kuitenkin koko ajan lisää.

Jos yksilö pyrkii uudessa asuinympäristössään liian innokkaasti sopeutumaan eikä käy läpi tällaisia kriittisyyden vaiheita, häiriintyy oma identiteettikehityskin. Kun ulkoisesti yksilö pyrkii hävittämään kuvat ja merkit, ja mielikuvatkin omasta kulttuuristaan, ja omaksuu vain kaiken uudesta kulttuurista jäljittelemällä asuinmaan tapoja, kuvittelee hän siten tulewansa nopeammin ja paremmin hyväksytyksi asuinympäristössään. Tämä voi näkyä vaikka siinä, että suomalainen karttaa kaikkea suomalaista, vähättelee omaa kulttuuritaustaansa – ja samalla itseään, ja itsetunto alentuu. Integroituminen ei pääse syvälle.

Omaa kansallista identiteettiään ei voi vaihtaa, omasta kulttuuritaustasta ei voi syvimmillään irtaantua. Toista kulttuuria voi vain oppia, ja siten rikastuttaa omaa identiteettikehitystään. Liiallinen sopeutumisyritys on pakoa omasta minuudestaan. Jos yksilö näin yrittää luoda itselleen kokonaan uutta identiteettiä, hän ei kuitenkaan sisäistä uutta kulttuurista koordinaatistoa irrallaan omastaan. Tällaiset ylisopeutujat kantavat mukanaan kuormaa, jota eivät ole kyenneet purkamaan uusiksi rakennusaineiksi omassa elämässään.

Joskus suomalaiset, jotka esimerkiksi työnsä puitteissa joutuvat usein vaihtamaan asuinmaataan, yrittävät minimoida sopeutumisprosessin. He kuvaavat itseään suvereeniksi maailmankansalaisiksi, jotka tulevat toimeen missä maassa tahansa, ja yleensä ilman sen kummempia sopeutusvaikeuksia. Jos ei anna identiteettinsä juurien mihinkään kasvaa, kuihtuu. Kun yksilö tiedostaa oman etnisen ja kulttuurisen alkuperänsä, vain silloin identiteettikehitys voi rakentua uusista ja erilaisista kulttuurivaikutteista.

Toinen äärimmäinen tapa ratkaista sopeutusvaiheen vaikeuksia on vetäytyä ja eristäytyä asuinmaan ihmisistä ja elämäntavasta. Suomalainen kaipaa vain entistä kotimaataan, siellä on kaikki hyvin, ja kritiikki uutta asuinmaata ja sen ihmisiä kohtaan on jatkuvaa. Nämä suomalaiset kokevat sen ympäristön, jossa elävät, epämiellyttäväksi ja huonoksi ja ylistävät suomalaisen yhteiskunnan erinomaisuutta, ja vetäytyvät vapaa-ajallaan pelkästään suomalaisten ryhmien suojiin. Kun kanssakäyminen asuinympäristön kanssa on vähäistä, ei tarvitse kohdata myöskään niitä hankaluuksia, joita sopeutuminen tuo tullessaan. Eristäytyminen asuinmaan kulttuurista ja vieraantuminen entisen kotimaan arkielämästä ei anna uusia virikkeitä, ja yksilö juuttuu paikoilleen.

Kulttuurinen tasapaino, integraatio, on saavutettu vain silloin, kun omaa syntyperää ja kulttuurista taustaansa kykenee arvostamaan, mutta myös asuinmaan kulttuurinen kieli on jossain määrin opittu ja kyetään hyväksymään. Ymmärtää asuinmaansa elämää, mutta samanaikaisesti säilyttää omaa kulttuurista identiteettiään. Juurtuu oman etnisen identiteettinsä juurilla uuteen kulttuuriin.

Kasvuympäristönä yksi perhe – kaksi kulttuuria

Monikulttuurisia perheitä voidaan jaotella esimerkiksi kielen perusteella seuraavasti:

1. perhe, jossa molemmat vanhemmat puhuvat samaa kieltä, mutta asuinympäristön kieli on joku muu kieli
2. perhe, jossa toinen vanhemmista puhuu eri kieltä, kuin mitä asuinympäristössä puhutaan
3. perhe, jossa molemmat vanhemmat puhuvat eri kieltä äidinkielenään ja asuinympäristön kieli on niistä molemmista poikkeava, jolloin lapsi kasvaa aidosti kolmen kielen vaikutuspiirissä.

Äidinkielen kautta välittyy lapselle myös aina siihen liittyvä kulttuuri, tapa ajatella ja toimia.

Perheissä, joissa molemmat vanhemmat puhuvat eri kieltä ympäristön kielen ollessa joku muu, ovat vanhemmat tuoneet avioliittoon mukanaan myös kieleen kuuluvaa kulttuuria. Toisesta kulttuurista välittyy lapselle vielä enemmän, jos samaan kieliryhmään kuuluvia perheitä asuu toisiakin samassa ympäristössä.

Suomalaisia asuu usein myös ns. rotaatio- tai uusmuuttajaperheinä, jotka siirtyvät maasta toiseen vanhempien työpaikkojen mukaan. Useimmat heistä palaavat jossain vaiheessa takaisin Suomeen. Tällöin lapsi oppii toisen kielen ja kulttuurin asuinympäristöstään. Se on additiivista kielen ja kulttuurin oppimista. Aidosti kaksikielisessä ja -kulttuurisessa ympäristössä lapsi kasvaa silloin, kun molempien vanhempien äidinkieli on toisistaan poikkeava. Lapsi kasvaa alusta lähtien, jo perheen sisällä, kahden kulttuurin vaikutuspiirissä.

Vanhemmat ovat lastensa käyttäytymismalleja monessa suhteessa, myös kielellinen ja kulttuurinen viestintä välittyy tietoisesti ja tiedostamatta lapselle. Perhekulttuuri tulee rakentaa aidolle kulttuuriperimälle. Se tarkoittaa sitä, että molempien vanhempien on hyvä puhua omaa äidinkieltään lapselle. Näin lapselle muodostuu juuret molempien vanhempiensa menneisyyteen ja paikka nykyisyyteen. Jos vanhempi puhuu lapselleen vain oppimaansa asuinmaan kieltä, jää lapselle välittymättä merkittävä osa vanhemman omasta kulttuuriperimästä, sillä se siirtyy pääosin kielen kautta. Se on näkymätöntä kulttuuriperimää; suhtautumistapoja, elämänarvoja ja normeja, jotka ovat aina kiinteästi sidoksissa ympäristöön, jossa vanhempi on lapsuutensa ja nuoruutensa elänyt. Tieto omista juuristaan luo lapselle turvallisuutta ja edistää hänen identiteettikehitystään. Hänen ajattelurakenteisiinsa piirtyy se, mitä vanhempi hänelle kasvuvuosina välittää. Ilman tähän kuuluvaa kieltä se jää tavallaan roikkumaan ilmaan. Lapsen identiteetti väriytyy kielen mukaan. Äidinkielen rakenne muokkaa koko lapsen ajattelurakennetta. Kaksikielinen lapsi saa kehitykseensä kahden kielen lisäksi myös monipuolisempia rakenteita kognitiivisten taitojen kehittämiseen.

Äidinkielen avulla lapsi oppii hallitsemaan ympäristöään, erilaisia tapoja reagoida, käyttäytyä, ratkaista ongelmatilanteita. Kaksikieliselle lapselle kehittyy useampia tapoja selviytyä erilaisista tilanteista. Hän myös omaksuu helpommin kyvyn asettautua erilaisten ihmisten asemaan ja erilaisiin tilanteisiin. Siten hänen sosiaaliset kykynsä kehittyvät monipuolisesti. Lapsen tunne-elämän tasapainoiselle kehittymiselle on olennaisen tärkeää, että molemmat vanhemmat rakentavat tunne- ja toimintasuhteen lapseen omalla äidinkielellään.

Kolmannen kulttuurin kasvatit

Lapsen kasvuvuosien aikana omaksuttu kulttuuri ja kulttuuriympäristön ominaispiirteet ovat arvokkaita lapsen myöhäisemmissä kehitysvaiheissa. Mikäli vanhemmat eivät suhtaudu myönteisesti tähän asuinmaan normistoon ja elämäntapaan, joiden keskellä lapsi kasvaa, heikentää se lapsen identiteettikehitystä ja minäkuva. Myönteinen suhtautuminen ei tietenkään tarkoita, että hyväksyy ja pitää kaikkea hyvänä, vaan sitä, että arvostaa asuinmaan elämäntapoja.

Kasvaessaan lapsi imee itseensä ympäristön tavan ajatella ja toimia, se muodostuu hänen kulttuuri-identiteettinsä perustaksi. Se suodattuu vanhempien välittämien arvojen ja toimintamallien kautta. Edellytyksenä on, että molemmilla vanhemmilla on myönteinen suhtautuminen asuinmaan elämään. Vain siten lapsi omaksuu asuinympäristön kielen ja toimintamallit. Toisesta kulttuurista tuleva vanhempi jää hyvästä opitusta kielitaidostaan huolimatta jollakin tavalla ulkopuoliseksi. Hänen kulttuuri-identiteettinsä ei yllä samalle tasolle, kuin asuinmaassa kasvaneen henkilön, eikä tietenkään tarvitsekaan. Joskus vanhemman voi olla vaikeaa hyväksyä ja ymmärtää, että lapset ovat kasvaneet perustaltaan toisenlaisessa kulttuuriympäristössä, eivätkä siten tule koskaan olemaan kulttuuri-identiteetiltään samalla tavalla suomalaisia kuin vanhempi itse. Lapsesta on kasvanut kolmannen kulttuurin edustaja. Suomalaiselle vanhemmalle tämän tosiasian hyväksyminen ei ole aina helppoa. Lapsi ei omaksukaan sitä suomalaista tapaa käyttäytyä, ajatella eikä suomalaisen yhteiskunnan arvomaailmaa. Lapsen näkökulma elämään on toinen. Kun asuu toisessa kulttuuriympäristössä, niin oman kulttuuriperimän siirtyminen lapsille yksipuolistuu ja saattaa katketakin. Kehitysvuosien kasvuympäristö vaikuttaa yhtä voimakkaasti kehitykseen. Ympäristövaikutteet suodattuvat vanhempien kautta rakennusaineiksi omaan identiteettiin. Jos lapsi lähiympäristössään ei voi peilata toisen kulttuurin antamia virikkeitä, heikentyy tämä siirtymä. Ihmissuhteiden luoma luontainen ketju rakoilee, jonka kautta kieli ja kulttuuri omaksutaan. Lapselle muodostuu aina jonkin verran erilainen kulttuuri-identiteetti kuin vanhemmille. Lapsi omaksuu asuinympäristöstä vaikutteet ilman sitä suodatinta, joka vanhemmilla oli omasta taustastaan lähtien. Lapsi elää tässä hetkessä, ja sen mukaisesti leimautuvat arvot ja ajattelutapa asuinympäristön välittämänä.

Aikuisten sopeutuminen on selvästi erilaista, sillä toiseen kulttuuriympäristöön muutettuaan, he tuovat oman kulttuuri-identiteettinsä ja arvomaailmansa jo mukanaan. Omasta kulttuuriperimästä lapsi omaksuu arvot, tavat ja asenteet asuinmaan kulttuuriympäristöstä heijastettuina.

Toisen polven suomalaiset ovat varmasti suomalaisuudeltaan melko erilaisia kuin saman ikäkauden Suomessa kasvaneet lapset. Ulkomailla suomalainen vanhempi välittää luontaisesti lapselleen puhdasta, subjektiivista suomalaisuutta, ilman väliin tulevia ajankohtaisia ympäristövaikuttajia. Tämä suomalaisuus on myös viiveellistä, se vastaa paljolti suomalaisen vanhemman oman Suomessa vietetyn lapsuuden ja nuoruuden arvoja ja virikkeitä, ja osana on myös aina vanhemman haave- ja mielikuvat Suomesta.

Jotta tämä lapsen suomalainen identiteetti saa vankempaa pohjaa, on tärkeää, että lapsella olisi kiinteitä ja jatkuvia kontakteja Suomen sukulaisiin, erityisesti isovanhempiin, jotka valottavat jo pelkällä olemisellaan lapselle suomalaisia juuria, suomalaista taustaa lapsen vanhemman antamille malleille. Tieto omista juurista luo selkeyttä ja turvallisuutta lapsen kehitykseen. Kuitenkin lapsuuden kahden kulttuurin kokemukset ja lap-

suusmuistot tulevat olemaan selvästi erilaiset kuin kummankaan vanhemman. Lapsen kokemusmaailma ja ajattelutapa on monikulttuurista, vaikka lapsi kansallisuudeltaan olisikin suomalainen tai muunmaalainen. Tietoista kulttuuria ovat toimintamallit ja toiminta, tiedostamatonta taas ovat ympäristön, asuinmaan, perinteet, uskomukset, sankarit, normit, arvot ja ajatusmallit. Lapsen kulttuuri-identiteetti perustuu yhteisön ja perheen elämäntapaan, ja siihen vaikuttaa historia, uskonto, taide, perinteet, kodin tavat ja luonto. Samoin suomalaisen lapsen identiteettikehitystä rikastuttaa, jos hänellä on asuinmaassaan mahdollisuus tavata toisia monikulttuurisia suomalaisperheitä ja -lapsia. Heidän kanssaan lapsi peilaa näitä tutunomaisia suomalaispiirteitä omiin kokemuksiinsa ja tuntemuksiinsa sekä arvioi niiden suhdetta ja merkitystä muihin asuinympäristössä saamiinsa kokemuksiin.

Lapsen kehitysvuosien ympäristö ja sen kulttuuritausta on aina arvokas asuinmaasta riippumatta. Se vaikuttaa lapsen minäkehitykseen, itsetuntoon, sosiaalisiin taitoihin ja kulttuuri-identiteettiin. Minäkuva on lapsen havaintoja ja käsityksiä itsestään ja sen kehittymiseen vaikuttaa hänen saamansa kokemukset itsestään ja ympäristöstä. Kiinteä, myönteinen suhde asuinmaahan tukee lapsen kehitystä.

Lapsi omaksuu vanhempiensa suhtautumis- ja käyttäytymistavat ja siten myös vanhempiensa asennoitumisen asuinmaan kieleen ja elämäntapaan. Jos vanhemmat eivät osaa asuinmaan kieltä ja kulttuuria tarpeeksi hyvin, tai suhtautuvat siihen pääosin kielteisesti, he huomaamattaan siten estävät lapsen toisen kielen kehittymistä ja hankaloittavat asenteillaan lapsen identiteettikehitystä. Se, että molemmat vanhemmat osaavat ja arvostavat maan kieltä, ja puhuvat sitä mielellään, edistää lapsen niin kielellistä kuin muutakin kehitystä. Mitä paremmin vanhemmat ovat tietoisia ja selvillä omasta kulttuuritaustastaan, sitä selkeämmin he tukevat myös lapsensa kulttuuri-identiteetin kehittymistä.

Siitä riippumatta, että lapsen toisen äidinkielen osaaminen olisikin suppeaa tai yksipuolista, on sen vaikutus moninkertainen. Lapsen koko identiteettikehitys on sidoksissa molempien vanhempien ja jopa isovanhempien kieli- ja kulttuuritaustaan.

Vaikka molemmat vanhemmat osaavatkin asuinmaan kielen ja ovat sopeutuneet asuinmaan kulttuuriympäristöön, poikkeavat heidän arvonsa ja suhtautumistapansa silti jollain tasolla asuinympäristön arvoista ja elämäntavoista. Tässä kontekstissa kehittyy lapsesta kolmannen kulttuurin kasvatti.

Kirjallisuus

Alho, O., J. Lehtonen, A. Raunio & M. Virtanen (1994). Ihminen ja kulttuuri. Helsinki: Fintra.

Arnberg, L. (1989). Tavoitteena kaksikielisyys. Jyväskylä: Gummerus.

Chen, H & H. Jäger (2002, toim.). Kulturschock – Mit anderen Augen sehen – Leben in fremden Kulturen. Bielefeld: Reise Know How Verlag.

Eichhorn, M & A. Helttunen (2004). Kotimaana suomen kieli. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

Talib, M-T. (2002). Monikulttuurinen koulu. Hämeenlinna, Karisto Oy: Kirjapaja.

Tikka, I. (2004). Suomalainen lapsi maailmalla. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Workshop 5 -raportti

Kulttuurishokki monikulttuurisessa perheessä

Kulttuurien kirjo näkyy parisuhteessa siten, että molemmat tulevat liittoon omien taustojensa, kokemustensa, arvojensa ja uskomustensa kanssa. On paljon sellaista, minkä olemassaoloa ei kumpikaan tiedosta, edes omasta kulttuuristaan tai menneisyydestään – itsestäänselvyyksiä, jotka toisesta tuntuvat oudolta, jopa ärsyttävältä. Jokaisen oma kulttuuri on aina paras hänelle, kunnes kohtaa jotain uutta, joka antaa uusia ajatuksia, mahdollisuuden muutokseen.

”Rakkaus on sokeaa, mutta avioliitto avaa silmät” pätee näin myös monikulttuurisiin parisuhteisiin.

On kuin kaksi jäävuorta kohtaisi toisensa. Näkyvä osa on ihanaa ja eksoottista, rakastumista ja ihailua, yhteenkuuluvuutta ja sydänten harmoniaa. On juteltu tunti tolkulla ja opittu ”todella tuntemaan” toisemme. Tuntuu, kuin olisimme aina tunteneet toisemme, vaikka tulemme ihan eri puolilta maailmaa!

Mitä lähemmäksi jäävuoret tulevat toisiaan, sen varmempaa on, että alla oleva paljon suurempi osa tuota vuorta törmää toiseen.

Jäävuoren näkyvään osaan kuuluvat suhteessa sellaiset asiat kuin rakastuminen ja kihloihin meno, häät – joskus molempien kotimaassa, maan ja kodin valinta, ruokailut ja vaatteet, toisen tai molempien työ – kaikenlainen näkyvä, josta on sovittu ja joka on helppo huomata, toistenkin.

Pinnan alla suhteessa on tiedostettu ja ymmärretty ”yhteinen”, kuten sopimukset yhteisen kielen käytöstä, uskonnosta sekä lasten hankinnasta ja kasvattamisesta. Siellä on sovitut yhteiset arvot. On tiedostettu, mitä minun kulttuuristani pidetään, mitä sinun ja miten luodaan yhteinen oma ns. ”kolmas kulttuuri” kotiimme.

Monikulttuuriset parit joutuvat ja osaavat usein keskustella paljon enemmän kuin monet monokulttuuriset parit, koska useat käyttävät ”kolmatta kieltä” – eli ei kummankaan äidin kieltä – ja väärinymmärrykset ovat yleisiä. Ne on selvitettävä puhumalla ja selittämällä, jopa sanakirjaa käyttäen. Haasteellisin tilanne on, kun yhteistä kieltä ei ole. Viittomin ja kosketuksin on todella vaikeaa rakentaa suhdetta, vaikka sitäkin tapahtuu.

Törmäyskurssille joudutaan, kun syvällä tiedostamattomissa uivat osat jäävuorta törmäävät – kovaa ja ra’asti. Siellä ovat nuo ”itsestään selvyudet” kulttuuristamme ja kodin perinnöstämme. Siellä piilossa uinuvat perusarvot ja ”totuudet”. Sieltä nousevat tunteet – odotukset ja pettymykset, kummastukset, jopa halveksunnat, ilot ja surut. Piilossa, jopa itseltämme, ovat asenteemme ja tapamme tottumuksineen.

Useat monikulttuuriset parit ovat menneet vasten sukunsa toivomuksia avioliittoon. Tämä on selvästi vaikeuttanut heidän uskallustaan hakea apua, kun hankaluudet tekevät

yhteiselön vaikeaksi ja arki alkaa rasittaa. ”Minähän sanoin, että älä ota ulkomaalaista puolisoa!” on lause, jota ei haluta kuulla. Siksi avun hakeminen viivästyy ja ongelmat kasvavat. Monissa maissa suuri perhe on parisuhdeneuvojan roolissa, Suomessa ei näin ole. Luotetaan ammatti-auttajiin, joka taas monista muista kulttuureista tulleille on vierasta.

Suomessa suomalaisuus tuntuu monesta etäiseltä ja jopa kylmältä, kuten sääkin. Vahva suomalainen nainen koetaan monen aasialaisen ja afrikkalaisen näkökulmasta hankalana. Nainen ei alistukaan kotoisasti lasten ja miehensä avuksi kotiin, vaan vaatii opintojensa mukaisen työuran. Se voi jopa pelottaa.

Suomalainen mies, joka ensin on niin rauhallinen ja luotettavan tuntuinen, ei pidemmän päälle olekaan tarpeeksi eläväinen ja seurallinen, eikä vie vaimoaan mukanaan tutustumaan ihmisiin. Näin vaimo saattaa jäädä kovin yksin lastensa kanssa kotiin. Voi olla, että omien sukulaisten tai maalaisten vieraaksi pyytäminen ei ilahdutakaan jäyhää puolisoa. Koti-ikävä alkaa vaivata ja jopa kateus nostaa päätä, kun katselee anoppilassa olevan puolisonsa viihtymistä perheensä keskellä.

Naapuri ei toimikaan niin kuin kotimaan naapuri, vaan on kuin ei huomaisi ollenkaan. Ollaan ”muina miehinä”, suomalaisittain, antaen naapuriaan kunnioittaen rauhan olla ja elää kuin tahtoo. Se, että ei tervehditä, tulkitaan helposti ihon väristä johtuvaksi syrjinnäksi, eikä lainkaan huomata, etteivät nämä hiljaiset pohjan pojat tervehdi toisiaankaan, jos eivät tunne!

Suomessa saa hyvin vähän parisuhdeneuvontaa ja -terapiaa englanninkielellä, puhumatkaakaan monista muista kielistä, joita tarvittaisiin avun saamiseksi perille, koska kaikki eivät suinkaan puhu englantia. Monikulttuuristen pariin auttaminen on vasta lapsen kengissä. Tarve on valtava. Ulkomailta tulee jatkuvasti Suomeen asumaan suomalais-ulkomaalaispareja, jotka ovat menneet toisessa maassa yhteen. Monet ylikansalliset organisaatiot liikuttelevat pareja muutaman vuoden välein, jolloin juurtuminen mihinkään vaikeutuu. Parit ovat usein hyvin yksin ongelmiansa kanssa.

Kun ollaan törmäyskurssilla, parilla ei ole oikotietä onneen. Menneisyys kirjoittaa kovin helposti tulevaisuuden, elleimme tiedosta mistä tulemme. Vasta, kun pari suostuu katsomaan syvälle vasta, kun tunne saa kertoa, mistä on kyse, kun harmittaa, pelottaa tai on surullinen, vasta silloin voi suhteeseen tulla läpinäkyvyyttä ja luottamusta. Siitä alkaa yhteinen todellinen sitoutuminen, jossa kaksi täysin yksilöllistä ja erilaista ihmistä saa 100 % vapaaehtoisesti 100 % toisiinsa sitoutuen elää saman katon alla ja kokea elämän rikkauden kulttuurien kirjossa ja runsaudessa. Tähän he tarvitsevat kaiken mahdollisen tuen ja avun.

Seminaarin päätössanat

Kansainvälinen muuttoliike ja matkailu ovat eräitä globalisaation näkyviä merkkejä. Eri tavoin kasvava kulttuurien välinen kommunikointi lisää myös monikulttuuristen avioliittojen määrä – yksilöt kohtaavat tosiansa eri ympäristöissä yhä laajemmin. Monikulttuuriset avioliitot rakentavat siltoja eri kulttuurien välille (ks. Lauth Bacas 2002). Tämä onkin seminaarin ydinajatus eli Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina. Seminaarisarja, tähän mennessä kolme eri seminaaria, on osoittanut, että teema kiinnostaa yleisöä. Ensimmäisen seminaarin jälkeen vuonna 2003 esimerkiksi TV-sarjassa Ben Furman nostettiin tämä teema esille ja puhujina ohjelmassa olivat muutamat seminaariesiintyjämme. Hyvä näin, sillä tietoa tulee välittää, sillä monikulttuuristen avioliittojen määrä on jatkuvasti kasvanut, niin miehillä kuin naisilla maassamme.

Monikulttuuriset avioliitot puhututtavat myös laajemmin ja parhaillaan on työn alla uusi *International Marriages in the Time of Globalization* -julkaisu, jossa toimittajina ovat Professori Brenda Yeoh, National University of Singapore, ja allekirjoittanut. Järjestimme yhdessä *Love and Mobility in the Time of Globalization* -teemasession the 4th International Conference on Population Geographies -tapahtumassa, joka pidettiin 10.–13.7.2007 Hong Kongissa. Osin tältä pohjalta käynnistyi uusi kirjahanke kansainvälisen kustantajan julkaisemana.

Lopuksi haluan tuoda esiin ajatuksia eräästä filippiiniläissuomalaisesta parisuhteesta, josta äskettäin luin (Tala 1999: 32–35). Suomalaismies oli mennyt naimisiin filippiiniläisnaisen kanssa vuonna 1973 ja he olivat edelleen onnellisesti avioliitossa. Halu ymmärtää toisen erilaisuutta on heidän onnistumisensa salaisuus liitossa, jossa kaksi kulttuuria kohtaavat. Filippiiniläisvaimo kertoi, että heidän asuessaan Suomessa kesällä suomalaiset hakeutuivat aurinkoon, kun taas hän istui puun alla varjossa tai suoja siateenvarjolla itseään. Kun suomalaismies pyysi aviovaimoan ensimmäistä kertaa kävelylle, vaimo kysyi, että miksi? Miksi pitäisi kävellä? Aviomies ei osannut perustella paremmin kuin että ”Suomessa nyt on tapana käydä joskus iltalenkillä”.

Pariskunnan mielestä on rikkautta oppia toisesta ihmisestä ja hänen taustastaan uutta, mutta kaikessa kiinnostavuudessaan se on joskus myös väsyttävää. Lisäksi jos odotukset yhteisestä elämästä toisen kotimaassa ovat vääriä, pettymyksiä tulee varmasti. Pelkkä rakkauden huuma ei pidemmän päälle kestä suomalaispuolison mielestä. Pitkän avioliitonsa aikana pariskunta on oppinut näkemään, että harva asia on mustavalkoinen, joko tai. Elämä on enemmän sekä että.

Kirjallisuus

Lauth Bacas, J. (2002). *Cross-border marriages and the formation of transnational families: A case study of Greek-German couples in Athens.*

<http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/WPTC-02-10%20Bacas.pdf>

Tala, E. (1999). Elämä on enemmän sekä että kuin joko tai. *Me Naiset* 1999, 32–35.

Seminaariin ilmoittautuneiden luettelo

Abdallah Josephine
Alitolppa-Niitamo Anne Monikulttuurisuusasioiden päällikkö, perhetoiminnot, Väestöliitto
Anglé Jaana
Boiling Ritva Finn-Guild, Iso-Britania
Brewis Kielo Tutkija, Ulkomaalaisvirasto
Böhmeke Marja-Leena Terveystenhoitaja
Di Toro Mammarella Paolo Tutkija, journalisti, Italia
Elo-Schäfer Johanna Hampurin suomalainen koulu, Saksa
Emas Tuula Alueyöntekijä, Sosiaalipedagogiikan säätiö
Englund Kristine Sosiaalityöntekijä, Leppävaaran aik. psyk. poliklinikka
Erkkilä Jaana Monikulttuurinen yhdyskuntatyö, Espoon kaupunki
Esko Martti Kirkkohallitus
Fazile Nuri Sairaanhoidtaja, Vantaan maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto
Freiermuth Ria Kansanedustaja, Liisa Jaakonsaaren avustaja, Eduskunta
Gabrielsson Erika Toimittaja, FST
Gerbert Natalie Asiakastyön koordinaattori, Monika-Naiset ry
Haghdoust Shiva Puheenjohtaja, Turun Kurdiyhdistys ry
Heikkilä Elli Dosentti, tutkimusjohtaja, Siirtolaisuusinstituutti
Heikkilä-Daskalopoulos Sanna Lastensuojelun keskusliitto
Heinonen Eero
Hietanen Hannu Saalem-lähetys ry
Honkanen Henrik Sairaalapastori, Jorvin sairaala
Huotari Christina Maahanmuuttotyön koordinaattori, Maahanmuuttajien neuvontapiste, Helsingin kaupunki
Huotari-Müller Helmi DFG Mittlerer Schwarzwald, Saksa
Hyötylä Meri HML:n setlementti ry
Hänninen Marja Lastenvalvoja, sosiaali- ja terveystoimi, Espoon kaupunki
Isohanni Sari Thai kielen freelance-asioimistulikki, Thaimaa
Jokinen Outi Napolin Suomi-kerho, Italia
Järvinen Anna-Maria
Kakriainen Marketta
Kanerva Marjaana Koulutuspäällikkö, Kirkkopalvelut
Karaharju-Huisman Tuire Melbournen Suomi-seura, Australia
Karimi Rebwar Kouluttaja, konsultti, Mannerheimin lastensuojeluliitto
Katisko Marja Sosiaalityön jatko-opiskelija, Helsingin yliopisto
Kenola-Krusberg Jaana
Kettunen Ljudmila Monika-Naiset ry
Kihlman Annika Kriisityöntekijä, SOS-keskus, Suomen mielenterveysseura
Kinnunen Hanna Joensuun yliopisto
Kiuru Berit Tulosalueenjohtaja, Ulkomaalaisvirasto
Kokkonen Jukka Kolumbia
Korpela-Hokkanen Tuija Asumisen ohjaaja, Tikkurilan sosiaali- ja terveyskeskus, Vantaan kaupunki
Kortesalo Essi Opiskelija
Kuusisto Taru Turun yliopisto
Laaksonen Katri Malmin sosiaaliasema
Lassfolk-Tsontos Ingemaj Puheenjohtaja, Hanian suomalaiset ry, Kreikka
Laukkanen Mari
Lehtipuu Heta
Lehto Ellen-Maria Kaapatut lapset ry

Leinonen Lisa Eläkeläiset ry
Lempiäinen Dulce University of Birmingham, Iso-Britannia
Leskinen Anna Toiminnanjohtaja, Suomen venäjänkielisten yhdistysten liitto FARO ry
Lindqvist Siv Juristi, Portugali
Lähde Anita Projektikoordinaattori, Sosiaalipedagogiikan säätiö
Löppönen Satu Siirtolaisuusinstituutti
Malmberg Petra Firenzen Suomi-seura, Italia
Markomäki-Thomaser Marianne Sveitsi
Marttila Irma Päivähoidon maahanmuuttotyön asiantuntija, Helsingin kaupunki
Marttinen Ann-Christine FM
Mentu Virpi-Liisa Diakonissa, monikulttuurityöntekijä, Huopalahden rovastikunta
Meri Anja Sosiaalityöntekijä, Maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto, Vantaan kaupunki
Monto Tarja
Myllys Asko
Määttä Kaarina Professori, esitelmöitsijä, Lapin yliopisto
Niemi Tarja Monikulttuuristen perheiden liitto ry
Nieminen Sari Diakoni, Pitäjänmäen seurakunta
Nurmi Reet Monika-Naiset ry
Nuutinen Marja Helinä USHA ry
Närhi Pirkko-Liisa Freelancer-ryhmänohjaaja
Oksi-Walter Päivi Perheneuvontapsykologi, Saksa
Orman Mare Maahanmuuttajan palvelupiste, Hämeenlinna
Parkas Ritva Perhekonsultti, Satakieliohjelma, Kuulonhuoltoliitto
Peltola Marja Tutkija, Nuorisotutkimusverkosto
Pirinen Elina Toimituspäällikkö, Trendi- ja Veli- lehdet
Pitkänen Taina
Poikajarvi Kristiina Perhetoimintojen johtaja, Väestöliitto
Rahkonen-Lambeth Tenna Finlandia Foundation National Capital Chapter, USA
Rautio Jammeditha Lahden monikulttuurikeskus
Reinman Ulla
Riipinen Arja Kriisityöntekijä, SOS-keskus
Rintala-Rasmus Anita Psykologi, Työterveyslaitos
Ristikartano Pentti
Roos Jonna VTM, puheenjohtaja, Monikulttuuristen perheiden Liitto ry
Rossi Pirkko Rooman Suomi-seura, Italia
Ruusunen Reino Chairman, Finn-Guild, Iso-Britannia
Räsänen Tarja Toiminnanjohtaja, Kaapatut lapset ry
Räty Minttu Sosiaalialan lehtori, Laurea-ammattikorkeakoulu
Saari-Bout Riitta Rotterdamin kaupunki, Hollanti
Saarialho Adriana Projektikoordinaattori, Monikulttuuriset taiteentoimijat (Monita), Cassandra ry
Saleh Sara
Salo Marja-Leena Hyvinkään kaupungin sosiaalihuolto
Salo Sanni
Sandberg-Peppas Kristina Sosiaalikirjuri, Kreikka
Savelova Irina Ohjaaja, Vantaan maahanmuuttajien Yhteispalvelutoimisto
Silventoinen Helka Parisuhdekouluttaja
Sirkkilä Hannu YTT, yliopettaja, Humanistinen Ammattikorkeakoulu
Stähle Maj-Len Sosiaalityöntekijä, Jorvin lasten psyk. poliklinikka
Säävälä Minna Tutkija, Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto
Säävälä Pirkkoliisa
Taipale Ulla Maahanmuuttajatyöntekijä, Lahden seurakuntayhtymä
Telle Pirkko Kölnin Saksa-Suomi-seura, Saksa
Tenkanen Sanna Sosiaalityöntekijä, Tikkurilan sosiaalitoimi, Vantaan kaupunki
Toivola Jani Näyttelijä, tanssija
Tuohimäki Ritva Etuuskanslisti, Hyvinkään kaupungin sosiaalihuolto

Viertola-Cavallari Ritva VTM, toimittaja, tutkija, Italia

Virta Virpi Riminin Suomi-Seura, Italia

Voutilainen Erika

Välimäki-Adie Seija Yhdyskuntatyöntekijä, sosiaalivirasto, Helsingin kaupunki

Wallin Aila Singapore

Wardoyo Riina Monikulttuuristen perheiden liitto ry

Westman Mari Opiskelija

Vuori-Tuompo Kirsi

